

№ 125
990

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

МЕСЕЧНО СПИСАНИЕ ЗА ОСНОВНИ УЧИТЕЛИ.

Редакторъ: Антонъ Борлаковъ.

Одобрено отъ Министерството на народното просвѣщение за училищнитѣ библиотеки съ окр. № 9925 отъ 11 априль 1921 г. и за народнитѣ читалища съ заповѣдь № 2664 отъ 13 августъ 1931 г.

ГОДИНА XIV.

КНИГА 1.

октомврий 1934 год.

== ВАРНА ==

ул. Левски, 12.

445

34125

СЪДЪРЖАНИЕ:

I. Отъ теорията за практиката.

1. *М. Н. Николаевски* — Рефлексъ, методъ, комплексъ.
 2. *Д. Правдолюбовъ* — Учебнитъ методи отъ гледището на новата дидактика.
 3. *Асп. Крайчевъ* — Предпоставки на природосъобразния методъ по рисуване.
 4. *Ив. Петковъ* — Изразнитъ сръдства на детскитъ съчинения.
 5. *М. Д. Николовъ* — Ученишки кооперации.
 6. *Фрицъ Шпреенъ* — Художествена украса на учебната стая.
 7. *П. Пешевски* — Първи грижи въ началото на учебната година.
- 1016/905

II. Изъ практиката за практиката.

1. *Ат. Чешмеджиевъ* — Градска кжца (комплексна тема за II-ро отдѣление).
2. *Т. Андреевъ* — Свищовското блато (скица за цѣлостно обучение въ III-то отдѣление).
3. *Н. Беневъ* — Драматично съчинение.
4. *Юлиусъ Стефанъ* — Есенни наблюдения върху малки животни.
5. *Коста Георгиевъ* — а) Въ училище, б) Ученишка молитва.
6. *Пан. Бояровъ* — а) Детска молитва, б) Есень иде, в) Есень, г) Есення радость, д) Много здраве.
7. *К. Георгиевъ* — Деца и ластовичка.
8. *Ст. Ц. Даскаловъ* — Мързелива Рада (хоро).

III. Изъ училището и живота.

1. Нови насоки на учебното възпитателно дѣло въ България. (Изявления на министра на народното просвѣщение *г. Янаки Молловъ*).
2. Ролята на училището въ изграждането на новата държава. (Сказка, държана въ Варна отъ *г. Д-ръ Ст. Чакъровъ*, главенъ секретаръ на М. Н. П.).

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

МЕСЕЧНО СПИСАНИЕ ЗА ОСНОВНИ УЧИТЕЛИ

Редакторъ: Антонъ Борлаковъ.

Проф. М. Н. Николаевски.

РЕФЛЕКСЪ, МЕТОДЪ, КОМПЛЕКСЪ.

Рефлексъ.

„Не познаваме детето. Най-мъдритѣ отъ насъ тичатъ къмъ онова, което е важно да знаятъ възрастнитѣ, безъ да държатъ смѣтка, какво могатъ да научатъ децата. Преди всичко добре изучете вашитѣ възпитаници, защото вие, несъмнено, съвсемъ не ги познавате.“

Хора, бждете човѣчни! Това е вашъ пръвъ дългъ. Бждете човѣчни къмъ всички състояния, къмъ всѣка възраст, къмъ всичко, което не е чуждо на човѣка! Може ли да има нѣкаква мъдростъ за васъ вънъ отъ човѣщината? Обичайте детето, бждете внимателни къмъ неговитѣ игри и забави, къмъ неговитѣ мили инстинкти!.. Защо искате да изпълните съ тѣга и страдания първитѣ му години, които тѣй бързо отлитатъ и които никога нѣма да се върнатъ за него, както не могатъ да се върнатъ и за васъ? ¹⁾

Така пише Русо преди повече отъ 160 години.

„Да се потискатъ вроденитѣ свойства на детето и да му се натрапватъ други, чужди на неговата природа — това е най-разпространеното педагогическо престъпление“ ²⁾.

„Новата педагогика трѣбва да се основава само върху наблюденията на детето. Върху точното познаване на детето трѣбва да се изградятъ както методитѣ, по които правилно и безъ насилие ще се ръководи неговото развитие, така и умениято да се постави то въ здрави условия за животъ. И тѣй, най-главното е и ще бжде правилното наблюдение надъ детето. Полезно е за това да се запознаемъ и да изучимъ основитѣ на *биологията*. Необходимо е да знаемъ, що е самъ по себе си човѣкътъ“ ³⁾

1) Русо — Емилъ.

2) Елень Кей — Вѣкътъ на детето.

3) Гурлитъ — За възпитанието.

„Колко често децата страдатъ отъ неправдѣтъ въ живота и отъ несправедливи обвинения! Тѣ губятъ обични предмети, оплакватъ смъртта на близки, скърбятъ за счупената кукла, за умрѣлото канарче, за изгубеното куче. Тѣ страдатъ душевно по-силно отъ възрастнитѣ: страдатъ отъ недостатъчната обичъ на родителитѣ си, отъ невѣрността на другаритѣ си, отъ несправедливитѣ укори и строгитѣ наказания, отъ пренебрежението и лошитѣ обноси на близки и другари, на учители и на всички, които иматъ властъ надъ тѣхъ. Още презъ детинството си тѣ познаватъ всичката жестокостъ на живота. Преживѣнитѣ първи страдания действуватъ потресно върху младитѣ имъ души. За децата сж напълно достатъчни страданията, които имъ предстои да изживѣятъ! Защо още да прибавяме и изкуствена горчилка въ тѣхната чаша на живота?“¹⁾

Така пишатъ наши съвременници.

Ако съпоставимъ тия думи съ думитѣ на Русо, ще останемъ подъ впечатлението, че въ възпитанието днесъ стоимъ на сщото мѣсто, дето сж стояли и преди сто и шестдесетъ години. Но това не е така. Презъ това време въ областта на познанията за детската природа ние изминахме дълъгъ пѣтъ. Русо и неговитѣ съвременници, действително „не познаваха детето“. Ние вече знаемъ нѣщо и се опитваме върху тия знания да изградимъ нашитѣ отношения къмъ децата и тѣхното възпитание.

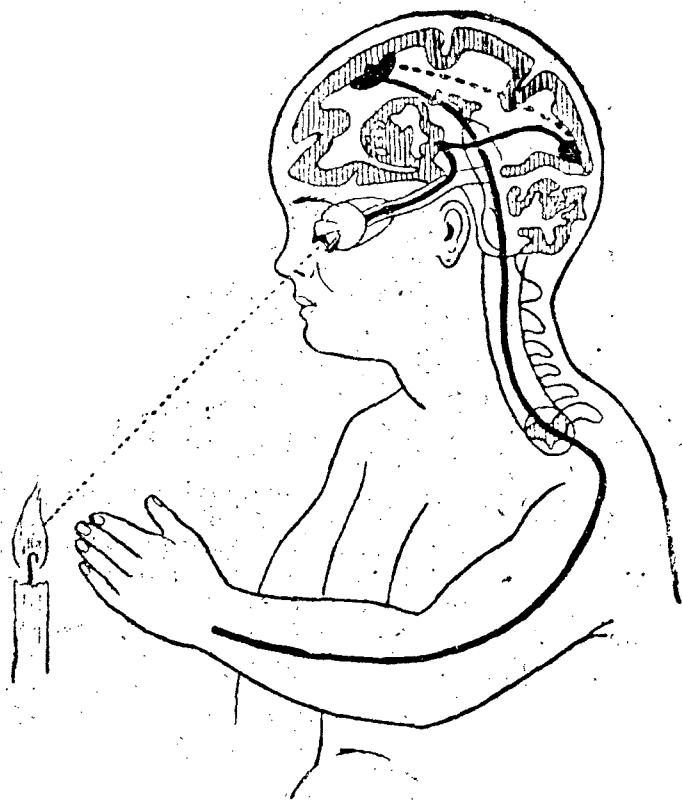
Развитието на биологията презъ XIX вѣкъ ни даде твърде много. Неинъ вѣнецъ е учението за *рефлекситѣ*. Безъ *рефлексологията* днесъ вече не може да се строи никаква възпитателна система.

Рефлексътъ е сжцината, началото и краятъ на нашиятъ душевенъ животъ. Въ него различаваме три момента: а) работа на сътивнитѣ органи и на нервнитѣ пѣтища, които водятъ къмъ центъра, б) работа на централната нервна система, в) работа на двигателнитѣ нерви и предизвиканата отъ тѣхъ дейность на мисцитѣ или жлезитѣ.

Свѣтлината на свѣща пада въ детското око, раздражнява крайщата на нервитѣ, които се намиратъ въ него. Това раздражение се предава по нерва въ задтилната частъ на кората на главния мозъкъ и възбужда нѣкои клетки — *първъ моментъ*. Раздразнението отъ задтилната частъ се предава въ темената частъ по редица клетки и нишки и тамъ то сжщо обхваща редица клетки — *вторъ моментъ*. Раздразнението отъ тамъ по нервитѣ се предава на мисцитѣ на ржцетѣ; тѣ се свиватъ, и детето посѣга къмъ свѣщъта — *трети моментъ*. (Вижъ рисунката, въ която ходътъ на раздразнението е озна-

1) Гурлитъ — За възпитанието.

ченъ съ черна черта, а раздражението въ мозъчните центрове — съ черни петна).

Първиятъ моментъ е предимно *анализиращъ*. Външната срѣда, която заобикаля човѣка, му отправя много раздражения, които действуватъ и на цѣлото му тѣло и на отдѣлнитѣ сѣтивни органи. Часть отъ тия раздражения ние не можемъ да *възприемемъ*, понеже всѣки сѣтивенъ органъ възприема само опредѣлени раздражения (окото — свѣтлинни, ухото — звукови), които не възбуждатъ другитѣ сѣтивни органи. Несъмнено, има редица външни явления, за възприемането на които ние нѣмаме никакви органи. Такива сж, напр., магнетическитѣ и електрическитѣ явления. При тѣхъ ние възприемаме само явленията, които ги съпровождатъ: свѣтлина, топлина и т. н. И тукъ никакво възпитание, никакво упражнение нищо не може да стори.

Има граници и въ областта на раздраженията. Ние не можемъ да привикнемъ очитѣ си да възприематъ *инфракснитѣ* или *ултравиолетовитѣ лъчи*, или ушитѣ си да възприе-

матъ звукови трептения по-малко отъ 16 и повече 30,000 въ секунда. Но и въ тия граници чрезъ упражнениа можемъ да постигнемъ твърде много.

Не всичко, което действува на нашитѣ очи и уши, можемъ да забележимъ, а и въ забелязаното често не схващаме отенъцитѣ, разликата въ силата на раздражняния, отношението имъ къмъ частитѣ и т. н.

За възприемането на раздражняния въ сътивнитѣ органи има извънредно сложни приспособления: въ вътрешното ухо отъ 20 до 30 хиляди „джги“; въ очната „мрежа“ отъ 3 до 4 милиона свѣтлочувствителни нервни краища; въ кожата десетици милиони осезателни „тѣльца“.

Раздраженитѣ сътивни органи предаватъ раздражението въ съответния участъкъ въ кората на главния мозъкъ, дето има много нервни клетки, които възприематъ раздражението и го запазватъ въ видъ на *следи*. Съчетанията на раздражняния въ различнитѣ мозъчни клетки и различнитѣ групи отъ клетки сж безкрайно много.

Отначало у детето всѣко раздражение въ сътивнитѣ органи се възприема доста грубо отъ крайщата на голѣма група сътивни нерви; предава се по много нервни влакна и се възприема отъ голѣмъ брой клетки въ мозъчната кора. Постепенно, благодарение на упражненията, тоя процесъ се *деференцира*: опредѣлени раздражения възбуждатъ опредѣлени нервни краища, нервни влакна и нервни клетки. Лека-полека ние се научаваме да различаваме въ свѣтлината багритѣ и тѣхнитѣ отенъци, въ звуковетѣ — тембъра, тона, хармонията и т. н.

Въ центъра раздражението, получено отъ отдѣлнитѣ клетки, се предава по съединителни влакна на редъ други клетки. Отначало броятъ на последнитѣ е доста голѣмъ, за това раздражението засѣга доста голѣмъ участъкъ въ кората на главния мозъкъ. Всѣко раздражение остава въ клеткитѣ следи. Когато броятъ на тия следи се увеличи и възприемателниятъ апаратъ се деференцира, въ мозъка се образуватъ пжтища, по които най-лесно се предаватъ раздражняния. Тогава последнитѣ по други пжтища не се предаватъ, и броятъ на клеткитѣ, които се възбуждатъ, се ограничава. Освенъ туй, образуватъ се *центрове*, които управляватъ това предаване. Възбуждането на центроветѣ не само влияе на предавателнитѣ пжтища, но и може напълно да спре самото раздражение, като не го предава по-далечъ. И наопъки, може широко да го разпространи, като го насочи по най-различни пжтища.

За образуването на центроветѣ влияе третия моментъ отъ рефлекса: предаването на възбуждането по двигателнитѣ нервни пжтища и работата на мисцитѣ и жлезитѣ. Отначало, както въ първитѣ два случаи, се възбуждатъ много влакна,

мисци и жлези. Извършваните движения и работи стават източник за нови раздразнения и възбуждения. Тоя нов източник може да се окаже по-силен от първичния раздразнител и да насочи цял ход на рефлекс по друг път. Детето вижда огън, протѣга ржка, опарва се и отдрѣпва ржката си. Следата от това при вторъ такъв случай може да се окаже по-силна от новото зрително впечатление, затова детето вече не посѣга къмъ огъня. Движенията стават ограничени и опредѣлени.

Образуваните мозѣчни центрове не работятъ всѣкога еднакво. Редица предходни възбуждения могат да ги докаратъ или въ състояние лесно да се възбуждатъ, или наопѣки, въ състояние на пълно бездействие. Въ последния случай раздразненията, получени отъ сѣтивните органи, възбуждатъ тѣзи органи и проводните пѣтища, но, като стигнатъ въ центъра, угасватъ, било защото тоя центъръ е пасивенъ, било защото други по-силно възбудени центрове съ своята работа му пречатъ да работи въ сѣщото време.

Старото училищно обучение бѣ мжчително главно поради това, че не даваше материалъ за първия и третия моментъ на рефлекс и много претрупваше втория.

За възрастния човѣкъ е важенъ цялостния рефлексъ съ началните и крайните моменти, а за детето той има изключително значение. Детето много обича да гледа, да слуша да пипа, да мирише, да ближе, т. е. да работи усилено съ всички свои сѣтивни органи. Неговиятъ нервенъ апаратъ твърде лесно се възбужда, защото сѣтивните нервни краища, на брой почти колкото и у възрастния, сж разположени на помалка повърхност. Вънъ отъ това, много впечатления за него сж съвсемъ нови, понеже за пръвъ пътъ ги възприема; нервната му система още не е изморена отъ еднообразието на едни и сѣщи впечатления. Затова самиятъ процесъ на възприятията чрезъ всички сѣтивни органи доставя удоволствие на детето. Училището, което подхранва тоя моментъ отъ рефлекс, е по-радостно училище.

Отъ друга страна, детето е необикновено подвижно. Непрестанното движение е негова стихия. Това има свои физиологически причини. Първо, всички процеси у детето — кръвообръщение, дишане, храносмилане и др. — се извършватъ побързо, отколкото у възрастния. Побързо работятъ и мисците. Второ, детскиятъ организъмъ е растящ организъмъ: той постоянно произвежда излишна енергия, която трѣбва да се изразходва. Трето, мускулните движения ставатъ за детето източници за нови впечатления и нови рефлексии: *детето опознава свѣта и чрезъ мускулите си*. Затова за здравето дете неподвижността е тежко наказание, а възможността да се движи е източникъ за удоволствия. Училището, което дава

възможностъ на детето да завършва съ движения възникващитѣ у него рефлeksi, сжщо е по-радостно училище.

Задача на новата педагогика е да построи училищната работа така, че достатъчно да се упражняватъ детскитѣ органи и въ тритѣ момента на рефлeкса. Това се постига съ различни методи за работа. Чрезъ нея апаратитѣ за *възприемане, преработване и изразяване* трѣбва постепенно да се усъвършенствуватъ: тѣ трѣбва да работятъ все по-точно, по-бързо и по-тънко.

Срѣдъ рефлeкситѣ у човѣка има както индивидуално, така социално вредни и полезни. Задача на възпитанието е да задушва вреднитѣ и да уси́лва полезнитѣ. Това се постига чрезъ организирането на детската срѣда. И самиятъ процесъ на организирането и самата организирана срѣда трѣбва да станатъ източникъ за нови детски радости.

Методъ.

Изследователски, лабораторенъ, екскурзионенъ, лекционенъ, евристиченъ, комплексенъ, далтонски, илюстративенъ, трудовъ, демонстративенъ, графически и т. н., и т. н.

Всичко това се сипе, като изъ „рога на изобилието“; всичко това пѣстри страницитѣ на педагогическитѣ списания и витринитѣ на книжарницитѣ, става тема за реферати и разисквания и частично се вмѣква въ училищната практика.

Ала всичко това слабо се задържа: единъ методъ измѣства другъ; подѣ едни и сжщи имена се разбиратъ различни нѣща; едни и сжщи нѣща се наричатъ съ различни имена. Всичко това прилича на хаотична купчина, въ която нѣма никаква система, въ която не е отдѣлено сжщественото и главното отъ дребното и второстепенното.

Неустановена е връзката между методитѣ и целитѣ на възпитанието, между методитѣ и възрастта на ученицитѣ.

Живѣемъ въ периодъ, въ който се събиратъ материали, но все пакъ се чувствува нужда да се разгледатъ и систематизиратъ събранитѣ вече материали.

И тѣ трѣбва да бждатъ систематизирани, разбира се, въ връзка съ учението за рефлeкситѣ. Стремезътъ да се свържатъ учебнитѣ методи съ психологическитѣ процеси не е новъ въ педагогиката: ние го намираме и у *Русо*, и у *Песталоци*, и у *Фрѣбела*, и *Хербарта*. Последниятъ разви своето учение за 4-тѣ степени на обучението. Споредъ него, отначало трѣбва ясно да се осъзнаятъ, *да се възприематъ* отдѣлнитѣ елементи на знанията, следъ това отдѣлно възприетитѣ елементи трѣбва да свържатъ, *да се асоцииратъ* съ други елементи; после полученитѣ елементарни знания трѣбва да се наредятъ въ стройна система и най-после тия знания да се *приложатъ* въ работа, въ нови самостоятелни изследвания и при нови частни случаи. Тая четвърта степенъ Хербартъ на-

рича *методъ*. Къмъ тия четири степени — *изяснение, асоциация, система и методъ* — Хербартовиятъ ученикъ Райнъ прибави още една — *подготовка*, въ която се посочва и разяснява целта на учебната работа. Райнъ доказва нуждата отъ тая подготовителна степенъ така: целта трѣбва да даде на ученишкитѣ мисли опредѣлена насока и да буди надежда и очаквания. Тя трѣбва да напомня на ученика познати предмети и случки и същевременно да разкрива образа на нѣщо ново, непознато още нему. Посочването на целта по тоя начинъ извиква въ съзнанието стари представи, действието на които е необходимо, за да се разбератъ новитѣ. Опредѣленитѣ цели насочватъ волята на ученика къмъ разрешението на оная задача, върху която трѣбва да съсредоточи всички свои мисли и стремежи. Твърде важно и ценно е за възпитателното въздействие на обучението, ако ученикътъ всѣкога знае, какво иска той; ако неговата умствена дейность още отначало има качества на *работа*, която, както е известно, се отличава отъ играта по това, че тя се стреми къмъ опредѣлена целъ. Ученикътъ гледа на играта като на самоцель. При *работата* той действува не за самата нея, не само за да запълни времето си: работи съ надежда да разреши задачи, които го привличатъ и приковаватъ. Ако целта е поставена така, че още отначало задачата, която трѣбва да се разреши, става важна за ученика, тя вече е постигната. Затова формулирането на целитѣ не е лесна и безразлична работа. Щомъ целта е поставена правилно, ученишката мисль започва да се движи, да работи. Преди всичко това е необходимо, ако искаме да предизвикаме ясни наблюдения и отъ тѣхъ да извлѣчемъ точни понятия¹⁾. На останалитѣ четири хербартовски степени Райнъ дава само нови имена: *преподаване* (даване на новото), *свързване, обединение и приложба*.

По-далечна стѣпка въ развитието на учението за степенитѣ на обучението направи Лай: той углъбява и разчленява понятието за приложбата. „Ученикътъ е членъ на околната жизнена сръда, която влияе върху него, и върху която отъ своя страна той реагира. Затова въ основата на цѣлото възпитание трѣбва да се поставятъ вроденитѣ и придобититѣ реакции. Впечатленията, възприети и придобити съобразно нормитѣ на логиката, естетиката, етиката и религията, трѣбва поради това въ всички области и всички степени на възпитанието да се допълнятъ съ външни изразявания. Последнитѣ отъ своя страна ще съдействуватъ да се постига все по-големо съвършенство въ наблюденията и преработката имъ, доколкото външното изразяване се сравнява всѣки пжтъ съ сътивнитѣ и душевнитѣ първообрази, съ представата за *цельта* и отново се повтаря“.

„Изразяването е третата стадия отъ основния биологически процесъ, която следва подиръ срѣдния членъ — душевната *преработка*. Като осъществява известна представа за целта, то влияе на началната стадия — *наблюдението*. Изразяването обхваща всѣко построяване и творчество, всѣка практическа съзидателна дейность и, най-после, поведението въ дома, въ училището и въ живота. Тоя моментъ трѣбва да се застѣпва въ възпитанието и обучението чрезъ моделиране съ глина, пластелинъ, пѣсъкъ и други материали, чрезъ опити по естествена история, физика, химия и география, чрезъ отглеждане на растения и животни, чрезъ проекционно и переспективно рисуване, чрезъ чертание съ цвѣтно мастило, чрезъ практически задачи по аритметика и геометрия, чрезъ словесни изложения, пѣние и музика, игри, танци, гимнастика, спортъ, чрезъ дейность въ семейството, въ другарската срѣда, въ класа, организиранъ като трудово съобщество, въ политическитѣ и религиознитѣ обществени организации.

Всѣка реакция — мигане съ очи, напр., отблъскване на ударъ, отговоръ на въпросъ или решаване на математическа задача — има предъ видъ една цель: най-изгодно приспособяване къмъ външнитѣ обстоятелства. Приспособяването не трѣбва да се разбира въ дарвинистическа смисълъ. Тукъ ние имаме работа не съ пасивно, а съ *активно* приспособяване.

„Човѣкътъ, следвайки основния педагогически принципъ, може целесъобразно да приспособява своята изразителна дейность, може да влияе чрезъ усъвършенствуването на своята душа и тѣло и на околния свѣтъ. Защото за душата и тѣлото иматъ сила следнитѣ положения: функциитѣ и тѣхнитѣ органи се усъвършенствуватъ взаимно, и човѣкътъ, които целесъобразно се приспособява къмъ обстоятелствата, става господарь на околния свѣтъ и на всички твари“.

Не е трудно да се забележи, че Лай твърде много се е доближилъ до третѣ момента на рефлекса. На съвременната педагогика предстои да добави още малко нѣща, за да нареди почти безкрайно многото възпитателни и образователни постѣпъци въ система, свързана съ учението за третѣ рефлексологически момента.

Едни отъ постѣпъцитѣ сж свързани предимно съ първия моментъ на рефлекса — съ *възприемането*. Тѣхната съвокупность можемъ да наречемъ *изследователски методъ*, а наблюденията, лабораторнитѣ занятия, екскурзитѣ, уреждането на сбирки (колекции) ще бждатъ отдѣлни негови постѣпъци. На последния се противопоставя *методътъ на готовитѣ знания*, при който главна роль играятъ пасивното слушане на уроцитѣ и наизустяването имъ отъ учебника. Отъ гледището на рефлексологията всички предимства сж на страната на изследователския методъ: при него твърде много се упражняватъ възприемателниятъ апаратъ и проводнитѣ пѣтища

Педагогическа практика

— по-бързо се извършва онова деференциране, за което говорихме вече. Към този момент от рефлексът трябва да отнесем и подготовката на Райнх, когато центровете се най-много възбуждат, а органите се предразполагат и настройват за по-бърза и по-точна работа. Това се постига при изследователския метод чрез предварителната организация на децата за екскурзии, лабораторни занятия и др. т., когато се установява целта, когато се откриват пътищата, които водят към нея, и когато се разпределя работата между децата.

Други постъпки се свързват предимно с втория момент на рефлексът — *преработката*. Тяхната съвкупност можем да наречем *словесен или учебен метод*, а размишлението, беседването, четенето, писането, пресмтането ще бъдат отделни негови постъпки. Възприятията, получени по изследователския метод, се съпоставят с по-раншни възприятия, с думите на книгите или на учителя; при съпоставянето се сравняват, различават и обобщават. Във мозъка се създават всевъзможни връзки и се развиват центровете. Това са хербартовските степени — асоциация и система. Колкото по-дееен е ученикът, толкова по-трайни ще бъдат връзките, създадени във мозъка, и толкова по-силно ще се развиват асоциативните центрове. При пасивното слушане или четене връзките и центровете работят под външното въздействие на учителските думи и външната си работа те ще се нуждаят от също такава въздействие.

Трети постъпки се свързват предимно с третия момент от рефлексът — *изразяването*. Тяхната съвкупност можем да наречем *илюстративен метод*, а рисуването, моделирането, ржчната работа, драматизирането, пѣнието, музиката и т. н. ще бъдат отделни негови постъпки. Лесно може да се забележи, че всички тия постъпки се раздѣлят на две групи: рисуването, моделирането и ржчната работа въ резултат от действието на ученика дават нѣкаква изработка — предмет; драматизирането, пѣнието, музиката и играта се ограничават само с движенията на ученика. Според това, илюстративният метод има две разновидности: *предметно-илюстративен* и *движателно-илюстративен метод*. Илюстративният метод изтънчава всички движения на ученика, създава у него привычка, дейно да реагира на външните впечатления, развива творческите му способности. Училището, което прилага илюстративния метод, създава повече радост и красота въ детския живот. Учителът, който се ползува от този метод, вниква по-дълбоко въ ученишката душа. При словесното изразяване ученикът, като повтаря думите, които е чул от учителя или е прочел въ книгата, не свързва често пъти с тях съответните понятия, а учителът не долавя това. Ученикът, който работи по

илюстративния методъ, си създава нови пътици къмъ нови рефлексии и къмъ нова работа. Илюстративниятъ методъ съответствува на стадията, която Лай нарича *изразяване*.

Богатото разнообразие на човешките индивидуалности на практика ще се изрази въ това, че едни деца ще се увличатъ повече отъ изследователския методъ, други — отъ учебния, а трети — отъ илюстративния. Отъ тия деца ще излъзатъ разни типове хора, но въ това нѣма нищо лошо: животътъ има нужда и отъ изследователи, които събиратъ фактически материалъ, и отъ учени, които обобщаватъ събрания материалъ, създаватъ нови теории и подхвърлятъ въ свѣта нови идеи; има нужда, най-после, и отъ практически изпълнители. Добре е, ако всѣки човѣкъ има проникателни очи, свѣтла глава и златни ръце, но още по-добре е, когато и цѣлото общество има такива органи въ видъ на групи отъ хора, които притежаватъ едно отъ тия качества, развити въ най-висока степенъ.

Не бива, обаче, да се ограничимъ само съ методитѣ, които влияятъ на всѣки отъ тритѣ момента на рефлексъ: нужно е да се погрижимъ за организирането на срѣдата, отъ която ученикътъ получава впечатления, въ която живѣе и работи. Поради туй *колективното начало* трѣбва да проникне не само въ методическата работа, но и въ цѣлия животъ на училището. Самоуправлението на ученицитѣ, ученишките дружества, разпредѣлението на труда въ общата работа, обществената дейность — това сж срѣдствата на колективната организация. Чрезъ първитѣ три метода могатъ да се развиятъ природнитѣ заложби на човѣка, но още по-важно е, това развитие да бѣде насочено въ служба, а не въ вреда на обществото.

Чрезъ обществената организация трѣбва да се развие у възпитаницитѣ интересъ къмъ общественитѣ въпроси, желание да подчиняватъ своитѣ интереси на интереситѣ на обществото и умение да работятъ съвмѣстно съ други — да се развиятъ *социални рефлексии*, по-силни отъ индивидуалистическитѣ рефлексии. Това ще стане, когато въ мозъка има силни центрове. Самоуправлението, колективността и обществената работа прекрасно упражняватъ тия центрове. Особено е нужно да се издигне *обществената работа*. Отъ методическо гледище, тя може да бѣде свързана съ единъ отъ начинитѣ за изразяване — съ постъпациитѣ на илюстративния методъ. Ако се ограничимъ само съ ония форми на изразяване, които по-горе посочихме, можемъ да подготвимъ личность, привикнала да отговаря на всѣко външно въздействие съ естетически действия, а намъ сж потребни личности, привикнали да отговарятъ на впечатленията отъ външната срѣда съ действия, които промѣнятъ и подобряватъ срѣдата.

Комплексъ.

До сега въ училището се изучаваха учебни предмети, изолирани единъ отъ другъ и отъ околната действителностъ. Поради това училището, като учеше ученицитъ само да четатъ, пишатъ и смѣтатъ, не имъ помагаше да вникнатъ въ природнитъ и общественитъ явление и не създаваше у тѣхъ практически навици, необходими за живота.

Мнозинството отъ ученицитъ, като напуснатъ училището, се отдаватъ на физически трудъ. Въпрѣки туй, училището не създаваше у тѣхъ навикъ къмъ такъвъ трудъ, често дори не имъ говорѣше за тоя трудъ. Сега въ основата на училищната работа се поставя тѣй наречената *комплексна програма*¹⁾. Въ нея срѣдоточно мѣсто заема *трудова дейность на хората* („Трудъ“ — срѣдната колонка въ програмата). *Природата* се разглежда като работилница, въ която човѣчеството работи и отъ която получава материали и сили за своята работа („Природа“ — лѣвата колонка въ програмата). *Обществото* се изучава като надстройка на производственитъ отношения на хората, като трудово обединение на последнитъ („Общество“ — дѣсната колонка въ програмата). Като изучаватъ природата, труда и обществото, ученицитъ трѣбва да се научатъ да четатъ, пишатъ, смѣтатъ и измѣрватъ, да се изразяватъ и да работятъ. По тоя начинъ отдѣлнитъ учебни предмети изчезватъ и се сливатъ въ цѣлостното изучаване на действителността. Това течение въ педагогиката не е ново. То не е измислено отъ рускитъ педагози. Презъ последнитъ 30 години педагогическата мисль и въ Европа и въ Америка упорито работи въ тая насока. Ние се ползуваме отъ нейнитъ постижения. Най-много ни повлия Джонъ Дюи, професоръ въ Чикагския (сега въ Нюйоркския) университетъ. Преди 20 години той написа въ своята книжка „Бъдещето училище“ следнитъ редове:

„Общиятъ въпросъ, доколко възпитанието и образованието съответствуватъ на съвременнитъ условия на живота, днесъ особено остро се поставя въ свѣта на индустриалното развитие. Различнитъ подробности на въпроса могатъ да се сведатъ къмъ три общи положения:

Първо, никога по-рано не бѣ тѣй важно, както сега, щото всѣки индивидъ да бѣде способенъ за осмислена, извикваща уважение работа за хлѣбъ. Всички сж длъжни да работятъ въ живота за себе си, и за своитъ близки и да вършатъ това съ уважение къмъ своя трудъ и съ съзнателенъ интересъ къмъ добросъвѣстното изпълнение на работата.

Второ, никога по-рано работата на единъ индивидъ не е влияла върху благополучието на другитъ въ такава степенъ, както сега. Съвременнитъ условия за производството и

1) Новата програма за основнитъ училища въ Русия, Б. пр.

за размѣната на произведенията обедниѣ цѣлия свѣтъ, както никога по-рано. Затова сега къмъ училището се отправя неизвестното по-рано искане: всѣка частъ на училищното обучение да се нагоди къмъ сложната мрежа на общественитѣ дейности, които свързватъ човѣцитѣ единъ съ другъ. Когато хората живѣха въ малки независими групи, вредата отъ училището, което се занимаваше само съ теоретически и умствени проблеми, бѣ сравнително незначителна. Знанието можеше да бѣде изолирано, защото и самитѣ човѣци живѣха изолирано. Но въ наше време да се натрупватъ сведения, безъ да се държи смѣтка за общественитѣ условия на живота, е не само безплодно, но и лошо. Да се придобиватъ навици и квалифицирани похвати, безъ да се разбира, какъ могатъ да се използватъ тѣ за обществото, е почти престъпно.

Трето, никога по-рано методитѣ на производството и на индустриалнитѣ процеси не се основаваха въ такава голѣма степенъ, както сега, върху знанието на фактитѣ и законитѣ на естественитѣ и общественитѣ науки. Ако работнитѣ маси не искатъ да бждатъ само „винтове“ на машинитѣ, задъ които стоятъ, тѣ трѣбва поне малко да разбиратъ физическитѣ и общественитѣ факти, на фона на които съществуватъ материалитѣ и машинитѣ. Желателно е, да се научатъ ученицитѣ да свързватъ знанията съ дейноститѣ въ живота, а отъ друга страна, да умѣятъ да съчетаватъ опредѣлена човѣшка дейность съ научнитѣ принципи, отъ която зависи успѣха на всѣка дейность“¹⁾.

Въ тия думи се съдържа почти цѣлата философия на *трудоовото училище*. Тукъ е училището, като надстройка надъ производственитѣ отношения; тукъ сж и целъта и основнитѣ принципи на трудовото училище; тукъ е сжщо и изходната точка на училищната работа; тукъ сж и зародишитѣ на тритѣ колонки въ комплексната схема.

Целъта на трудовото училище по необходимостъ води къмъ комплексното обучение. *Да се изучава трудовия животъ и да се свързва цѣлата училищна работа съ околния животъ — това е сжщната на комплекса. Това е първично и основно явление. Свързването на предметитѣ единъ съ другъ произтича отъ него, затова то е вторично и производно явление.*

Обикновено, противопоставятъ комплексното обучение на обучението по отдѣлни предмети. По-право е да се противопоставя преди всичко обучението, свързано съ живота, на обучението, откъснато отъ него.

Тѣй разбирањъ, комплексътъ има най-близки отношения и съ рефлексъ, и съ активнитѣ методи на училищната работа.

Връзката съ живота изисква да се изучаватъ не думитѣ

1) Дюи — Бждещето училище, стр. 79.

на учителя или на книгите, а да се изучава самия живот. От тук и нуждата от наблюдения, от екскурзии, които развиват и усъвършенствуват възприемателния апарат много по-добре, отколкото словесният материал, който извънредно много опростява процеса на възприемането и пренася цялата работа въ мозъчната кора.

Свързването на всички предмети, обединени около един център, съдействува да се образуват многобройни връзки въ главния мозък и да се развие силно един ръководен център. Това внася голъма стройност въ рефлекторната дейност.

Изучаването пъкъ на трудовата дейност на хората потиква ученика към собствена дейност.

Както илюстративната, така и обществено-полезната дейност на ученика е необходима, за да се разбере напълно трудовата дейност на хората. Само като работи, ученикът опитно ще опознае и зависимостта на труда от природата, и важното значение на техническите похвати, и ролята на обществената организация на труда.

Чрез мускулите си ние, възрастните, и особено децата опознаваме свѣта. Ние, възрастните, имаме съвсемъ различни представи за много предмети въ зависимост отъ това, дали прилагаме или не нашите мускулни усилия къмъ тяхъ. Ето нѣкои такива предмети и понятия: брадва, пила, кънки, лъкъ, конь, пудъ, верста. За профана лъкътъ е просто пръчка съ косми, за цигуларя пъкъ това е нѣщо съвсемъ друго; за изтънчената градска госпожица коньтъ е голъмо страшно животно, за селската мома, която оре и сѣе съ коня, той е съвсемъ друго нѣщо; едно е да знаешъ, че пудътъ е равенъ на четиридесетъ фунта, и друго е да пренесешъ тия четиридесетъ фунта на гърба си; едно е да знаешъ, че верстътъ има петстотинъ сажена, и друго е да го отмѣришъ съ своите крака. За детето това опознаване на свѣта чрезъ мускулите играе много по-голъма роль, отколкото за възрастните. Погледайте, какъ детето иска да вземе въ ръцете си всичко, което му показватъ; съ какво увлѣчение често чупи своите играчки, за да изпита здравината на материала и собствените си сили. Италианската педагожка *Монтесори* използва тая детска особеност между другото и въ обучението по четене. Тя употребява букви, изрѣзани отъ грапава хартия, налепени на картони. Децата пипатъ съ пръсти буквите и се оказва, че по тоя пътъ обучението върви бързо, и наученото здраво се задържа.

При комплексното обучение трудовата дейност на хората се изучава чрезъ детски трудъ. То въвежда цяла редица занятия, при които материалите и орждията се даватъ въ детските ръце. Поради туй то е твърде близко и до из-

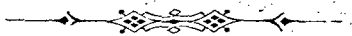
следователския, и до илюстративния методъ, и до естественото развитие на първата и последната стадия на рефлекса.

Откъснато отъ живота, обучението твърде лесно се превръща въ чисто словесно преподаване, което пренебрегва и първия моментъ на рефлекса съ изследователския методъ и последния моментъ съ илюстративния методъ. Сръдниятъ моментъ сжщо страда, понеже материалътъ се разпокъсва на отдълни предмети. При такива условия не могатъ достатъчно да се координиратъ отдълнитъ мозъчни центрове, които трѣбва да се развиватъ чрезъ тѣхъ. Въ резултатъ се получава добре позната намъ фигура — човѣкъ, който много анализира своитъ вътрешни преживявания, но който малко разбира околната действителностъ и не умѣе да съгласува своята психика съ оная работа, която живиятъ животъ изисква отъ него. Мили, но безполезни, нещастни, излишни човѣци!

Но нещастни сж и децата въ процеса на работата, откъсната отъ живитъ впечатления на околния животъ, въ работата, разкъсана на несвързани единъ съ другъ късове, въ работата, чиято смисълъ и целъ децата не разбиратъ. Досадата е основниятъ ѝ тонъ. Комплексътъ и тукъ трѣбва да се яви като спасително сръдство. Когато той съответствува на естествения ходъ на рефлекситъ, когато се прилагатъ активнитъ методи, училището трѣбва да се съживи и, действително, се съживява.

Но всички благотворни страни на комплекса ще се проявятъ само въ случая, когато материалътъ, избранъ за изучаване на околната действителностъ, е понятенъ, интересенъ и по силитъ на децата. Като тичаме подиръ стройнитъ логически построения, ние често забравяме живото дете и се стремимъ да обхванемъ онова, що не може да се обхване. За мене възрастния човѣкъ — израсълъ въ опредѣлени обществени и исторически условия, имащъ опредѣлени интереси, които едвали напълно се сподѣлятъ отъ други възрастни хора е извънредно важно и едното и другото, и петото и десетото, та лесно ще вмъкна всичко това въ училищната програма, като мисля, че сжщо тѣй лесно то ще се вмъкне и въ детскитъ глави. А тия глави не сж такива, както моята, затова, макаръ и гладко да се излага то на книга, често лошо се прилага на практика.

„Хора, бждете човѣчни! Това е пръвъ вашъ дългъ!“

Д. Правдолюбков — София.

УЧЕБНИТЪ МЕТОДИ ОТЪ ГЛЕДИЩЕТО НА НОВАТА ДИДАКТИКА¹⁾

1. Методически релативизъм.

Може ли да има такъв учебен методъ, който да отговаря на всички педагогически и методически изисквания, та да бжде годенъ за преподаването на всѣка наука, т. е., да бжде *универсаленъ*? Мечтата на абсолютенъ методъ отдавна е вълнувала педагозите. *Беконъ* въ XVI вѣкъ мислилъ, че е възможно такъвъ методъ, стига правилно да се организиратъ експерименталнитъ изследвания, върху чиито резултати да легне методътъ. Мечтата за универсаленъ и абсолютенъ методъ, който да бжде „лекъ и простъ за всички учители и всички учебни предмети“ е вълнувала и *Коменски*. Презъ различнитъ епохи на човѣшката история сж се издигали различни методи, абсолютни и непоколебими за епохата си, които отпосле, съ течение на времето, сж били повалявани и погребвани.

По сѣщество абсолютенъ методъ е немислимъ, защото къмъ изучаване знанията ние можемъ да отидемъ отъ различни страни и отъ различни гледища. За всѣки единъ отъ тия постъпки е необходимъ новъ и разнообразенъ начинъ на обработка, следователно и отъ новъ методъ, въ широка смисълъ на думата. Вѣроятността за абсолютенъ методъ се намалява при всѣко наше приближаване до живата действителностъ, кждето предъ насъ се изпречватъ все по-разнообразни индивидуални моменти, а следователно и различни постъпки. Методъ, който е абсолютенъ за известна областъ, време и народъ, за друга ще е относителенъ. Пакостно е да се мисли, че единъ методъ може да бжде абсолютенъ.

Всѣки учебенъ методъ представя организиранъ начинъ за постигане известна цель въ *конкретна* форма. Само теоретично може да се освободи отъ влиянието на конкретнитъ околни условия. Въ практиката той неизбѣжно се видоизмѣнява толкова по-силно, колкото е по-видоизмѣнена една мѣстностъ. Градътъ не дава условията на селото; гористата мѣстностъ не съвпада съ полската; сжщо и югътъ съ севера. Околнитъ условия създаватъ своеобразна форма не само на обществения животъ, но и на училищния. *Своеобразниятъ битъ на всѣка мѣстностъ създава специаленъ фонъ на учебния методъ.*

Ако единъ учебенъ методъ иска да разполага съ детския

1) Вижъ статията ми „Що е методъ“ въ сп. „Учителска практика“ год. IV, кн. VI.

16 Учебните методи от гледището на нов. дидактика

интересъ, той не може да пренебрегне жизненитѣ условия, защото децата не живѣятъ по планетитѣ, а на земята всрѣдъ тѣзи условия. Трѣбва да се знае, че жизненитѣ условия не могатъ принципално да измѣнятъ единъ методъ, а само неговитѣ подробности. Никога единъ учителъ не трѣбва да бжде слѣпъ привърженикъ на единъ методъ. *Всѣкога трѣбва да се мисли, че методътъ дава само общата форма, схемата, която трѣбва да се пригоди въ съгласие съ околната действителностъ.*

Конкретната форма на единъ методъ не е въ състояниѣ да даде никоя методика. Това е длъженъ да направи самичкъ учителътъ. Лоши услуги правятъ ония наши методици, които даватъ ръководства съ шаблонни лекции, защото по тоя начинъ се троятъ творческитѣ сили на учителя, и методата се обръща на рецепта. Опасно е и когато отъ единъ методъ остане само заглавието, а съдържанието му е напълно промѣнено. *Методътъ трѣбва да бжде канва, по която учителътъ спокойно и свободно ще нанася своитѣ рисунки.*

Още едно нѣщо трѣбва да се запомни. И най-идеалниятъ методъ, не възприетъ по вътрешно убеждение, не дава резултати. Даже и даровитиятъ учителъ търпи поражение, когато единъ методъ му се натрапи. Пъкъ и най-добриятъ методъ въ ржцетѣ на неопитенъ и посрѣдственъ учителъ може да се компроментира. Изобщо, абсолютниятъ методъ е толкова вреденъ, колкото и индивидуалниятъ методически произволъ. *Само обективната форма на единъ методъ, кръстосана съ учителско творчество, може да ни даде плодотворни резултати.*

Отъ гледището на живата действителностъ нѣма абсолютенъ методъ. Животътъ е разнообразенъ, промѣнливъ, тече и затова на всѣки методъ сж. необходими допълнения и промѣни въ неговитѣ подробности. Въ разумната си форма всѣки методъ трѣбва да бжде достатъчно гъвкавъ и да допуска известни видоизмѣнения. Нито единъ методъ не може да предвиди предварително всички конкретни възможности, съ които ще се справи учителътъ, та съ това да наложи своята неизмѣнностъ. Последниятъ трѣбва да питае отвращение къмъ готовитѣ методически рецепти. Такива рецепти могатъ да се считатъ за отрова, която разяжда не само учителовата душа, но да нанася непоправими злини и на народното ни образование. *При такава постановка учителътъ ще забрави, че има собствена глава и мозъкъ.*

Учителътъ, който обучава по готови шаблонни лекции на известенъ методъ, шари класнитѣ стени съ книжни тапети, вмѣсто съ рисунки, които той може самъ много по-хубаво да изрисува, такъвъ учителъ нѣма ли да се почувствува „си-ромахъ Лазаръ“ всрѣдъ разкошитѣ и богатствата на своята душа? Предрасждѣкътъ, че подъ педагогическия небосклонъ

1016/905

Педагогическа практика

могат да се намърят учебни методи въ видъ на готови тапети, трѣбва да се изкорени изъ душата на учителя и педагога. Веднажъ за винаги трѣбва да се разбере, че абсолютни методи никъде не съществуватъ. Има само методи за известни цели при известни условия. *„Нѣма абсолютенъ методъ, а има добъръ методъ само за дадени условия, материални и персонални“*, твърди рускиятъ педагогъ Рубинцайнъ.

Въ една учителска конференция ми се каза: „Добриятъ учителъ нѣма нужда отъ добри методи“. Моятъ опонентъ искаше да каже, че резултатитѣ се криятъ не толкова въ добритѣ методи, колкото въ живата личностъ на учителя. Вървимъ ли съ вързани очи, винаги ще паднемъ и рискуваме да разбиемъ я челото си, я носа си. Учителътъ е почвата, методътъ е семето на нѣкое растение. *„Животътъ на растението е невъзможенъ нито безъ почвата, нито безъ семето.“*

И така, никоя педагогическа система не може да ни даде съвършенъ методъ. А това иде да ни подсказе, че ние, учителитѣ, трѣбва да бждемъ борци противъ всѣка *рецептурностъ*. Когато единъ педагогъ предлага известни методически форми и конкретни методически насоки, трѣбва да дава на учителя и достатъчно просторъ за приспособяване къмъ живитѣ условия. *Методътъ е срѣдство, което не може да действа автоматически, защото трѣбва да се приспособява къмъ жизненитѣ условия:*

Въ областта на всѣки учебенъ методъ не всичкото е наука. Въ него има и много искусство, което иска дарби и способности. Безъ тѣхъ и най-добриятъ методъ е празна приказка. *Учителю, никой методъ не те освобождава отъ мисълта, че на плещитѣ ти стои твоята собствена глава. Пътятъ на училищата ти работа, заедно съ умоветѣ на другитѣ нека бжде освѣтенъ и отъ твоя умъ!*

2. Службата на учебния методъ.

Методътъ е най-краткия пътъ за известна целъ. Мнозина не правятъ разлика между *методъ* и *похватъ*. Тия две понятия се отличаватъ едно отъ друго по-сжщество. *Похватътъ* се отнася до отдѣлни и частични действия, а *методътъ* обема работа, която се обхваща отъ нѣколко похвати. Методътъ винаги преследва опредѣлена и сложна целъ.

Не всѣки сборъ отъ похвати съставя методъ. Последниятъ е сборъ отъ такива похвати, които произтичатъ единъ отъ други и всички заедно се направляватъ къмъ известна сложна целъ. *Методътъ е система отъ обмислени похвати, логически и фактически свързани въ стройно и единно цѣло.*

При това, методътъ не може да бжде плодъ само на единъ умъ. Ако е такъвъ, той е повърхностенъ. Добре обмислениятъ методъ е винаги резултатъ на колективенъ опитъ.

Често пжти даже и цѣло поколѣние не може да даде свършенъ методъ.

Методътъ никога не може да бжде самоцель, защото той е срѣдство за постигане опредѣлена цель. Нѣма ли цель, нѣма и срѣдство, следователно нѣма и методъ. За него може да говоримъ само докато съществува цель. Последната предхожда метода. По-рано се изяснява цельта, а следъ това срѣдството — методътъ, чрезъ който ще се постигне тази опредѣлена цель. *Имаме ли различни цели, ще имаме и различни метода.*

Мнозина мислятъ, че учебниятъ методъ се покрива отъ научния. Учебниятъ методъ е правилень, когато той ни посочва най-краткия пжтъ за усвояване на известно знание, а научниятъ, когато строго се запазва характера на науката. Двата метода се различаватъ по обектитъ на изследването и по целитъ, които преследватъ. Чрезъ научниятъ методъ ние диримъ истина, непозната отъ други, а чрезъ учебния или дидактическия дохождаме до знания, които сж известни и сж вече общекултурно богатство. *Единиятъ методъ има за цель изнамирането, а другиятъ — усвояването на известна истина.*

Научниятъ изследователъ е самъ съ своя проблемъ, а ученикътъ се ръководи отъ две съзнания, своето и това на учителя. Вънъ отъ това, учебниятъ методъ държи смѣтка не само за обема на знанието въ свързка съ общото душевно развитие на ученика, но и за реда, по който трѣбва да се дойде до знанието, съ огледъ цельта на учението. *По тоя начинъ, учебниятъ методъ обхваща не само усвояване знание-то, но и до оформяване характера на детето. Съ други думи, той се отнася не само до учението, но и до възпитанието.*

По пжтя на методическата опредѣленостъ ние се отърваваме отъ цѣлъ редъ усилия. За човѣка е свойствено при последователень, опредѣленъ и положителень пжтъ къмъ известна цель да повишава своитъ усилия и работоспособность. Методичниятъ пжтъ винаги създава известна самоувърненостъ, защото сме убедени, че ще достигнемъ не случайни, а действително обосновани резултати. *Случайниятъ пжтъ много лесно може да ни изведе къмъ случайни и неочаквани резултати.*

Учебниятъ методъ нѣма за задача само да улеснява усвояването на знанията. Той още, макаръ и косвено, трѣбва и възпитателно да действува. По тоя начинъ ролята на единъ методъ винаги отива по-далече отъ неговитъ прѣки задачи. Ако единъ учебенъ методъ не приучва детето къмъ систематичность, акуратность, инициатива, самодейность, съзерцание, постоянство въ усилията, трудъ и пр., неговата стойность е

малка. *Не е методъ оня, който обслужва само обучението, безъ да засѣга възпитанието.*

Освенъ училищно, методътъ трѣбва да има и жизнено значение. Не е преувеличено твърдението, че единъ методъ, който приучва децата въ училището къмъ трудъ, отпосле и въ живота тѣ ще обичатъ труда. Мотивътъ „така сж ни учили“ ще ги съпровожда и импулсира презъ цѣлия имъ животъ. *Въ училището трѣбва да господствуватъ такива методи, които ще господствуватъ отпосле и въ живота.*

Има още една страна, която значително повишава ролята на единъ методъ. Това се отнася до силата, съ която дразни детския интересъ. Методътъ повече съдържа подбудители на интереса, той заема по-почетно мѣсто. Подбудители, които не действуватъ върху детскитѣ чувства и воля, слабо възбуждатъ детския интересъ. *Ето защо главно-то съдържание на единъ методъ трѣбва да бѣде активното наблюдение и действието, изследването и труда, които сж най-голѣмитѣ подбудители на детския интересъ.*

3. На какви общи методически изисквания трѣбва да отговаря единъ методъ.

Въ съвременното общество се съзирагъ две крайности, които се изключватъ една съ друга и които отъ друга страна същевременно се свързватъ съ друга. Това е *индивидуалнитѣ* характеръ на всѣки членъ отъ обществото и *социалнитѣ* характеръ на последното. Съвременното общество живѣе съ единството на най-разнородни индивидуални и активни единици. Лѣкари, инженери, учители, занаятчи, работници, селени и др., — всѣки поотдѣлно върши своята частна работа, която се явява като звено отъ обща верига. Затова всѣка личностъ отъ обществото трѣбва да бѣде възпитана и индивидуално и социално. Даже индивидуалнитѣ интереси трѣбва да бждатъ подчинени на социалнитѣ. Съвремениятъ човѣкъ, като членъ отъ обществото, социално трѣбва да бѣде свързанъ съ него, презъ сжщото време, когато отъ него се изисква той да бѣде и индивидуаленъ. *Всѣки учебенъ методъ трѣбва да възпитава личността така, че тя да бѣде едновременно и индивидуално и социално полезна.*

Борбата за съществуване задължава всѣко общество да се организира трудово. Нѣщо повече, и всѣки членъ отъ него трѣбва да се разглежда като трудова единица, отъ която повече или по-малко зависи сждбата на цѣлото. *Съвременнитѣ нужди изискватъ индивидуалнитѣ членове да бждатъ възпитани трудово и активно.*

Лишимъ ли го отъ тия качества, индивидътъ добива антисоциаленъ характеръ. Нетрудоспособниятъ е паразитъ и вреденъ за обществото. Даже ограниченитѣ по умъ пчели съзнаватъ това и избиватъ търтеитѣ. Основателно и съ право

се отвращават трудовите съсловия въ днешното общество отъ лентиятъ въ него. *Учебниятъ методъ трѣбва да възпитава нашата младежъ въ общи трудови навици, които отпосле въ живота прекрасно ще бждатъ използвани като основа за всѣки трудъ.*

За всѣка личностъ животътъ предназначава индивидуаленъ пжтъ къмъ социална целъ. А това не се постига, ако личността не е възпитана самодейно. При това животътъ говори на хиляди езици. Личността, за да разбира отъ езика на живота, трѣбва да бжде възпитана критически. Ето защо само тогава може да се каже, че единъ методъ е добре поставенъ методически, когато той съдържа елементи, които издигатъ не само индивидуалното и социалното у личността, не само активно и трудово я възпитаватъ, но още и достатъчно я подбуждатъ къмъ самодейностъ и критицизъмъ. *А това единъ методъ може да го постигне, ако всѣки етапъ отъ общата близка или далечна целъ завършва съ критика и оценка.*

Никога разнообразието на учебните методи нѣма да спре, защото и факторитъ, които съставятъ основитъ му, се мѣняватъ. Нека не ни бжде чудно, че презъ наше време числото на учебните методи е толкова нараснало, та даже и опитенъ педагогъ може да се изгуби между тѣхъ. Въ единъ свой трудъ проф. Райнъ ги изчислява на 27, следъ което безнадежно добавя „и тѣй нататкъ“. *Додето околнитъ реални жизнени условия се мѣнятъ, дотогава ще имаме разнообразие на учебните методи!*

4. Класификация на методитъ.

Класификацията на методитъ носи условенъ характеръ, защото е въ зависимостъ отъ принципа, който се полага въ основитъ на класификацията. Може да се изходи отъ *сѣтивнитъ органи*, съ които най-много работи единъ методъ, и тогава методитъ се раздѣлятъ на особени групи. Така въ методиката отдавна сж признати следнитъ методи: слуховъ, зрителиненъ, двигателенъ и пр.

Може да се изходи и отъ *логическата страна* на работата, т. е. по какъвъ пжтъ се получава знанието. Тогава ще се обърне внимание на съвсемъ друга страна отъ методитъ и ще имаме друга класификация: индуктивенъ и дедуктивенъ методъ. При първиятъ се отива отъ научното понятие къмъ фактитъ, а при втория — обратното.

Но може да изхождаме и отъ формата на работата. Тогава ще се изпречимъ срещу нова класификация. Съ една дума, *въпроса за класификацията на методитъ се решава отъ принципа, който ние поставяме въ основитъ на дѣлението.*

Коренитѣ на всички методи лежатъ въ две направления: интелектуално и трудово. За първото „знанието е сила“, а за второто — „само въ практическата приложба на знанието е силата“. При интелектуалнитѣ методи децата само седятъ и се учатъ, а при трудовитѣ — работятъ и се учатъ. При първитѣ активността на децата се ограничава само между четиритѣхъ училищни стени и мрътвитѣ страници на учебника, а при вторитѣ — класната стая и учебника сж замѣнени съ живота въ разнообразнитѣ му прояви. При първитѣ децата се чувствуватъ като въ нѣкой оазисъ, а при вторитѣ тѣ сж въ тѣсна връзка съ народнитѣ нужди и стремежи. *Днесъ обществото е трудово. Да се готвишъ за живота, значи, да се готвишъ трудово или най-малко да създавашъ трудови навици.*

Но трудътъ при единъ методъ може да се яви като целъ, може и като образователенъ факторъ. Тия две основи раздѣлятъ трудовитѣ методи на две. Никога при задължителното обучение задачата на трудовиятъ методъ не може да бжде да създава специалисти: ковачи, лѣяри, кожари, дърводѣлци и др. Тази задача може да се постави на специалнитѣ училища. Общеобразователното училище трѣбва да дава само навици къмъ труда, „трудова подкваса“. *Ето защо днешната педагогика предпочита ония учебно-трудови методи, въ които трудътъ е срѣдство за постигане ясно опредѣлена възпитателна целъ.*

Аспарухъ Крайчевъ,

училищенъ инспекторъ въ гр. Елхово.

ПРЕДПОСТАВКИ НА ПРИРОДО- СЪОБРАЗНИЯ МЕТОДЪ ПО РИСУВАНЕ

Интересътъ къмъ рисуването като учебенъ предметъ у педагози и художници се значително повиши. Този фактъ особено ясно се очерта въ онова време, когато на рисуването започнаха да гледатъ *не като на елементарно художество, а като на общеобразователенъ предметъ.* И днесъ можемъ да посочимъ бележити художници, които ставатъ горещи привърженици на схващането, че чрезъ този предметъ трѣбва да се преследватъ само общеобразователни цели. Ернестъ Мойманъ казва: *„Най-после се съзна общеобразователното и възпитателно значение на рисуването и то не се третира вече просто като „технически предметъ“.*

Въпрѣки тѣзи категорични твърдения за общеобразователното значение на рисуването, методиката му още не е на

22 Предпоставки на природообрази. методъ по рисуване

правъ път — не толкова на теория, отколкото на практика. Практиката все още се намира на завоя между старото и новото, като се движи повечето пъти въ омагьосания кръгъ на неизвестното — ту се мъчи да догони новото, ту пъкъ се връща назадъ къмъ блаженото старо време, за което се пазятъ само малко добри спомени. Боязливитѣ опити да се тръгне по стъпкитѣ на новото не даватъ резултати. Отчаянието настъпва още следъ първитѣ часове. Какъ се обяснява това, наистина, странно явление? Нали би трѣбовало още първитѣ опити да увѣрятъ учителя въ превъзходството на новитѣ начала на рисуването и следъ това смѣло да ги използватъ въ практиката си, та последната да се помъчи да догони теорията? Нали учителството има винаги желание и стремѣжъ да доближи практиката си до теорията, за да улесни учебно-възпитателната си работа? А тука защо се случва така?

Споредъ нашето разбиране, това се дължи на обстоятелството, че, макаръ и привърженици на новото, учителитѣ все още не могатъ да се освободятъ отъ нѣкои съществени недостатѣци, завещани отъ миналото, дълбоко вкоренени въ училищната действителностъ като неразклатима традиция: първо, защото само детската рисунка е мѣрилото за постигнатитѣ резултати отъ приложбата на тази или онази практика и, второ, защото на тази рисунка се гледа не съ духовното око на детето, а съ това на възрастнитѣ. И, действително, илюстрацията на току-що прекрачилото училищния прагъ първаче нѣма завършени форми — тя е подъ „всякаква преценка“ — представя смѣсица отъ черти и бои, въ съчетанието на които твърде рѣдко можемъ да откриемъ нѣкой образъ на познато животно или на познатъ предметъ. Само хората, изобразени по чисто схематиченъ начинъ, животнитѣ, които се познаватъ само по опашката и четиритѣ крака и кжцата, опростена до неузнаваемостъ, съ елементитѣ на неговата илюстрация. Бойтѣ — тѣ съ опредѣлени по свободенъ изборъ, въпрѣки поржкитѣ на учителя предметитѣ да се рисуватъ съ такива бои, съ каквито е говорено да се нарисуватъ. И полученитѣ рисунки не задоволяватъ око̀то на учителя. Той не може да намѣри измежду всичкитѣ рисунки поне една, която да постави на стената на учебната стая за художествена изложба, защото стремѣжътъ му е насоченъ къмъ постигане, колкото се може по-бърже, *на хубава рисунка*, която съ „*малки поправки*“ отъ учителя може да се нареди на стената. Днесъ ще „поправи“ и постави на изложбата рисунката на едно дете, утре — на друго и т. н. и изложбата ще се обогатява, ще задоволи око̀то на учителя, родитѣля, пъкъ и на контролата даже.

Е, тогава, какъ да се съгласи да рисува съ ученицитѣ си така, както се изисква отъ теорията, когато при това илюстративно рисуване не може да се направи и „поправка“, па

не може човекът да харесва една що годе сносна рисунка, която да изложи на стената? Отчаянието настъпва и практиката да се рисува паметно по единъ предметъ и на нѣколко листа се насярдчава. Не се позволява на ученика да рисува повече огъ единъ образъ и на друго мѣсто на листа отъ онова, което е опредѣлилъ учительтъ. Тѣй поправката става лесно, а изложбата расте и хубавѣе.

Ние се противопоставяме на такова обучение и на тѣзи изложби. Бихме се съгласили по-скоро да видимъ една „педагогическа изложба“, ако можемъ така да я назовемъ, отколкото такава, въ която да видимъ *рисуванитѣ похвати на учителя*. Въ тази изложба ние ще имаме възможность да проследимъ развитието на рисувателния процесъ; нашето внимание ще се спре на картинитѣ, не да търсимъ художествено издържанитѣ, а да проумѣемъ детския нагонъ къмъ изразяване, проявената въ всѣка картина индивидуалность и възможноститѣ да насочимъ правилно детското графическо творчество. Интересно би било за учителя да се наредятъ рисункитѣ на нѣколко ученика: двама съ слабо развити способности, двама срѣдни, двама добри и двама много добри, но всичкитѣ рисунки — отъ първата до последната — да сж изложени тамъ. Тѣй ние ще добиемъ табло, което ще има двояко значение: за възрастнитѣ, че по него ще проследятъ развитието на детскитѣ способности и проявената индивидуалность отъ всѣко дете; за малкитѣ, че тамъ тѣ ще наблюдаватъ оная изложба, която е лично тѣхно дѣло, и ония образи, които тѣ най-добре разбиратъ.

Предъ насъ се изправятъ два съществени въпроса: единиятъ — да проумѣемъ въ що се коренятъ индивидуалнитѣ различия въ рисуванитѣ способности на ученицитѣ и другиятъ — по каквъ начинъ да промѣнимъ нашата училищна работа, за да наредимъ обучението така, че да подпомага развитието на детскитѣ способности.

За индивидуализация на обучението по всички учебни предмети напоследъкъ най-упорито се говори. Учебенъ предметъ, обаче, при който напълно може да се постигне, това е рисуването. Ако по даденъ сюжетъ ученицитѣ рисуватъ илюстрация, като се оставятъ най-свободно да поставятъ образитѣ, да подбиратъ боитѣ, ние ще видимъ твърде интересни факти отъ гледището на детската психология: *степенъта на развитие на детскитѣ емоционални, интелектуални и волеви способности и проявената индивидуалность*. Рисункитѣ, изследвани най-внимателно, ще ни дадатъ всичката възможность да изучимъ *началото и трайността на волевия импулъсъ, богатството на съзнанието, развитието на зрението, силата на неговитѣ чувства, пробуждането на естетическото сжждение и пр.* А това ще улесни не само обучението по рисуване, но и цѣлокупната ни учебно-възпитателна дей-

24 Предпоставки на природосъобраз. методъ по рисуване

ность. Рисувателниятъ процесъ ще бжде проследенъ въ всичкитъ зигзаги на своето развитие, а оттамъ и методътъ ще бжде изясненъ. *Ще се подири методъ, който напълно да отговаря на индивидуалнитъ особености на всѣко дете и да подпомага неговото по-нататъшно развитие. Методъ, който да гарантира свободата на индивидуално проявление въ графическия езикъ на всѣко дете.*

* * *

Преди малко ние се спрѣхме на мисълта, че детскитъ рисунки трѣбва да се подредятъ въ педагогически изложби, които да характеризиратъ развитието на детскитъ рисувателни способности. Интересно е, обаче, да се знае, какво ще представя такава изложба. Ще откриемъ ли нѣщо общо между рисунки отъ различни периоди време на ученицитъ отъ четиритъ категории и тѣзи общи признаци, дали сж характерни и за ученицитъ отъ всички селища: села и градове. Отъ тукъ по-после можемъ да направимъ изводи за начинитъ и срѣдствата за правилното обучение по този учебенъ предметъ.

Такива интересни изследвания върху детскитъ рисунки е направилъ *Георгъ Кершенщайнеръ* въ своята книга: „Развой на рисувателнитъ дарби“. Той набелязва четири степени, които детето прекарва въ развитието на своитъ рисувателни способности: *I степенъ — степенъ на чистата схема; II степенъ — степенъ на смѣсената схема или „на линиитъ и формитъ“; III степенъ — степенъ на плоското натурно изображение — рисуване нѣщата такива, каквито се виждатъ; IV степенъ — на релефното изображение или „степенъ на рисуване формитъ“.*

Какво разбира *Кершенщайнеръ* подъ степенъ на чистата схема? Тукъ спадатъ всички детски рисунки, рисувани въ оня периодъ, когато детето рисува чисто схематични фигури съ бързи черни и смѣли замашки. Рисункитъ, които спадатъ въ този отдѣлъ, представятъ картини, елементитъ на които (хора, животни, кѣщи, растения и др. предмети) сж изобразени най-драстично — само съ ония белези, които сж най-добре изяснени въ детското съзнание. Елементитъ за художествено обсъждане на сюжета, на образитъ, далечъ не могатъ да се видятъ. *Неговитъ чисто схематични фигури на човѣци, животни, дървета сж символично изображение на това, което детето знае за предметитъ, но не и художественъ изразъ на това, което вижда* (Мойманъ).*

Вториятъ периодъ — *степенъта на смѣсената схема* — се характеризира съ това, че детето настѣпва въ периодъ, когато се стареа да изрази формата на предметитъ, които рисува, но въ стремежа си да предаде тази особеностъ чрезъ линията примѣсва и чисто схематични наброски. Втората категория рисунки се отличаватъ съ горнитъ особености и из-

разява по-ясно вглеждане въ формата на предмета. *Познаването на формата е едно, а изображението — друго.* Детето усвоява формата, отделя я от предмета, но не може да я изобрази такава, каквато я схваща.

Третият период — *периодът на натурното изображение* — настъпва по-късно, когато детето е способно не само да схваща формата и да я възпроизвежда паметно, но и нещо повече — рисува предметите въ пространството такива, каквито ги вижда. Зрителното възприятие се изразява въ линии чрез ръката, непосредствено след получаването — въ момента на наблюдаването. Рисунките, които спадат към третата степен сж плоскостни, и се отличават до известна степен и съ изисканост въ формата и боите.

Детската рисунка през четвъртия период — *въ четвъртата степен* — се отличава значително от рисунките, които спадат въ първите три степени на детското изображение. Въ тия рисунки се забелязват по-сложни контури. Формата, боите, светлините и сенките, които предават релефност на изображението, се рисуват въ изискван вид. Те сж изразъ на естетично преживяване. *Четвъртият период е периода на сжщинското рисуване.*

Това сж общите четири степени на развитие, които прекарва ученика въ процеса и изображението през различните възрасти на учил. животъ. Разбира се, има и изключения. Ще се намърят, сигурно, и ученици които се намират въ периода на първата степен, когато другите деца от тая възраст сж въ периода на третата или четвъртата степен. Това сж изключенията, които не могат да се вземат за основа, но които трѣбва да се иматъ предъ видъ от учителя.

Кершенщайнеръ е констатиралъ, че момчетата по-бърже се развиватъ въ сравнение съ момичетата по отношение изображението на формите, но по отношение на боите и техните отенъци момичетата превъзхождатъ момчетата.

Ето въ бѣгли черти някои отъ предпоставките, които трѣбва да се иматъ предвидъ при приложбата на природо-съобразния методъ по рисуване.

Иванъ Петковъ,

училищенъ инспекторъ въ гр. Помъ.

ИЗРАЗНИТЕ СРѢДСТВА НА ДЕТСКИТЕ СЪЧИНЕНИЯ.

Тѣсно свързанъ съ въпроса за формата на съчиненията е този за стилните сръдства (изразните). Иначе казано: изразните сръдства или стилътъ е друга сжществена работа при обучението по детски съчинения. Необходимо е още

отсега да отбележимъ, че неясното схващане отъ учителството и по тази толкова важна работа — е другъ сжщественъ недѣгъ при стилното обучение.

Въ практиката днесъ, щомъ като се разработи известенъ материалъ — това, което съставя съдържанието на съчинението — пристѣпва се къмъ съчиняване. Смѣта се, изобщо, че изразитѣ, съ които ученицитѣ го разказватъ, сж достатъчни да облѣкатъ въ хубава премѣна тѣхнитѣ мисли. Не може да се откаже, че напоследѣкъ въ тази работа почна да се обръща поне малко внимание. Казва се на ученицитѣ, на-примѣръ:

— „Служетѣ си при съчиняванетоъ съ кжси изречения; употребявайте хубави изрази, които сме сръждали при четенето!“

Какви сж, обаче, тия „хубави изрази“, каква е стилната имъ стойностъ, какъ да се обучаватъ ученицитѣ, за да ги усвоятъ съзнателно — по това нищо не се прави. Ето защо, горнитѣ повели сж така общи, така неясни, че тѣ се взиматъ подъ внимание, може би, само отъ най-даровититѣ ученици отдѣлението или класа.

Отъ друга страна, за всѣко отдѣление или класъ не се опредѣлятъ поне въ общи черти стилнитѣ сръдства, на които се обучаватъ ученицитѣ. Хубавитѣ изрази могатъ да бждатъ най-разнообразни; стилтъ, изобщо, може да бжде изпъстренъ съ редица изразни сръдства, чартъ на които трѣбва да бжде откритъ за погледа на ученицитѣ. Полагатъ ли се за това системни грижи при учебната практика поне въ горнитѣ отдѣления и класоветѣ на прогимназията? — И най-повърхностното наблюдение върху съчиненията на ученицитѣ ще ни даде отрицателенъ отговоръ на тоя въпросъ.

Като е дума за изразнитѣ сръдства на детскитѣ съчинения, мѣстото му е да се спремъ и върху другъ недѣгъ при учебната практика — неясно схващане има и по въпроса, какъ да се постѣпи при обучението по езикознание, та по най-лесенъ начинъ ученицитѣ да усвоятъ хубавъ стиль. Едни учители извършватъ цѣлата тая работа само въ часоветѣ по писане, или никакъ не полагатъ грижи за нея; други — въ края на четенето обръщатъ внимание на ученицитѣ върху хубавитѣ изрази на дадено четиво, заставятъ ученицитѣ да ги напишатъ въ тефтерчетата си съ порѣзка да ги научатъ наизустъ, за да имъ служатъ при съчиняванетоъ; нѣкои, най-сетне, отдѣлятъ малко време за стилообучение и въ часоветѣ по граматика. Вижда се, че практиката тукъ е най-разнообразна. Чेतя е разнообразна — това не е лошо: шаблонътъ при учебно-възпитателната работа е осждителенъ. Въпросътъ, обаче, е другаде — всички пѣтища водятъ къмъ Римъ, но не се търсятъ ли най-кжсия.

Още по-зле стои работата при прилагане на нагледните средства, с които си служимъ да представимъ нагледно облъклото, формата на известно съдържание. Въ днешната практика нѣма ясно схващане, както за формата на съчиненията, тъй и за изразните средства, на които трѣбва да се обучаватъ ученицитѣ. Следователно, може да се каже, че нищо не се върши за нагледно представяне или усвояване на стила. Така ученицитѣ не могатъ да схванатъ, че известно съдържание може да се изкаже по най-различни начини; че по отношение формата и изразните средства на устното и писмено излагане могатъ да се усъвършенствуватъ все повече и повече.

Отъ казаното за изразните средства се вижда, че тукъ трѣбва да се прокара ясно гледище по поставенитѣ въпроси. Това е особено необходимо за учебната практика, която трѣбва да се опре на теория — основателна и целесъобразна.

На първо мѣсто за насъ е важно да си изяснимъ оня минимумъ материалъ — изразни средства — съ който ще обучаваме ученицитѣ да усвоятъ правилень и хубавъ стиль при устното и писмено излагане на мислитѣ. Понятието „хубави изрази“ трѣбва да се конкретизира. Въ случая на помощъ може да ни дойде всѣки учебникъ по стилистика. Накратко — трѣбва да се има предъ видъ при стилното обучение следния материалъ:

На първо мѣсто — *думитѣ* като градиво за стиль, за да се изразятъ различни отсѣнки на мисълта или пъкъ различни чувства. За това служатъ умалителнитѣ и увеличителни форми, старитѣ, неологичнитѣ и провинциални форми, прилагат. имена, мѣстоименията, глаголитѣ, употребени вмѣсто отглаголни съществителни, междуметието, съ което естествено се предаватъ разни чувства.

На второ мѣсто — *изречението* като градиво за стиль. Тукъ имаме: стиль на простото изречение и стиль на сложното изречение. При тая работа много е важно да се изясни на ученицитѣ, какъ се изграждатъ изреченията. Само тогава частитѣ на изречението, видоветѣ изр., на сл. изр., ще добиятъ смисълъ за ученицитѣ.

На трето мѣсто — *логическата страна* на стила. Тукъ има редица качества, на които трѣбва да отговорятъ стила, ако искаме да предадемъ достатъчно ясно мислитѣ, що съставятъ съдържанието на съчинението. Условиата, отъ които зависи яснотата на мисълта, биватъ: вътрешни и вънкашни (езикови). Вътрешнитѣ условия се *отнасятъ* до основно познаване предмета — да имаме жива представа за него, до последователното, планомѣрното и пълното развитие на мислитѣ, като общитѣ мисли се подкрепятъ съ достатъчно примѣри или факти.

Къмъ външнитѣ условия спадатъ: правилността, точноста, чистотата и кжсотата на езика.

На четвърто мѣсто — *художествената страна на стила*. „Художествената страна на стила, — казва г. Божанъ Ангеловъ, — представятъ онѣзи форми на речѣта, които изхождатъ отъ единъ моментъ на въображението и чувствата на писателя или говорителя и които въздействуватъ върху съответнитѣ душевни сили на читателитѣ и слушателитѣ. Външно тѣзи форми представятъ особни обрати на фразата, особенъ изборъ на думи и особенъ начинъ на тѣхното употребление. Тѣзи особени изкустни форми или сръдства за художественъ изразъ се наричатъ изобщо фигури*). Известно е, че тия фигури се дѣлятъ на фигури на въображението и фигури на чувствата. За препоръчване е ученицитѣ да се запознаятъ отъ първия видъ съ метафора, алегория, сравнение, олицетворение; отъ втория видъ съ — обръщение, възклицание, питане, повторение, елипсъ. Най-сетне, трѣбва да се има предъ видъ — особено въ класовѣтъ на прогимназията — и музикалната страна на стила, отнасяща се до благозвучието въ думитѣ и въ изреченията.

Следъ като посочихме тоя поменикъ отъ изразни сръдства, на които ще обучаваме ученицитѣ по съчинение, явява се въпросъ — съ кои отъ тия сръдства въ кои отдѣления и класове отъ основното училище ще имаме работа. Въпросътъ, може би, е труденъ за разрешение само относно долнитѣ отдѣления. Застанемъ ли, обаче, на гледището, че стилното обучение трѣбва да върви ржка за ржка съ правописното — въпросътъ добива друго значение. Ако още въ долнитѣ отдѣления почваме по практически начинъ да изтъкваме елементарнитѣ правописни правила, не бихме ли могли — споредъ силитѣ на децата — да изтъкваме и нѣкои елементарни стилни правила! Очевидно, че това може да стане, като материалътъ за стилното обучение се подреди концентрично — за долнитѣ и горнитѣ отдѣления и класовѣтъ на основното училище. Въ долнитѣ отдѣления ще се почне съ най-необходимото — онова, което може да схванатъ ученицитѣ отъ тия отдѣления; следъ това — въ горнитѣ отдѣления ще се разшири кръга на изразнитѣ сръдства; най-сетне, въ класовѣтъ на прогимназията познанията по стилното обучение ще се систематизиратъ и, най-важно, знанията ще се превръщатъ въ можење: за ученицитѣ отъ класовѣтъ не е достатъчно да познаватъ известни изразни сръдства, но и да ги употребяватъ, да си служатъ съ тѣхъ при съчиняването.

Но да се постигне тази крайна целъ при обучението по съчинение — необходимо е да си уяснимъ още два въпроса: какъ да подредимъ стилния материалъ презъ уч. год. и какъ

*) Стилистика — Б. Ангеловъ (59 стр.).

да го преподаваме. Известно е, че граматиката — другъ важенъ стрѣкъ отъ езикознанието — не се преподава, особено въ първоначалното училище, като наука съ самостоятелна целъ: ней се отреди да играе ролята на срѣдство за постигане изобщо целитѣ на езикознанието. По такъвъ начинъ граматиката доби практически — приложенъ характеръ: тя се вплете въ четенето, писането и говора. Така, мисля, трѣбва да се погледне и на оня стилинъ материалъ, на който искаме да обучимъ ученицитѣ си. Защото мина отдавна времето, когато стилиния материалъ се изучаваше и въ срѣднитѣ училища като самостоятелна наука — стилистика, преследваща свои цели. Сега и тамъ преобладава ново гледище: стилиниятъ материалъ се вплита между подходящи четива и стихотворения въ христоматията. Като се вижда безполезността отъ догматичното и сухото преподаване на стилиния материалъ, трѣбва и въ основното училище да се трѣгне изъ другъ пѣтъ — по пѣтя на практическо-нагледното запознаване на ученицитѣ съ тоя материалъ. Въ такъвъ случай читанката въ първоначалното училище и христоматията въ прогимназията ще трѣбва да отговарятъ на тая целъ: четивата и стихотворенията въ тѣхъ ще се подреждатъ и съ огледъ да се запознаятъ ученицитѣ отчасти съ по-важнитѣ стилни срѣдства. И ако съ пословицитѣ, поговоркитѣ и гатанкитѣ, съ които сж изпѣстрени читанкитѣ и христоматиитѣ се помага да се схване основната мисль на дадено четиво, не по-малко важно е да се даватъ следъ всѣко четиво обяснения или въпроси, относно неговата форма: за духовния погледъ на ученицитѣ трѣбва да се откриятъ стилинитѣ особености, които даватъ художествена цена на четивото. Отъ това е ясно гледището, което искаме да се прокара — читанката и христоматията да станатъ единъ видъ приложна стилистика въ умаленъ размѣръ, споредъ силитѣ на ученицитѣ отъ основното училище. За пръвъ пѣтъ въ нашата учебникарска литература по-миналата есенъ срещнахъ турнато начало на такова подреждане стилиния материалъ поне за прогимназията въ христоматиитѣ на Т. Ат., Изв. Хаджовъ и А. Ат. Надѣвамъ се, че тия христоматии при друго издание ще бждатъ подоборени въ това отношение, а ще се появятъ и читанки за пръв. у-ще съ стилни обяснения къмъ четивата и стихотворенията.

Следъ като тъй е поставена работата съ стилнитѣ срѣдства, на преподавателя остава да подреди материала още въ началото на учебната година, като изхожда отъ посоченото до тукъ гледище. Само по себе се разбира, че запознаването съ стилнитѣ форми ще става въ часоветѣ по четене, следъ като четивото е разработено за постигане задачитѣ на четенето. Хубавитѣ изрази вече ще сж ясни на ученицитѣ, защо сж хубави и, най-важно, ще станатъ тѣхно езиково богатство. Полезно е: срещнатитѣ стилни фигури да се подчертаватъ

въ читанката и винаги да се записватъ въ тетрадката, която ученицитъ носятъ къмъ читанката. Записването може да се даде за домашна работа. Снабдени ученицитъ съ това стилно богатство, ще се ползватъ отъ него при писм. упражнения.

Като има преподавателятъ предъ видѣтоу що казаното при работата си по съчиняване, трѣбва да запознава най-сетне ученицитъ си съ стилнитъ особености, колкото е възможно по нагледенъ начинъ. За тая цель проф. П. Цоневъ препоръчва преди всичко живата речъ. „На ученицитъ — казва той — трѣбва да се даде възможность да слушатъ правиленъ изразителенъ говоръ въ цѣлтистъ образенъ стилъ отъ добри оратори на сказки и събрания, въ театра, на ученически утра и забави и т. н. Самъ учителтъ трѣбва да е въ състояние да дава образци на хубавъ стилъ. Ученицитъ трѣбва да се упражняватъ въ устно излагане на мислитъ си много повече преди писменото, като начинъ за моторно възприемане на образцитъ¹⁾. По-нататкъ идатъ другитъ срѣдства за нагледность: — четивата — образци въ стилно отношение, преразказването на чута речъ и четено съдържание, диктовката и свободното писане на даденъ чутъ или прочетенъ стилъ.

И тъй, приложи ли се въ уч. практика при детскитъ съчинения казаното до тукъ за изразнитъ срѣдства, можемъ да се надѣваме, че ще направимъ нѣщо повече да разбератъ ученицитъ изкуството, да се облича известно езиково съдържание въ разни дѣлнични и празнични облѣкла.

* * *

Това, което изложихме до тукъ,²⁾ ни позволява да посочимъ въ общи линии хода на работата при обучението по съчинение.

Преди всичко трѣбва да се погрижимъ да създадемъ подходяще настроение у децата. Настроението, както е известно, е ключътъ, съ който се отварятъ вратитъ на езикотворческитъ сили, не само у децата, но и възрастнитъ. При създадено по непринуденъ начинъ настроение лесно се поставя цельта, като се опредѣли темата — било отъ учителя, било отъ ученицитъ, както напоследкъ изисква активното обучение. За опредѣляне темата и заедно съ това и източникитъ на материалъ на съчинението трѣбва да имаме предъ видъ всичко онова, което се каза за темитъ на детскитъ съчинения. Къмъ това има да прибавимъ, че отъ материалитъ и темитъ ще бждатъ най-добри ония, които будятъ известни чувства у

1) Дидактика и методика на обучението по бълг. ез. — стр. 386. Отъ Д-ръ П. Цоневъ.

2) Вижъ статиитъ ми: „Темитъ на детскитъ съчинения и формитъ на детскитъ съчинения“, сп. „Педаг. практика“, год. X, кн. III и IV и год. XI, кн. VI.

учениците. Едно съчинение не би ни се харесало никакъ, ако то не ни затрогва, като го четемъ.

На второ мѣсто при методическия ходъ трѣбва да се справимъ съ подготовката. Тя, обаче, не бива да се разбира, както я разбираше традиционната дидактика — като нѣщо отдѣлно, дори самостоятелно. Тукъ подготовката трѣбва да се схваща като такава въ най-широка смисълъ: създаване на строение, опредѣляне темата и формата, напътване за служене съ хубави изрази — всичко това може да се извърши въ подготовката.

На трето мѣсто необходимо е да се справимъ съ разработката на съдържанието. Тукъ му е мѣстото да се спремъ при устното изложение на основната мисълъ и на отдѣлните мисли, факти или примѣри, съ които ще я развиемъ; тукъ, най-сетне ще си съставимъ скицата или плана на съчинението. Въ цѣлата тая работа необходимо е да се използватъ всички нагледни срѣдства, та непознатото и неясното да се изяснятъ до степенъ на картинностъ. Заедно съ разработката на съдържанието може да се извърши и езиковата разработка по следния начинъ: единъ—два пѣти се излага устно събрания материалъ за съчинение, като се обръща внимание на съдържанието повече; единъ—два пѣти пъкъ се излага устно съжация материалъ съ задача — да се обърне внимание на облъклото на това съдържание. Тукъ учениците трѣбва да се научатъ да слушатъ речта си и да свикнатъ, една и съща мисълъ да изказватъ по различни начини. При тая работа необходимо е да се има предъ видъ всичко, което се каза при изразните срѣдства на съчиненията.

За прегледностъ и ръководство, както при устното изложение, така и при писменото, което следва по-нататъкъ, учениците трѣбва да иматъ предъ видъ общите положения, които ще се спазватъ при съчиняването.

При съчиняването учениците трѣбва да се ръководятъ по следната схема:

1. Тема, основна мисълъ, заглавие;
2. Уводъ, изложение, заключение
 - а) последователностъ на мислите;
 - б) общите мисли да се подкрепятъ съ примѣри;
3. Форма и изразни срѣдства;
4. Правописъ.

Отъ тая схема е ясно, че първите две точки се отнасятъ до съдържанието, а последните две — до формата на съчиненията.

Иматъ ли предъ очи учениците схемата, следъ устното изложение следва писменото. Нѣкои учители при тая работа бездействуватъ: докато учениците пишатъ, учителятъ се разхожда изъ класната стая и чака привършване на съчиняването, за да се започне четенето на написаните съчинения и

поправката имъ. Това, обаче, е грѣшка. Отъ практика зная, че е по-полезно учителятъ да обикаля по-слабите ученици, или ония, които забележи, че сж се спрѣли на нѣкое мѣсто, за да ги подсѣти или упжти. По такъвъ начинъ: навреме дадената помощъ е двойно по-полезна.

Преди да приключа бележките си по методическия ходъ при обучението по съчиняване, необходимо е да се спра и на поправката на последнитѣ. Отъ това, което се каза до сега, се разбира, че ние трѣбва да се погрижимъ, щото ученицитѣ при съчиняването да допустнатъ, колкото се може по-малко грѣшки и, по възможность, всички ученици да напишатъ съчинението. Въ случая полезно е, да се действува, както въ предпазната медицина: трѣбва да се грижимъ да създадемъ условия да не се появи болестъта, а, ако се появи, навреме да я лѣкуваме. Ако се работи въ духа, който се посочи, надали ще се губи толкова ценно време за поправка на съчиненията. Въпрѣки това, не може да се отрече, че нѣкои грѣшки ще се допуснатъ при съчиняването и следва да се направи поправка.

При поправката учителятъ ще върви по сжщия пжтъ, който е следвалъ за написване съчинението; следователно, горната схема може да послужи и тамъ за ръководство. Явно е, че поправката ще засегне първо — съдържанието, после — формата или стилътъ и правописътъ на съчинението. Тукъ могатъ да се поставятъ редъ въпроси въ връзка съ горе посочената схема: 1. Съдържанието на съчинението отговаря ли на темата и основната мисль? 2. Последователно ли сж наредени мислитѣ, и всѣка мисль подкрепена ли е съ примѣри? 3. Съразмѣрни ли сж уводътъ, изложението, заключението? 4. Съчинението по форма отговаря ли на темата и съдържанието? 5. Правилно ли сж построени изреченията, употребени ли сж хубави изрази и какви сж тѣ? 6. Допуснати ли сж правописни грѣшки? Тия въпроси, задавани отъ учителя или ученицитѣ, въ много отношения ще помогнатъ поправката да се сложи на почвата на самокритиката или взаимнокритикуването. Работа, наистина, трудна, но твърде полезна за обучението въ съчинение, ако се постоянствува отъ страна на учителя.

* * *

Признато е, че сегашната педагогическа подготовка на учителя е недостатъчна и не отговаря на съвременнитѣ изисквания. Никжде, обаче, това тѣй не се чувствува въ работата му, както при ония предмети, дето обучението налага да се показва или даде примѣръ, образецъ. Трудностьта тукъ се състои въ обстоятелството, че знанието трѣбва да се свърже съ моженето. Така, на много мѣста учителитѣ нѣматъ успѣхъ при обучението по рисуване и пѣние, наприкладъ, не защото

не владѣятъ теорията на преподаването имъ, но защото нѣматъ влѣчение къмъ тия сръчности и, най-важно, сами не могатъ нито да рисуватъ, нито да пѣятъ. Ето защо сѣщо нѣма да иматъ успѣхъ при обучението по съчинение тия учители, които не могатъ да пишатъ хубави и издържани съчинения. Явно е, че учителъ, който обучава по съчиняване, трѣбва да може и да покаже на ученицитѣ отъ време на време съчинение, което той е написалъ на зададената на тѣхъ тема. Налага се, прочее, едно по-голѣмо самоусвършенствуване на учителя. И никога не е късно, ако сме изостанали назадъ въ областта на съчиняването. Една поговорка казва: „Човѣкъ най-добре се учи тогава, когато почне да учи другитѣ“. Въ процеса на самото обучение ние, следователно, имаме най-голѣма възможностъ да работимъ надъ себе си и за усвършенствуване въ тази полезна, приятна и възвишена работа — съчиняването. Така ще бждемъ полезни на себе си и хиляди пѣти по-полезни на възпитаницитѣ си, които ще отнесатъ въ живота си спомена, че сме ги научили, наистина, да пишатъ хубави и издържани съчинения.

Мих. Д. Николовъ,
учителъ въ Варна.

УЧЕНИШКИ КООПЕРАЦИИ.

Безъ специално задѣлжение отъ училищнитѣ власти, безъ да е предвидено въ програмата, а просто по единъ неизбѣженъ пѣтъ идеята за кооперацията става училищенъ въпросъ. Щомъ е така, тя се налага на учителя, и той не може да не насочи вниманието и погледа на своитѣ ученици къмъ нея, нито пъкъ да ѝ се противопостави.

Кооперацията е най-висшата форма за културно-стопанска организация. Тя е логически изводъ отъ неправилното разпредѣление на общественитѣ блага. Тя е сдружение, изникнало изъ недрата на живота — тамъ, дето икономически слабитѣ сж принудени да търсятъ въ нейното лице изходъ отъ своето тежко положение. Заради това кооперацията въ името на обществения напредѣкъ и бждещето стопанско и културно развитие ще преустрои икономическия строй на свѣта, сочейки по-свѣтло бждеще за изстрадалото човѣчество.

Необходимо е, прочее, да се засили кооперативното образование, за да се подготвятъ носители и пионери на кооперативния идеалъ.

Възможно ли е да се запознаятъ и приобщаятъ децата къмъ кооперативното дѣло още отъ основното училище?—Да, възможно и наложително е! Толкова повече, че голѣма частъ отъ българския народъ се задоволява само съ това образова-

ние. Въ програмата по родинознание на III и IV отд. е предвидено, запознавайки съ човешките общезития, да се запознаят децата и съ кооперацията и нейните видове. Тукъ учителътъ, който се стреми да развие социалнитѣ чувства на своитѣ питомци, ще намѣри начини да съобщи и проагитира основнитѣ начала на кооперацията: взаимопомощта и самопомощта. И не само това. Той е длъженъ, като истински последовател на исканията на своето време, да пристъпи и къмъ осъществяване на практика въ училище идеитѣ на кооперацията, защото признато е, че дѣлата по-силно говорятъ на ума и сърдцето, отколкото хубавитѣ думи. Училищната кооперация трѣбва да стане плътъ и кръвъ въ живота на нашето училище. Тя ще бжде първата стѣпка за доближаване училището до живота. Ученикътъ нѣма да слуша да му се разправя за обществени реформи, а ще извлѣче знания самъ чрезъ собственъ опитъ. Кооперативната организация, или по-право принципитѣ на кооперацията, ще се изживѣятъ, ще се извлѣкатъ чрезъ опитъ отъ самитѣ деца, а нѣма да се диктуватъ и записватъ въ тетрадитѣ, за да останатъ за винаги тамъ. Това ще се постигне само, когато въ всѣко училище се основе ученишка кооперация, и всѣко дете стане нейнъ членъ. Тогава кооперацията ще играе онази благотворна роль, която при днешното положение на обучението, особно по въпроси отъ общественъ характеръ, малко може да се постигне. „Чрезъ училищнитѣ кооперации, казва известната французка кооператорка Алисъ Жуенъ, ще създадемъ кадри отъ преданни труженици на новото общество, на новия животъ, на който ще бждатъ чужди ожесточението и варварството на съвременността. Отъ тамъ би трѣбвало на ново да почнемъ, ако искаме здраво и дълбоко да внедримъ въ душата на човѣка ония добродетели, безъ които обществото се обръща въ глутница виещи хиени“.

Тамъ, въ своята кооперация, децата научаватъ, че съ общи сили могатъ да бждатъ извършени дѣла, непостижими за отдѣлния човѣкъ, че лакомствата сж еднакво желани и отъ беднитѣ другарчета, че съ скжсани обуца бедното дете е обидено отъ обществото, че въ управителнитѣ тѣла на кооперацията имъ трѣбва да се избиратъ най-доблестнитѣ и преданни тѣхни другари, че инициативата и самоотговорността сж ценни качества, които трѣбва да развие всѣки човѣкъ, ако иска да напредва въ живота.

И нека си признаемъ, опитътъ отъ нѣколко годишното сжществуване на ученишките кооперации въ Варна и селата ни дава достатъчно основание да твърдимъ, че само училищната кооперация ще изгради здрави основи на бждещото общество. „Тя, както казва Шарлъ Жидъ, е едничкото реформаторско движение, което завладѣ свѣта, безъ капка кръвъ.“ Тя е мощния апостолъ на мира и човѣчеството. И наистина,

човѣкъ изтрѣпва като си помисли онова страшно бждеще, което ни готвят лабораториитѣ и фабрицитѣ за военни материали. И тоя ударъ върху човѣчеството, върху неговата цивилизация, неминуемо ще настѣпи, ако човѣчеството не направи бързо и героическо усилие да изтрѣгне коренитѣ на злото още въ самото начало — тамъ въ детската душа, където тѣ още не сж тѣй дълбоки и здрави.

* * *

Безшумно се заредиха отъ 2—3 години ученишкитѣ кооперации въ гр. Варна и околнитѣ му села. Само въ града се основаха 8 въ първоначалнитѣ училища („Св. Климентъ“, „Ц. Симеонъ“, „П. Р. Славейковъ“, „Св. Сава“, „Св. Ангеларий“, „От. Паисий“, „Кн. Борисъ“ и „Сулини“) и 3 въ прогимназиитѣ, а въ селата 9. Всичко въ града и околията — 20 кооперации.

Въ повечето отъ тѣхъ е застѣпенъ потрѣбителния отдѣлъ — доставка на учебници, ученишки потрѣби, закуски и др. Въ тая на училище „Св. Климентъ“ е откритъ въ последната година и *спестовенъ отдѣлъ*, дето малкитѣ спестовници до края на учебната година сж регистрирали въ спестовнитѣ си книжки надъ 5000 лева.

Общиятъ оборотъ на всички кооперации за изтеклата година възлиза крѣгло на 300,000 лева, отъ които е реализирана чиста печалба 60,000 лева. Частъ отъ тая печалба е употребена за подпомагане бедни ученици съ учебници, учебни потрѣби, облѣкло, обуца, сутрешни закуски, изпращане бедни слаби деца въ лѣтни колонии, доставка на книги за ученишки библиотеки и читални, набавяне училищенъ инвентаръ и пр. — инициативи, които при днешнитѣ оскъдни срѣдства на общини и училищни настоятелства се мжно постигатъ.

Въпрѣки пречкитѣ на заинтересовани търговци — книжари и бакали — въпрѣки саботажътъ на нѣкои учители, ученишкитѣ кооперации неуклонно следваха своя пѣть и тържествено постигнаха блѣскави резултати. Много години училищната кооперация ще разбива цѣлината на невѣжеството и умразата, на личния егоизъмъ, насаждайки истинско кооперативно съзнание у своитѣ малки кооператори — бждещи граждани. Много вѣрно забелязва Алисъ Жуенъ: „И когато, вѣрни на своитѣ егоистични интереси, частнитѣ книжари и бакали повдигнатъ предъ официалнитѣ мѣста въпроса за закриване на тия кооперации, кждето децата се възпитаватъ да си самопомагатъ и да избѣгватъ услугитѣ на частната търговия, възпитателитѣ и ръководителитѣ на малкитѣ кооператорчета достойно могатъ да отговорятъ, че ако за частната търговия училищната кооперация е конкурентъ въ полето на тѣхното материално благополучие, ако тия търговци изхождатъ един-

ствено отъ своитѣ егоистични интереси, то за тѣхъ (възпитателитѣ) тия детски кооперации сж нѣщо повече отъ конкурентни лавки — тѣ сж срѣдство извънредно ценно и ефикасно за възпитаване на децата — утрешни граждани — въ духа на човѣшки и граждански добродетели, въ духа на обществена взаимностъ и солидарностъ, въ духа на мирното и свободното развитие на личноститѣ и народитѣ“.

* * *

Нека винаги се ползуваме отъ опита и поукигѣ на другитѣ. Презъ изтеклата 1933—34 уч. година Варненската приморска популярна банка подари едно кооперативно знаме на ученишката кооперация „Св. Климентъ“. Това бѣ жестъ на благодарностъ за проявено съчувствие отъ малкитѣ кооператорчета; това бѣ жестъ за насърчение и взаимностъ между всички малки и голѣми кооператори. И колко мило и трогателно бѣ тържеството по предаване на това знаме! Предъ пълна зала съ граждани и деца председателятъ на ученишката кооперация, ученикъ отъ IV отд., поемайки знамето, заяви: „Господинъ председателю, господа кооператори! Препълнено отъ силни чувства, моето детско сърдце не може да намѣри думи, за да изкаже благодарността, моя и на моитѣ другари, за голѣмата честъ, която ни правите. Поемайки това кооперативно знаме, азъ ще го отнеса на моитѣ другарчета съ сърдечното обещание да го пазятъ свято, като идеитѣ на кооперативното дѣло, примѣръ за което черпимъ отъ Васъ . . .“ Следъ изпълнения литературно-музикаленъ материалъ на тържеството всички кооператорчета въ стройни редове, накичени съ кооперативни ленти, водени отъ своя добъръ и преданъ ръководителъ, съ пѣсни отнесоха знамето въ училище „Св. Климентъ“ на съхранение.

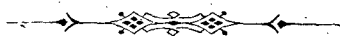
А при даване своя полугодишенъ отчетъ (15. I. 1934 г.) касиеръ-счетоводителя на сжщата кооперация се бѣ обърналъ къмъ другарчетата си съ следнитѣ хубави думи: „Драги другарчета! На 20 ноемврий м. г. си основахме при училищната кооперация спестовна каса. Отъ тая дата до днесъ членуватъ деца отъ Ia, IIIa и IIIб отд., като сж внесли всичко 2467 лева. (Ia — 1526. — IIIa — 142. — IIIб — 799. —).

Отъ това се вижда, че най-малкитѣ спестители (Ia отд.) сж спестили най-много. Азъ, като касиеръ-счетоводителъ, ги похвалявамъ и ги посочвамъ за примѣръ на всички. Нека отъ днесъ нататъкъ си дадемъ обещание, че ще ги последваме и че тая сума ще бжде увеличена не само отъ тритѣ отдѣления, но отъ цѣлото училище. Защото, отъ малки ще свикнемъ да пестимъ, макаръ и по малко, както казва народната поговорка: „Капка по капка виръ става“.

Кой въведе тия деца въ живота на днешното общество? Кой ги издигна надъ всичко пошло и гнило? Кой насочи

тѣхнитѣ мисли и дѣла къмъ тѣй святи и благородни инициативи? Тѣхната ученишка кооперация, около която се тѣлпять всѣки день и всѣки часъ.

Нека следваме примѣра на тия малки кооператорчета. Нека всѣко село и всѣко училище разгърне своитѣ обятия за освѣжителната идея на кооператизма, за да достигнемъ по-скоро свѣтлото бждеще на новото общество, дето чрезъ кооперацията и задружния животъ, чрезъ трудъ и самопомощъ децата ще получатъ истинското си образование и възпитание, за да станатъ достойни граждани на новата държава.

Фрицъ Шпреенъ.

ХУДОЖЕСТВЕНА УКРАСА НА УЧЕБНАТА СТАЯ.

Две различни схващания се противопоставятъ на почина да се украсяватъ учебнитѣ стаи. Споредъ едното, планомѣрното, обмисленото украсяване трѣбвало да се изостави, защото пречило на обучението и не се желало отъ ученицитѣ. Споредъ другото, учебната стая, като се претоварвала съ образи, се обръщала въ „картинна галерия“.

И дветѣ схващания не отговарятъ поне отчасти сполучливо на поставения отъ насъ въпросъ за художествената украса на учебната стая. Въ първия случай — студената, мъртва наредба не може да стопли чувствата на ученика; въ втория — излишъкътъ въ украсата ще го потисне, ще го направи равнодушенъ, апатиченъ.

Художествена уредба! Това е целта ни. Преди всичко туй значи *редъ* — редъ въ най-простата смисълъ на думата: чистота и изправностъ въ учебната стая. После ученицитѣ трѣбва да се поставятъ въ духовна връзка съ околнитѣ предмети. Туй ще рече: *цѣлата уредба да е жива за ученика, така че той непрекъснато да чувства духовната връзка между себе си и малкия свѣтъ на учебната стая.*

Това е основно искане и ръководно начало. Всичко, което влиза въ нея, трѣбва да бже изживѣно отъ ученика. Задачата за художествената уредба не се разрешава, ако въ учебната стая безразборно се закачатъ картини, даже и хубави. Всѣкидневниятъ опитъ ни показва, че, освенъ временно събудениятъ интересъ къмъ новото, нищо друго не свързва децата съ тия картини.

Единъ примѣръ изъ моята практика: стогодишнината отъ смъртта на Песталоци. Разказахъ на ученицитѣ неговия животъ. Описахъ неговата свръхчовѣшка любовъ. Показахъ имъ неговия образъ (портретъ отъ Бауеръ). Децата пожелаха

да го оставя въ учебната стая. Така портрета биде закаченъ на стената. Сега той живѣе за тѣхъ; той имъ говори. Тукъ имаме работа съ извънреденъ случай. Въ повечето случаи украсата ще се опредѣля отъ учебния материалъ, който се изучава. Така неусѣтно ще се прилага нашето основно правило. Разказваме, напр. приказката „Червената шапчица“ — на стената закачаме картина, която представя отдѣлна сцена отъ тая приказка. По сѣщия начинъ ще постъпваме по всички учебни предмети въ всички отдѣления и класове: стенната украса ще върви по стѣпките на обучението. За украса, разбира се, ще се избиратъ само художествени картини.

Колко време трѣбва да виси картината на стената?

Животътъ е движение, постоянна промѣна. Така трѣбва да бжде и тукъ. Както свѣтътъ всѣки день дава на детето нови картини, нови впечатления, така и стенната украса на учебната стая постоянно трѣбва да мѣни лицето си. Това се нрави на детето. Неговото „ахъ!“ при всѣка промѣна потвърждава нашата мисълъ.

Въ връзка съ това трѣбва да кажемъ нѣщо и за „ученишките рисунки“, които отъ време на време биватъ окачвани на стената. На всички е известно, че децата много се радватъ, когато видятъ на стената своите оригинални творби. Чисто художествени съображения, обаче, налагатъ да се изключи предварително възможността да се излагатъ всички рисунки. Трѣбва да се прави грижливъ подборъ. Учителътъ ще подбира рисунките съ съдействието на учениците. Тѣ сами трѣбва да преценятъ онова, що трѣбва да влѣзе въ учебната стая. Ще прилагаме принципа на самодейността, безъ да отиваме до крайности. Ние нѣма да дадемъ на ученика право на неограничена независимостъ, а само възможностъ да ни сътрудничи, когато украсяваме учебната стая. Учителътъ ще играе ролята на мълчеливъ „жури“, който най-после ще казва своята решаваща дума.

Нѣщо друго. Нѣкое дете забелязва, напимѣръ, че прозорците изглеждатъ много пуси. Трѣбва да се посадятъ цвѣта. Това ще изглежда така хубаво! Учителътъ ще изпълни молбата му. Ще възложи на учениците да се погрижатъ за саксии, прѣстъ и цвѣта. Следъ туй ще остави на класа по-нататъшната грижа за това общо дѣло. И тука той не бива да забравя ролята си на незабелязанъ „надзирателъ“. Той ще бжде доволенъ, когато наблюдава трогателната грижа на малките.

Училището е само частъ отъ детския животъ. То трѣбва да се свърже най-тѣсно съ извънучилищния животъ на възпитаника. И това трѣбва да се има предъ видъ при уредбата на учебната стая. Дойдатъ ли децата съ нѣкаква преживѣлица, която дълбоко е развълнувала тѣхната душа, учителътъ

трѣбва да подири въ училищната сбирка съответна картина. Навѣрно, ще намѣри нѣкоя.

Това за *избора* на украсата. И *редътъ* не е по-малко важенъ. Безредието разваля общото впечатление. Безпланното окачване на картини по стенитѣ не е художествена уредба — не е даже и тогава, когато материалътъ има художествена стойност. Картинитѣ трѣбва да се окачватъ така, че децата да могатъ да ги наблюдаватъ добре. Трѣбва да се взима подъ внимание и освѣтлението.

За долнитѣ отдѣления трѣбва да се предпочитатъ веселитѣ тонове на багритѣ. Хубавитѣ фризи, които виждаме често въ новитѣ училищни сгради, оживяватъ и освѣтляватъ стайтѣ. Тъкмо малкитѣ обичатъ шареното и веселото. Тѣ обичатъ картинитѣ съ сюжети, взети отъ приказкитѣ.

Добъръ другаръ презъ учебната година е и стенниятъ календаръ. Децата се отнасятъ къмъ него съ страхопочитание: съ особено внимание кжсатъ календарнитѣ лисчета и съ голѣмо удоволствие четатъ малкитѣ куплетчета на тѣхъ. За съжаление, въ нашитѣ учебни стаи още се срѣщатъ безвкусни рекламни календари, украсени често съ картини отъ съвсемъ съмнителна художествена стойност. Тѣ не бива да се внасятъ въ учебнитѣ стаи.

Ако учителътъ всѣки день беседва съ децата върху изобразеното и написаното на календарнитѣ листчета, незначителниятъ календаръ ще стане ценно учебно помагало.

Любовта, съ която учителътъ разглежда всички важни за училищния животъ въпроси, е всичко. Духътъ, който владѣе въ учебната стая, се отразява въ грижливата украса. По нея ние можемъ да разберемъ вътрешното състояние на класа така, както по външната уредба на кжщата можемъ да разберемъ, какъвъ духъ владѣе въ семейството.

Наша задача, следователно, е да създадемъ отъ голѣмата празна стая съ широки прозорци художествено уредено мѣсто за радостенъ трудъ.

Пант. Пешевски,
у-ль въ с. Църква (Софийско).

ПЪРВИ ГРИНИ ВЪ НАЧАЛОТО НА УЧЕБНАТА ГОДИНА.

Есенътъ е на прага. Къмъ планински колиби, къмъ затѣнтени или китни села, къмъ приветни или потънали въ прахъ градове хиляди учители се уплътватъ . . .

Едни очаква приветна обстановка: ремонтирано и почистено училищно здание, здрава, подредена покжщнина, готови за училище деца — ученици. Лицето имъ цвѣти отъ радостъ,

Мощъ за градивна работа блика въ тѣхъ. Сияе погледътъ имъ. Щастливци сж тѣ.

Но малцина сж тѣ.

Мнозинството учители, като видятъ училището си, изтръпватъ — болка сърдцето имъ пронизва.

Сякашъ е развалина училището имъ. Изкъртени, потънали въ прахъ стени и подове, зѣещи счупени стѣкла и прозорци, скърцащи врати, презъ които свободно влизатъ и излизатъ свини, кучета, кокошки и други добитѣци и пернати... Чинове се люлѣятъ или просто липсватъ. Маси, столове, табели засрамено поглеждатъ. Или пъкъ ги нѣма нигде въ неприветното училище.

При мизерията на учителя и мизерна обстановка се прибавя . . . Тежкъ кръстъ. Трудно се мъкне отъ изтощения учителъ. Но народниятъ учителъ се е отдалъ на своя народъ. На възрастващитѣ малки палавци всецѣло принадлежи той.

Въпрѣки всичко, напръга сили и почва своята градивна работа . . .

* * *

Преди всичко училищното здание трѣбва да стане приветно. Невиннитѣ дечица трѣбва да намѣрятъ приятна училищна обстановка.

И ето учителътъ всрѣдъ училищнитѣ настоятели, ето го при общинари, ето го всрѣдъ родителитѣ на ученицитѣ. Навсѣкжде увещава, насърдчава, подтиква къмъ работа за училището. Той е настойчивъ, непоколебимъ.

И въпрѣки всичко, въ училището и за училището почва да се работи. Ремонтира се училищното здание, готви се училищна покѣщнина. Готви се и се приготвя по-приветна обстановка за градивна учебна работа презъ годината.

Ученицитѣ вече могатъ да влѣзатъ въ училището.

Една частъ отъ децата—ученици сж готови за училище. И щомъ научатъ, че вече почватъ учебнитѣ занятия, бързатъ къмъ училището. Но малцина сж тѣ. Особено въ селата сж съвсемъ малко такива ученици . . .

На учителя предстои грамадна работа, за да прибере своитѣ ученици въ училището навреме. Всичко възможно трѣбва да стори: всжде по улицитѣ на видни мѣста чрезъ обявления трѣбва да се зоватъ въ училището: Барабани трѣбва да биятъ, че почва учебната година и всички деца—ученици да дойдатъ въ училището. Въ черквитѣ трѣбва да се известява, въ събрания трѣбва да се напомня, че ученицитѣ трѣбва да отиватъ на училище. Учителътъ лично трѣбва да посети въ кѣщи и да покани родителитѣ да пращатъ децата си въ училище. Ако родителитѣ пакъ ги не пращатъ, писмено да ги поканятъ.

Следъ като всичко възможно е употребено и пакъ нѣкои родители не пращатъ децата си на училище, разбира се, тѣзи родители ще бждатъ представени за глоба. Упорититѣ родители ще бждатъ представяни за глоба, докато най-сетне не прагнатъ децата си на училище . . . Настойчивость година, две, три при прибиране на ученицитѣ. И ще стане навикъ навреме да се прибиратъ въ училището . . .

Миналата година, въ нашето училище къмъ 21 септемврий (една седмица следъ почване учебнитѣ занятия) отъ около 425 ученици не бѣха прибрани около 25 души. Родителитѣ на последнитѣ, разбира се, сж представени на глоба. Къмъ 1 октомврий останаха неприбрани по-малко отъ 10 ученика. Всички учители сме настойчиви. Нито едно дете, подлежащо на задължително учение, не оставяме вънъ отъ училището.

Разбира се, крайно беднитѣ деца трѣбва да бждатъ подпомогнати, за да могатъ да посещаватъ училището.

Въ нашето училище ние правимъ нѣщичко въ тая насока: на крайно беднитѣ ученици даваме безплатно книги и храна отъ трапезарията.

Разбира се, нашата помощ е оскѣдна. Тя застъга съвсемъ малко ученици, а нуждаещитѣ сж много. Но по-добре е, макаръ и малка помощъ, отколкото никаква.

* * *

Училището е оживено вече. Ученицитѣ пѣплятъ по двора на училището, приказватъ си, играятъ . . . Но дворътъ е обрасълъ съ бурени, непочистенъ, неприветенъ. Съ нѣколко насърчителни думи трѣбва да се потикнатъ ученицитѣ, и тѣ, упжтвани отъ учителитѣ и подпомагани отъ тѣхъ, ще почистватъ училищния дворъ, ще му се радватъ следъ това, и занапредъ ще го пазятъ чистъ, приветенъ.

Отъ улицата, отъ училищния дворъ, макаръ че при прага на училището ученицитѣ на стъргалки и бърсалки си почистватъ обувкитѣ, все пакъ се внася въ стайтѣ калъ и прахъ. Прахътъ често се дига отъ пода, носи се по стаята, полепа по стениитѣ, поглъща се въ бѣлитѣ дробове на ученици и учитель. Зацапва се пода, зацапватъ се стени, разяждатъ се крехки гърди. А има едно сигурно сръдство да се избѣгне това — да се намаже пода и то още въ началото на учебната година съ подово масло. Отъ бюджета ли ще се взематъ суми, отъ отстъпа на учебници и ученишки потрѣби ли, отъ доброволни помощи ли — отъ кждето и да е, но трѣбва да се набави подово масло и намаже пода съ него. Това е необходимостъ . . .

* * *

Ученицитѣ влизатъ въ учебната стая. Гледатъ чинове, маса, столъ, табла подредени и почистени, стениитѣ бѣлосани,

42 Първи грижи въ началото на учебната година

чисти. Но все нещо липсва. Може да стане стаята по-приветна. Много ученици въ стаята си дома виждат картини по стените, радват им се, поставят си такива... И учебната стая трябва да заприлича на стая за живяне — картини и по нея трябва да има.

Учителят, въ съгласие съ учениците, трябва да подреди картини (съ художествена стойност и не претрупано) по стените на учебната стая. По стените се окачат и програми, списъци, календаръ. Но всичко това трябва да бже подредено, да прилича на картина...

Тогава по-приветна ще е учебната стая и за учениците и за учителя.

* * *

Отъ полето, отъ гората, отъ прашните улици, отъ пасбището се прибиратъ децата наесенъ. Тамъ при пълна свобода сж расли. Нужно е време да привикнатъ съ училищния редъ, съ училищните занятия.

Презъ първите учебни дни учебните часове ще сж малко. Игрите, разходките трябва да се редятъ съ учебните часове. Физиологически и психически постепенно децата ще се приспособятъ къмъ училищната обстановка и къмъ училищната работа. Презъ това преходно време умъло трябва да проведемъ работата си съ учениците, за да навлезатъ незабелязано и съ радостъ въ положението на дейни ученици и да свикнатъ съ училищния редъ.

* * *

И учителятъ трябва да се опознае съ новата обстановка. Трябва да наблюдава, трябва да преценява, трябва да обмисли и осмисля работата си.

Планъ се очертава — по него се строи кжша. На учителятъ предстои градивна работа — планъ трябва да си има. Още въ началото на учебната година по всъки предметъ учителятъ трябва да си обмисли и напише разпредѣление на материяла. При написването му трябва да има предвидъ мѣстната обстановка, работоспособността на учениците презъ отдѣлните учебни месеци, свързката на единъ учебенъ предметъ съ другите, задачите, които ще се постигатъ съ учебния материялъ. Предстоящата градивна работа трябва да бже така очертана, че презъ учебната година всичко безпогрѣшно да се вгражда на мѣстото си и навреме, та ученикътъ правилно да възраства и физиологически и душевно.

* * *

Нашето училище днесъ е книжно. Ще го подслаждаме съ трудъ, ще му прибавимъ активностъ и самодейностъ, съ

нагледностъ ще го облѣмъ... Но все пакъ то си остава книжно въ своята сжщностъ.

Каквото и да правимъ, ние не можемъ да надскочимъ себе си.

Но ние трѣбва всичко възможно да сторимъ, за да скорчимъ по-високо.

Презъ есенъта съ ученицитѣ трѣбва да се предприематъ редъ екскурзии. По течението на *рѣката* трѣбва да обходимъ и наблюдаваме всичко, което ще е нужно за нашата работа презъ годината. Въ *гората* трѣбва да надникнемъ и се опознаемъ съ предметитѣ, за които ще учимъ. По *полето* трѣбва да преминемъ и всичко необходимо да зърнемъ. Въ *овощната градина* да влѣземъ и да ѝ се порадваме. Не трѣбва да заминемъ и *зеленчуковата градина*, дето много нѣща можемъ да научимъ. Трѣбва да се изкачимъ и на *могилата*, да разгледаме на нѣкой хълмъ развалинитѣ отъ стари крепости и да си поприказваме за миналото. Въ *работилницитѣ и фабрицитѣ* да влѣземъ и даже поработимъ...

И отъгжде, дето отиваме, трѣбва да си вземемъ нѣща, които би ни притрѣбвали за нашата по-последшна работа въ училището.

Отъ *гората* — листи, клонки, минерали. Отъ *зеленчуковата* и *овощната градини* — плодове. Отъ *полето*, хълмоветѣ — възможнитѣ да се взематъ характерни нѣща.

Екскурзиитѣ така да се проведатъ, че всичко характерно за известна мѣстностъ после да бже използвано при *градивната училищна работа*.

Разбира се, екскурзии може и трѣбва да се правятъ презъ цѣлата учебна година.

* * *

Нѣкои дребни, но необходими работи, които учителъ трѣбва да свърши въ началото на учебната година:

Седмична програма да си напише и постави въ учебната стая.

Въ *дневника* да впише ученицитѣ си и редовно да си вписва минатия учебенъ материалъ.

И въ *главната книга* да впише ученицитѣ си.

Да се погрижи за навременото снабдяване на ученицитѣ съ учебници и ученишки потрѣби.

Учителъ-библиотекаръ да провѣри по библиотечната книга и да подреди книгитѣ.

Учителъ-ръководителъ на „Младеж. червенъ кръстъ“, или на друго ученическо дружество да си подреди списъци и отчетни книжа, да влѣзе въ връзка съ централата на дружеството.

Учителъ-естественикъ да подреди картинитѣ и други помагала.

44 Първи грижи въ началото на учебната година

Да се подредатъ отъ съответнитѣ учители карти, картини и др.

Всѣки учителъ при съставяне разпредѣлението на материала, да провѣри, отъ какви нови учебни помагала се нуждае. А въ учителски съветъ да се вземе решение, какви помагала да се набавятъ съобразно съответнитѣ парични кредити.

Въобще, всѣка работа, която ще подпомогне цѣлокупната учителюва работа, макаръ и дребна, навреме и добросъвѣстно трѣбва да бжде извършена.

* * *

При сегашното състояние на училището имаме начало и край на учебната година. Следъ училищна ваканция — начало на нова учебна година.

Тукъ се спрѣхме върху същественото, което трѣбва да направи учителътъ въ началото на учебната година, за да постигне по-добри резултати.

Но той трѣбва да продължава работата си презъ цѣлата учебна година добросъвѣстно и съ настойчивостъ . . .

Родителитѣ повѣрватъ най-скѣпото си — своитѣ рожби на насъ — учителитѣ. И намъ предстои да сторимъ всичко възможно, за да подпомогнемъ тѣхното възрастване и развитие, да ги закъчимъ физиологически и издигнемъ душевно, да ги обучимъ и възпитаеме, та да станатъ по-после всестранно и хармонично развити хора, строители на по-добъръ животъ.

Човѣкътъ и човѣшкото общество се мѣни, развива, напредва. Всѣко последваще поколѣние, като използва умението и постигнатото до тогава, продължава да издига себе си и цѣлокупното човѣшко общество.

Училището е въ центъра на този градивенъ процесъ. То способствува за развитието и напредъка на човѣшкото общество. Но и самото то, съ напредъка на човѣшкото общество, се развива, напредва.

Все нови и нови открития се правятъ. Човѣшкиятъ геній прониква все по-дълбоко въ тайнитѣ на природата и въ свѣтовнитѣ тайни.

И всичко чрезъ науката, училището и труда може да стане и става достояние на човѣчеството.

Вчерашнитѣ мечти — днесъ сж действителностъ.

Съ аероплани за нѣколко часа се отива отъ единия край на България до другия и отъ Лондонъ до Цариградъ. Чрезъ телефона се води разговоръ между Берлинъ—София и Лондонъ—Ню-Йоркъ. Подводници порятъ морскитѣ дълбини. Пикарь се издига на 16½ клм. височина, дето нѣма въздухъ за дишане. Чрезъ радиото се слуша музика отъ Парижъ и Берлинъ. Киното ни представя оживени картини отъ най-далечни мѣста. Постигнато е да гледашъ кинематографически картини чрезъ радиото отъ своята стая, отъ своето легло.

Всичко това за сега не се използва отъ всички хора. И училището слабо го използва.

Но животътъ не спира. Бързо крачи все напредъ.

Ще дойдатъ нѣкога времена, когато не само сегашнитѣ открития, но и нови — мечти за сега — ще бждатъ достояние за всички хора.

Тогава вече и училището нѣма да бжде книжно училище.

Както днесъ детето въ семейната обстановка незабелязано само се учи да ходи, да говори при по-културни родители — даже да чете и пише, така тогава ще изуча всичко, като живѣе своя животъ всрѣдъ човѣшкото общество отъ всестранно и хармонично развити хора.

Децата ще бждатъ въ работилницитѣ, въ фабрицитѣ, всрѣдъ природата, всрѣдъ кипящитѣ градове, въ научнитѣ лаборатории. Ще използватъ всестранно въ своя животъ желѣзници, параходи, аероплани, радиото, киното, театъра... — всички културни придобития и постижения на човѣшкото общество...

Навѣрно, вещи педагози, хора на науката и хора на труда, ще ги провеждатъ и незабелязано ръководятъ навсѣде въ жизнения имъ пѣтъ.

Но тѣ сами ще придобиватъ и използватъ отъ самитѣ източници и цѣлокупната култура.

Това е идеалъ: сегашни мечти — бждаща действителность.

Като се съобразяваме съ идеала, ние трѣбва да нагодимъ при сегашнитѣ условия нашата работа въ началото на годината така, че да постигнемъ по-добри резултати и да се приближимъ, макаръ едвамъ забележимо, къмъ идеалното и къмъ осъществяване на нашитѣ сегашни мечти.

ИЗЪ ПРАКТИКАТА ЗА ПРАКТИКАТА

Ат. Чешмеджиевъ,
окол. учил. ин-ръ — Пловдивъ.

ГРАДСКА КЪЩА.

(Комплексна тема за II отделение).

Разработка въ класъ следъ изчерпателни общи — колективни и единични — свободни наблюдения отъ децата.

Предметно учение.

1. *Външенъ видъ на къщата.* Отъ какъвъ материалъ е направена. Измазване, боядисване, украса на стенитѣ, вратитѣ и прозорцитѣ, число на етажитѣ, балкони, стѣпала, врати и водосточни тръби.

2. *Зимникъ (изба).* Общъ изгледъ. Дебелина на стенитѣ и отъ какъвъ материалъ сѣ направени. Водопроводни тръби — служба и необходимостъ. Водомѣръ. Отдушници въ зимника и служба. Затваряне на отдушницитѣ презъ зимата. Прохлада въ зимника презъ лѣтото и топлина презъ зимата — защо. Условия за запазване на зимнината въ зимника. Служба на зимника.

3. *Стълба.* Отъ какви материали е направена стълбата. Парадна и непарадна стълба. Още какви стълби има въ къщитѣ. Служба на стълбитѣ и необходимостъ.

4. *Квартира — жилище.* Общъ вътрешенъ изгледъ. Съ какво сѣ покрити стенитѣ — мазилки, боя, — тапети. Защо е мазилката. Подъ, паркетъ, измазване на дъскитѣ. Кумини и водопроводни тръби — служба. Кранове, баня, чешма — вода. Отъ кжде иде водата. Кжде се изтича нечистата вода отъ кухнята. Стаи за живѣне и спане, уредба.

5. *Таванъ.* Устройство на покрива — греди, летви, керемиди. Почистване на керемидитѣ. Измазване на таванътъ — Прозорчета на покрива и назначението имъ (свѣтлина, провѣтриване, изходъ на покрива за куминочистачи и работници). Използуване на тавана.

6. *Материали за строежъ.* Събиране колекция отъ материали за строене на къща. Взематъ се отъ съборена къща или отъ новострояща се или отъ случайни походки при излетъ: *камъни* : варовникъ, гранитъ, мраморъ и др.; дребни, едри и дѣлани камъни; *варъ* — гасена и негасена, глина и пѣськъ; циментъ, керпичи и тухли; *парчета отъ греди* — тънки, дебели, летви и дъски, дървени плочки за паркетъ.

боя — блажна и постна за боядисване на стени и дъски; *желъза* — меко, чугунъ, разни видове пирони, винтове, скари, закачалки, ламарина; пиринчени дръжки, ключалки ментешета, вентилатори и др.; *стъкла* за прозорци.

Въ отдѣлни часове по предм. учение ще се дадатъ, възъ основа на предварителни наблюдения, по-пълни познания по приготвяне на керпича, тухли и керемиди и децата ще направятъ опити съ желъза за рждяване и съ други — запазени отъ ржда съ блажна боя. По ржна работа ще се изработятъ модели на кжщи и части на такива.

За всички необходими за постройка материали ще се състави съ пълно участие на децата стенна таблица, въ която ще се посочатъ и единичнитъ цени на предметитъ (материалитъ и транспорта имъ).

Смѣтане.

Съставяне задачи изъ изучаваната областъ, като се дава повече мѣсто на изученитъ мѣрки. При задачитъ ще се засѣгнатъ наемитъ, водно право, сметъ, освѣтление — дневно и седмично и купуване на материали, като се направятъ излети до складоветъ.

Измѣрване дължината на кжщата, на стаитъ — широчина и височина, стълбитъ, коридоритъ. Сравнение на едни съ други и причинитъ за по-голѣми и малки стаи.

Чертание планъ на фасадната страна на кжщата (колективна работа) съ практически познания за мащабно чертание на прозорцитъ, вратитъ.

Рисуване и моделиране отъ децата на своитъ кжщи. Мозаично рисуване на кжщи.

Говорни упражнения и писане. а) *Устно предаване отъ децата наблюденията си* на кжщи — външно и вътрешно. Наименование и записване имената на материалитъ и отдѣлнитъ части на кжщата. Колективно съчинение за устройството на кжщата и писане въ тетрадитъ съ моливъ. Написването става на чернова и после на чисто.

б) *Редица стилни упражнения* за материалитъ и строежа на кжщи. Писане на изречения съ допълване на съществителното име и глагола. Съставяне на изречения отъ думи, размѣсени въ колонка.

Четене отъ читанката, разкази и стихове за кжщата и строежа ѝ. Търсене подходящъ литературенъ материалъ.

Рисуване :

Врати, прозорецъ съ цвѣтни стъкла, селска кжща — следъ излетъ до близко село, иллюстрация на кжща въ строежъ.

II.

Предметно учение.

Кой е построилъ кжщата. Беседа за майсторитѣ и работниците, които сж участвували при постройката на кжщата: зидари, тухларь и керемидарь, столарь, желѣзарь, инженеръ и т. н. Даване линия, полагане основитѣ — зидария, скелетъ и т. н. Направа на варь, хоросанъ и цементъ — сравнение по здравина и трайность.

Условия за работа на различнитѣ изброени професии. Заплащане на труда и отговорности.

Смѣтане.

Въ връзка съ горното (материала по предм. учение) ще се съставятъ и решаватъ задачи за работниците отъ разнитѣ специалности, заплатата имъ, брой на прозорци, стѣпала, ментишета и т. н. въ зависимостъ отъ ученитѣ действия.

Практическо запознаване съ отвесъ и отвесна и хоризонтална плоскостъ.

Писане и говорни упражнения.

Наименование и записване професията на работниците, инструментитѣ имъ и работата. Стилни упражнения. Съставяне изречения по въпроси. Съставяне малки разказчета. Написване на разказчета свободно отъ децата.

Четене статийки и стихотворения за кжщата и строежа ѝ — връзка съ различнитѣ професии.

III.

Стопанисване на кжщата.

Беседа за порядкитѣ въ кжщата — чистота и редъ, работа на майката и др. членове на семейството, за уредбата и подържането на кжщата. Запазване на кжщата отъ студъ, пожаръ, вода и др. стихии.

Стопанинътъ на кжщата и членоветѣ на семейството при службата въ нея.

Въ връзка съ материала отъ посочената областъ ще се четатъ и пишатъ подходящи статийки и описания, ще се съставятъ и решаватъ задачи, ще се рисува, моделира, изрѣзва и лепи и ще се пѣятъ подходящи пѣснички.

Темата ще се обработи въ нѣколко часа презъ седмицата.

Т. Андревъ,
бившъ учил. инспекторъ.

СВИЩОВСКО БЛАТО.

(Скица за цѣлостно обучение въ III отд.).

I. Наблюдения.

а) Отъ височина.

Отъ една височина по шосето Свищовъ—Плѣвень се оглежда цѣлото блато. Отъ тамъ ученицитѣ разглеждатъ голѣмината и формата на блатото. На листъ отъ блокъ за рисуване тѣ подъ ръководството на учителя очертаватъ границитѣ на блатото; водното пространство се запълня съ ясно синя боя; гърлата, презъ които се втича вода въ блатото отъ Дунава и презъ които се изтича частъ отъ водата, се означаватъ съ две успоредни линии. Чертанието става съ цвѣтни моливи.

Зрителна представа. Вода мътна, около блатото върби и блатисти тревы; изъ блатото съ лодки бродятъ рибари, за да ловятъ риба.

б) На пътѣ за блатото. Ученицитѣ тръгватъ по пѣсчната равнина. Тукъ учительтъ, беседвайки съ ученицитѣ, разяснява, какъ и отъ къде е нанесенъ пѣска. Ученицитѣ съобщаватъ, какъ се използва пѣска: за строежъ, за направа на тухли и керемиди, за паважъ и др. Тѣ даватъ и сведения, по колко се продава кола пѣска.

в) При блатото. Водата мътна; хладка е (всички ученици си измиватъ ръцетѣ; други нагазватъ изъ плиткитѣ мѣста); калъ по дъното; миризма на тиня и застояла вода. *Животни*: блатни птици (рибари, щъркели, диви патици), жаби, водни змии, комари.

Растения: върби, папуръ, трѣстъ, шамакъ. Беседа за изсичане на върбитѣ и изрѣзване на папуря, на шамака, на трѣстѣта и покосяване на тревитѣ. Приходитѣ отъ тревиститѣ растения за държавата.

Ученицитѣ записватъ въ тетрадитѣ си имената на тревиститѣ растения. Тѣ си изрѣзватъ трѣстъ, папуръ и шамакъ; тия материали се донасятъ въ училището.

г) При рибаритѣ. Разговоръ съ рибаритѣ за начина на ловене риба, за лова, за вида на рибата, която ловятъ, и стойността ѝ. Ученицитѣ помагатъ на рибаритѣ при изваждане на мрежитѣ. Тѣ разглеждатъ уловената риба (кална, тиняста, черна); рибаритѣ даватъ сведения за цената на рибата и за начина на продаването ѝ (търгъ, държавно право, предприемачъ на блатото). Ученицитѣ записватъ въ тетрадитѣ. Риби въ блатото: шарани, чучове, сомъ, чига, мрена и др.; цената на всѣки видъ риба; проценти на държавата.

д) Връщане въ училище. Разговоръ за виденото и чу-

тото; ползата отъ блатото; животътъ, трудътъ и мжкитъ на рибаритъ. Вредата и пакоститъ отъ комаритъ.

II. Преработка.

(Въ училище — въ частъ по родинознание).

Ученицитъ изваждатъ тетрадитъ си, въ които сж записвали наблюденията и рисунката „Свищовско блато“. На пѣсъчната маса подъ ръководството на учителя ученицитъ очертаватъ р. Дунавъ, гърлата и блатото; около блатото се забождагъ стръкове отъ шамакъ, папуръ и трѣстъ.

Евристична беседа.

Голѣмина на блатото, сравнено съ училищния дворъ, който е единъ декарь. Дълбочина на блатото; вкусъ на водата. Какъ се е образувало блатото.

Изводъ — частично схващане.

Блатото е голѣмо; то е хиляди пѣти по-голѣмо отъ училищния дворъ. Нѣкъде е по-плитко, нѣкъде по-дълбоко. Водата му хладка (защо?); тя е мжтна, мирише на тиня. Блатото се образува отъ прииждането водитъ на Дунава; това става най-вече пролѣтъ и лѣте (Защо?— Разяснение!)

Географски обекти: *блато, ржжави на блатото*; по аналогия на блатото — *езеро*.

Евристична беседа.

Растителната украса на блатото. Значението на трѣстъта, папуря и шамака; червеи и насѣкоми при блатото. Животински обитатели.

Изводъ и част. схващане.

Общежитие — растения и животни въ блатото; зависимостъ между еднитъ и другитъ. Животътъ въ блатото.

Евристична беседа.

Риболовъ въ блатото. Рибаритъ; тѣхния животъ, трудъ и борба за сжществуване.

Изводъ и част. схващане.

Ползата отъ блатото: за риболовцитъ; за държавата, за търговцитъ; рибата като храна. Тревитъ отъ блатото: за фуражъ, трѣстъ за покривъ, бърда и др., шамакъ и папуръ за розогки, за задѣнване на бурета и кащи.

За да се разбере по-добре ползата отъ блатото, ще трѣбва да се решатъ нѣколко задачи:

- а) За количеството на уловената риба и за стойността ѝ;
- б) За продадено блатско сѣно;
- в) За продаденъ шамакъ, трѣстъ и пр.
- г) За количеството отсѣчени върбови дърва и за стойността имъ и пр.

Общо схващане (чрез въпроси и без въпроси).

III. Приложение.

География. Начертаване въ картата блато, отбелязване въ начертаното блато по-дълбокитѣ и по-плиткитѣ мѣста. Намиране блата въ стенната карта.

Моделиране. Релефъ на блато отъ глина. Намиране блата въ релеф. карта отъ А. Диневъ и др.

Четене. Разкази за рибари.

Разказване. Разказъ на урока, „Свищовско блато“.

Съчинение. Теми: „Рибаритѣ въ блатото“, „Живота въ блатото“. Най-хубавото съчинение се отпечатва въ детски вестникъ.

Смѣтане. Задачи отъ даннитѣ, събрани при блатото: за стойността и за количеството на рибата и на тревиститѣ растения.

Ръч. работа. Плетене изтривалки отъ папуръ и шамакъ.

Стопанство. Икономическото и стопанско значение на блатото за гр. Свищовъ. Подобрение и рационално използване на блатото.

Рисуване. Къмъ географската картина „р. Дунавъ“, изучена въ миналия частъ, прибавяме новоизучения географски материалъ — „Свищовско блато“. Рисуването на картата въ училището става съ водни бои; цвѣтоветѣ сж сжитѣ, съ каквито си служатъ картографитѣ. Желателно е въ случая да се даде и мѣрка (не е нужно мащабътъ да бжде абсолютно точенъ).

Урокътъ се развива аналитично. Родното мѣсто се изучава синтетично, т. е. картина следъ картина и картина до картина. При синтеза на отдѣлнитѣ географски картини се разяснява каузалната връзка, която сжществува помежду имъ. Напримѣръ: ако брѣговетѣ на р. Дунавъ край гр. Свищовъ бѣха много високи, въ такъвъ случай нѣмаше да има блато; ако край Свищовъ не притичаше р. Дунавъ, блатото нѣмаше да сжществува.

Вжтре въ всѣка географска картина се изучаватъ отдѣлнитѣ географски обекти: рѣка, брѣгове, корито на рѣката, завои, притокъ, плавателна рѣка и пр. Тѣ сж свойства и елементи на географскитѣ обекти. Географията на родното мѣсто съ всичкитѣ му особености ще послужи при понататъшното обучение, като теркъ. Географията на отдалеченитѣ мѣста ще се разбере, следъ като ученицитѣ се опознаятъ съ карточертането и карточетенето.

Недѣлчо Беневъ — Габрово.

ДРАМАТИЧНО СЪЧИНЕНИЕ.

1. Първи часъ по четене.

— Въ недѣля ученицитѣ отъ нашето училище дадоха забава, на която повечето отъ васъ сте присѣствували. Спомняте ли си, какви номера се изпълниха отъ сцената?

— Най-напредъ училищниятъ хоръ изпѣ една пѣсень. После ученици декламираха стихотворения, пѣха пѣсни на единъ и два гласа, разказваха смѣшни приказки, рисуваха картини, играха упражнения и балети, а на край представиха една драма.

— Коя драма представиха?

— „Най-добритѣ другари“.

— Може ли разказа нѣкой, каквото е запомнилъ отъ представената драма?

— Едно момче—Дейко—иска да ходи въ училище, да се учи, пъкъ баща му, желѣзарь, не го пуца, а го оставя да му помага въ работилнята. Момчето казва, че ще избѣга на нѣкъде. Като остава само, взема си чантата, единъ рѣзенъ хлѣбъ и заминава, безъ да го види нѣкой. Почватъ да го търсятъ, страхуватъ се да не се е погубило, но баща му го намира въ училището, набива го предъ ученицитѣ и го довежда въ кѣщи. Тукъ се явява учителътъ, обещава да му даде помощъ отъ училище и придумва родителитѣ да го пуснатъ да се учи.

— Тѣ иматъ още едно момиченце отъ отдѣленията и едно малко момченце, което не ходи въ училище. Момченцето много смѣшно играе.

— Има и единъ другарь, който не е добъръ и подучва Дейко да напуснатъ училището, но той не иска да го слуша.

— На края много хубаво завършва: науката побеждава!

— Ами знаете ли, отъ кѣде ученицитѣ-актьори сж научили всички тѣзи думи, съ които се разговарятъ, и всички действия, които извършватъ на сцената?

— Научили сж го отъ една книга, която се казва „Най-добритѣ другари“.

— Вие нарекохте тази книга „драма“. Какво значи то?

— Драма се казва на съчинение, въ което лицата се разговарятъ за нѣкое събитие и сами тѣ участвуватъ въ него.

— Вие чели ли сте такива съчинения—драми?

— Чели сме вашитѣ: „За жива вода, Майка мащеха, Тайния ключъ, Малкитѣ спасители, Най-добритѣ другари.“

— Искате ли да прочетемъ сега драмичката „Най-добритѣ другари“, но не толкова да откриемъ съдържанието ѝ, което мнозина отъ васъ вече знаятъ, а да разберемъ, по какъвъ начинъ е написана?

- Да я прочетемъ !
- Добре ! Ще ви раздамъ на въскрой чинъ по една книжка и веднага ще почнемъ . . . Сега прочетете, какво е написано на предната корица !
- Заглавието на книгата : „Най-добритѣ другари“.
- А подъ заглавието ?
- „Детска драма въ едно действие“.
- Обяснете, какво значи това ?
- Детска драма значи съчинение, въ което действието се извършва отъ деца.
- Само отъ деца ли ?
- Може да има и възрастни, но децата взиматъ най-голъмо участие.
- Ами какво значи „въ едно действие“ ?
- Значи, че случката става на едно мѣсто и въ едно време безъ прекъсване.
- А има ли драми въ повече действия ?
- Има : „Майка-матреша“ и „Малкитѣ спасители“ сж въ по две действия, а „Тайния ключъ“ и „За жива вода“ сж въ по три.
- Какво значи това ?
- Действието се прекъсва отъ едно мѣсто или до едно време и продължава на друго мѣсто или въ друго време.
- Въ колко действия най-много се пишатъ драмитѣ ?
- Най-много въ петъ действия.
- Отворете сега книжкитѣ на втората страница и прочете, какво пише тамъ !
- Лица : Гутко, Вида, Дейко, Зарка, Нанчо, Печо, Сметловъ. Сжщитѣ, които наши ученици представяха на сцената.
- Защо сж поставени въ началото на книгата ?
- За да се знае, кои лица разговарятъ и действатъ по-нататъкъ.
- Сега да погледнемъ на другата страница. Защо нѣма заглавие ?
- Защото драмата е въ едно действие. Ако бѣше въ повече, отгоре щѣше да е написано „Първо действие“.
- Прочетете, какво пише отначалото до новия редъ !
- Описано е мѣстото, дето става действието : Детска стая въ бедна къща, маса съ етажерка, на която сж наредени книги, отгоре съ надписъ „Моитѣ другари“. Има още столъ и легло.
- Четете отъ другия новъ редъ !
- Описва се времето и лицата, които се намиратъ на сцената при вдигане завесата.
- Значи, отначало се описва обстановката, при която почва действието. Четете понататъкъ !
- Тукъ почва вече разговорътъ между действуващи лица.
- Забележете добре, какъ сж написани имената, какъвъ

знакъ има следъ тѣхъ и какъ сж написани думитѣ, съ които лицата се разговарятъ!

— Имената сж поставени на нови редове, малко по-навътре, а следъ тѣхъ има точка. Думитѣ, които всѣкое лице казва, почватъ на сжшия редъ съ главна буква.

— Ами я прочетете тамъ, дето Нанчо казва: „И азъ ще си направя единъ урокъ“. Какво има следъ това?

— Следъ това има едно изречение: „Нарежда дъсчици по пода“.

— Виждате ли, какъ е написано това изречение?

— Заградено е въ скоби.

— Можете ли се съйти, защо е поставено така?

— Защото това изречение е казано не отъ Нанчо, а отъ автора.

— Защо е трѣбвало, авторътъ да се намѣсва тъкмо на това мѣсто?

— За да покаже на Нанчо, какво трѣбва да извърши, следъ като каже думитѣ: „И азъ ще си направя единъ урокъ“.

— Виждате ли на друго мѣсто думи на автора?

— Ето по-надолу:

Дейко. Я си ги прави и мълчи! (Чете на умъ).

Зарка. (Сжщо се зачита).

Нанчо. (Нарежда си дъсчицитѣ).

Вида. (Влиза презъ входната врата).

— Значи това сж думи, които действащитѣ лица трѣбва да изпълняватъ, но не и да ги изговарятъ, защото тѣ не сж тѣхни. Кажете сега, какъ сж написани.

— Заградени сж въ скоби, започватъ съ главни букви и на края имъ следъ затворената скоба е поставена точка.

— Вижете добре, въ какво време сж изказани всички тѣзи изречения.

— Въ сагашно време, защото действието се извършва въ минутата, когато се говори.

— Сега да продължимъ четенето по-нататъкъ и, ако срещнемъ нѣкои нови нѣща, които не знаемъ, ще се спираме да си ги обясняваме... Забележете добре, какъ лицата влизатъ, говорятъ или извършватъ нѣщо, излизатъ нанѣкжде, връщатъ се, продължаватъ действието, така че сцената никога не остава празна.

— Ако остане празна, посетителитѣ не ще има какво да гледатъ.

— Значи, действието, като почне отначало, постепенно се засилва, вдълбочава се, заплита се, прекъсва при промѣна на мѣстото и времето и свършва чакъ въ края на драмата. Така писателътъ, като взема нѣколко лица и ги оставя сами да действуватъ и разговарятъ, разкрива предъ очитѣ ни едно събитие, което ние съ увлечение четемъ отъ книгата или гледаме на сцената. Това е неговото драматично съчинение или

драма. Вие и по-рано сте чели драми, а и сега прочетохме „Най-добрите другари“, тъй че на всички ви стана ясно, какво нѣщо е драмата и какъ се пишатъ драматични съчинения. Като си отидете у васъ, потърсете и други драми, прочетете ги, та после пакъ ще си поговоримъ върху това и ще видимъ, какъ трѣбва да се четатъ драматичните четива...

2. Втори часъ по четене.

— Миналия пътъ четохме драмичката „Най-добрите другари“. Сега ще я четемъ пакъ, но като на сцена. Какво значи то?

— Ще изберемъ за всѣкое лице по единъ ученикъ и всѣкой ще си чете само своите думи.

— Значи, ще си изберемъ *актьори* или изпълнители, които ще играятъ дадените имъ *роли*. Какви лица ни трѣбватъ за началото на действието?

— Трѣбватъ ни Нанчо, Дейко, Зарка и Вида.

— Е, тогава какви ученици ще изберемъ за тяхъ?

— За Нанчо ще изберемъ най-малкия и най-смѣшия ученикъ отъ класа; за Дейко — по-голямъ и добъръ, който се учи много; за Зарка — едно по-малко момиче; а за Вида — най-голямото момиче, ксето има гласъ на възрастна жена.

— Добре, така да ги изберемъ! Кой коя роля желае да изпълни? Хайде сега, вземете по една книжка и излѣзте на „сцената“ — тука предъ чиноветѣ. Каква е обстановката? Ето, тука е масата и етажерката съ книгите. Единъ отъ васъ по-скоро да напише на този листъ съ едри букви „Моите другари!“ Ето тука е столътъ, а отъ тази страна е леглото. Прочетете въ книгите, кой кжде стои на сцената и си заемете мѣстата! Сега ще почнемъ четенето. Кой какъ трѣбва да си чете ролята?

— Нанчо ще чете съ детински гласъ, Дейко — съ подебелъ гласъ и всѣкога съ недоволство, Зарка — като малка ученичка, а Вида — като възрастна и отрудена жена.

— Хайде сега да почнемъ! Всѣкой отъ актьорите ще се постарее да чете ролята си, както казахме, а другите ученици ще слушатъ и ще бележатъ на ума си, каквото не имъ хареса.

— Ами думите на писателя, дето сж въ скоби, ще изпълняваме ли?

— Ще ги изпълнявате, до колкото удобствата на нашата „сцена“ позволяватъ. Хайде вече да почваме! Всѣкой трѣбва добре да влѣзе въ ролята си, т. е. да забрави себе си и да помисли, че е станалъ лицето, което сега представя и наспередъ това да промѣни гласа си, държанието си, движенията на ржце, очи, уста и пр. Готово! Почвайте! ... Стигаме до ново лице. Добре ли играха до тука нашите актьори?

— Нанчо не може да се преструва на малко дете. Дейко

добре играе. Зарка — сжщо. Вида трѣбва да говори по-бавно и по-тежко.

— Сега нѣкой ще излѣзе за Печо. Какъвъ трѣбва да е той?

— Той трѣбва да представи немирень ученикъ, който не се учи добре, гледа да минава съ уроцитѣ какъ да-е, за пакости е смѣлъ, но за голѣми подвизи е неспособень.

— Добре, да излѣзе единъ отъ васъ, който може да играе ролята на Печо! Ще продължимъ понататкъ . . . Стигнахме пакъ до ново лице. Добре ли играха актьоритѣ до тука?

— Печо трѣбва да бжде по-свободень.

— Сега ще излѣзе единъ Гутю. Какъвъ ще е той?

— Простъ човѣкъ, необразованъ, съ груби отношения къмъ хората, но все пакъ бащински загриженъ за бждещото на семейството си.

— Да излѣзе единъ отъ по-едритѣ ученици, който ще може да изпълни ролята на Гутю! Продължавайте! . . . Какъ излѣзе представлението до тука?

— Добре излиза, но нѣкои отъ актьоритѣ трѣбва да четатъ, както говорятъ лицата. Гутю има слабъ гласъ и не може да се държи като сърдитъ баща.

Дойдохме до учителя Смѣловъ. Какъвъ трѣбва да бжде той?

— Учителътъ Смѣловъ трѣбва да бжде смѣлъ, но въ сжщо време много внимателень въ отношенията си къмъ семейството, особено къмъ ковача. Съ умението си той сполучва да сломи упорството на бащата и да спечели сина за науката.

— Да прочетемъ и последната часть на драмичката! . . . Сега изкажете общо впечатленията си отъ цѣлата ни работа!

— Ние сме много доволни отъ това четене. Ученицитѣ-актьори добре изиграха ролитѣ си, макаръ да имаме тукъ — тамъ малки грѣшки. Втори пжтъ ще го представимъ по-добре. За следния часъ да си приготвимъ дрехи, чукове, желѣза, дъсчици. Ще изкараме едно истинско представление.

— Добре, може! . . . Сега кажете, харесватъ ли ви драматичнитѣ четива и защо.

— Харесватъ ни, защото могатъ не само да се четатъ, но и да се играятъ.

— Да размислимъ малко върху съдържанието на драмата. Защо е наречена тя „Най-добритѣ другари“?

— Защото момчето Дейко си събира книги, които смѣта за най-добри другари. Даже на етажерката е поставилъ и такъвъ надписъ.

— Да преценимъ постъпкитѣ на всички действащи лица, Кои одобряваме и кои не одобряваме?

— Дейко е умно и способно момче. Исква да се учи и да стане откривателъ на нови машини. За постигане на своята цель той не иска да се подчини на родителитѣ си, влиза

въ борба съ тях. Тази негова постъпка не е лоша, защото той се води отъ добри желания. Баща му също не е лошъ човѣкъ, полага голѣмъ трудъ и грижи за изхранване семейството си, но, като необразованъ, не може да разбере нуждитъ на новото време и затова изпада въ лоши отношения къмъ децата си. Майката е добра, разумна, милостива, неуморно работи за издръжка на кжщата, но и тя е необразована, та не може добре да предвижда вървежа на живота и все пакъ стои по срѣдата между старото и новото време. Учителтъ извършва най-добрата работа. Той помирява труда съ науката и спомага на способния ученикъ да се издигне отъ простата срѣда и да заработи за бъдещето на рода и човѣчеството . . .

— Значи, поуката отъ тази драмичка може да се изрази така: *Въ борбата между старото и новото се ражда бъдещето . . .* За следния часъ по писане всѣкой отъ васъ да си намисли по една хубава случка, отъ която ще си направи драматично съчинение . . .

3. Въ часъ по писане.

— Сега да си припомнимъ, какво говорихме за драматичнитъ съчинения.

— Ние казахме, че драмата е съчинение, въ което лицата се разговарятъ за нѣкоя случка или събитие и сами участватъ въ него.

— Какво ни трѣбва най-напредъ, за да напишемъ драматично съчинение?

— Трѣбва ни случка.

— Миналия пѣтъ ви поржчахъ да си намислите по една случка, отъ която да си направите такова съчинение. Готови ли сте всички?

— Готови сме.

— Добре. Сега всѣкой споредъ случката да си напише заглавие и да намисли, на колко части или действия споредъ промѣната по време и мѣсто ще раздѣли съчинението си. Какъ ще отбележимъ това раздѣление?

— Подъ заглавието ще напишемъ: Драма въ едно, две, три, четири или най-много до петъ действия.

— По-нататъкъ какво ни трѣбва?

— Да опредѣлимъ лицата, които ще участватъ въ драмата и за всѣкое лице ще дадемъ кратко описание по възраст, родство, облѣкло и др.

— Напишете ги! Следъ това?

— Ако драмата е въ едно действие, почваме направо, ако има повече отъ едно, ще поставимъ като заглавие „Първо действие“ и ще опишемъ обстановката на сцената, времето на действието и мѣстото на лицата.

— Направете и това? Понататъкъ?

— Почва вече разговорътъ : имената на лицата се пишатъ на нови редове, а следъ тѣхъ се поставя точка. На сжщия редъ съ главна буква почватъ думитѣ, които тѣ казватъ. Думитѣ на писателя, съ които се означава, какво да извършватъ лицата, се заграждатъ въ скоби, почватъ съ главна буква и следъ затворената скоба се пише точка. Тѣзи думи сж винаги въ сегашно време.

— Като знаете всичко това, можете вече, лесно да изкарате съчиненията си до край. Които сж раздѣлили случката си на повече действия, като свършатъ първото, ще напишатъ ново заглавие „Второ действие“, ще опишатъ новата обстановка на сцената, като свършатъ и него, ще напишатъ „Трето действие“, пакъ обстановката, разговора и така до края. Като свършите, ще прегледате съчинението си отново, ще поправяте, ще допълняте, до като се получи нѣщо хубаво, близко до драмитѣ на писателитѣ. Следъ това ще почнемъ да четемъ съчиненията едно по едно и ще се произнасяме за тѣхнитѣ лоши или добри страни. И така всички на работа ! . . .

Най-после съчиненията сж готови. Пристѣпя се къмъ тѣхното четене и разглеждане. Всѣкой ученикъ съ явно нетърпение бърза да покаже своята „драма“ и да чуе приценката на другаритѣ си. А критикитѣ сж най-строги и всестранни. Едни гледатъ, дали събитието е разпредѣлено добре на действия : други — дали е дадена възможность на лицата да проявятъ своята особеность ; трети — дали действието е добре развито ; четвърти — дали краятъ трѣбва да бжде такъвъ или онакъвъ и пр.

Така ученицитѣ могатъ толкова да се увлѣкатъ въ този новъ за тѣхъ родъ съчинения, че понататѣкъ обикновено пожелаватъ все „драми“ да пишатъ, дори искатъ да ги разучаватъ и представятъ на сцена. Това показва, че драмата като словесенъ изразъ на лични преживявания е много близка до дейната природа на детето, което лесно се привързва къмъ нея, стига да има, кой да му я поднесе и да го въведе въ потайнитѣ ѣ дълбини.

Ето една ученическа „драма“, която предаваме тукъ за примѣръ като по-кратка и добре издържана :

ЛОША ПОСТЪПКА.

(Драма въ едно действие).

ЛИЦА : Петъръ, 14, год., ученикъ отъ III класъ ; Мария, майка му ; Иванъ, неговъ другаръ.

Стая съ маса, два стола и легло. На леглото спи Петъръ.

Иванъ. (Влиза). Петре, Петре !

Петъръ. (Размърдва се) Хмъ, кой ме вика ?

Иванъ. Ставай, ставай !

Петъръ. (Става, но е още сънень). Какво, бе Петре ?
Защо ме викашъ ?

Иванъ. Ха измий си лицето, че тогава ме питай! Съ та-
къвъ сънлю не мога да приказвамъ.

Петъръ. Е, добре де! (Излиза).

Иванъ. (Следъ него). По-скоро се връщай! (Разглежда
изъ стаята, подъ леглото и подъ масата).

Петъръ. (Връща се). Е, Иванчо, кажи да видимъ, какво
си намислилъ.

Иванъ. Слушай сега! Само че да не казвашъ на никого!
Донеси ми една паница и единъ камъкъ за чукане!

—Петъръ. Защо ти сж?

Иванъ. Донеси и не питай!

Петъръ. (Излиза),

Иванъ. Тукъ подъ масата ще се пхна, за да не ме види
майка му.

Петъръ. (Връща се). Ето една паница, но е малко счупена.

Иванъ. Нищо, нищо! Дай я тука! (Взема паницата и ка-
мъка и се пхна подъ масата). Ти стой до вратата и гледай
да не дойде майка ти!

Петъръ. (Отива до вратата). Хайде, по-скоро!

Иванъ. (Подъ масата почва да чука нѣщо въ паницата.
После спира и си подава ржката изъ подъ покривката). На,
вземи тѣзи дебели листове и ги нарѣжи на четвъртини!

Петъръ. (Взема листоветъ). Свършили?

Иванъ. Остава ми още една бучка. (Чука).

Петъръ. (Рѣже листоветъ съ ножче). Готово!

Иванъ. (Взема листоветъ). Азъ ще ги свивамъ, пъкъ ти
ще ги стѣгашъ съ конци.

Петъръ. Че какво ще е то?

Иванъ. Ей сега ще видишъ! (Подава му едно топче).
Увий го добре и го завържи!

Петъръ. (Взема го). О-хо, че това изглежда като бом-
бичка!

Иванъ. Връзвай и не питай!

Петъръ. (Почва да увива топката. Отвѣнъ се чува шумъ).
Не мърдай, че мама иде! (Скрива топката въ джебъ).

Мария (влиза). На какво се е размирило?

Петъръ. Нищо, ма майко, тѣй ти се струва!

Мария. Какво тѣй ми се струва? Я вижъ, какъвъ е този
прахъ? Иди за вода, пъкъ азъ ще взема метлата да премета!
(Излизатъ).

Иванъ. (Подава се изъ подъ масата). Какво ли има да
пати пустага ми глава? (Скрива се).

Мария. (Влиза съ метла въ ржка и започва да мете.
Подъ масата се чува шумъ отъ ударъ). Какво ли има тука?
Да не е котката? (Надига покривката). Ай! Какво правишъ
тука бе?

Иванъ. Нищо! Играехме съ Петра на криеница.

Мария. Скоро излизай! (Бие го съ метлата).

Иванъ. (Избѣгва).

Мария. Защо ли имъ сж били тѣзи вжглища и хартии? (Събира ги и ги хвърля въ печката. Следъ малко изгърмяватъ). Ай-ай-ай! Какво е това чудо? Петре, Петре!

Петъръ. (Дотърчава). Майко, не бой се! Иванъ взелъ отъ тѣхъ барутъ, стрилъ го и направилъ бомбички.

Мария. Охъ, какъ се изплашихъ! Ще ви стрия главитѣ. Нека си дойде баща ти, ще ти даде да разберешъ!

Петъръ. Майко, моля ти се, само на татко не казвай!

Мария. Ще му кажа, че да се научишъ да мислишъ, когато ще вършишъ нѣщо!

Петъръ. Ами азъ не знаехъ, какво иска Иванъ да прави.

Мария. Какъ тѣй? Скрилъ си го подъ масата, а пакъ не знаешъ? Ами ако този барутъ избухнѣше и запали кжщата? Азъ не се мѣся повече. Оставамъ на баща ти да се разправя. Нека види, какъвъ синъ има!

Петъръ. Майко, моля ти се, не му казвай! Азъ не ща вече!

Мария. Добре, но ако ми се закълнешъ, че за всичко ще ме слушашъ и че никога не ще помисляшъ за лоши работи.

Петъръ. (Пада на колѣне). Майко, прости ме! Заклевамъ се, че ще те слушамъ за всичко.

Мария. За сега ти прощавамъ, че да видимъ, до кога ще е! (Хваща го за раменетѣ да го изправя).

Петъръ. Благодаря ти, майко! (Цѣлува ѝ ржцетѣ).

Завеса.

Юлиусъ Стефанъ.

ЕСЕННИ НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ МАЛКИ ЖИВОТНИ.

Като въ злато и сребро окжпано възлѣзе младото утро. Хладниятъ въздухъ приятно гали тѣлото, и бѣлитѣ мъгляви ленти, проснати по полето, бѣгатъ като подплашени елфи предъ погледа на възходящото слънце. По клони и листи блестятъ кристални капки — брилянти отъ най чиста утринна роса. Какви чудни украшения носи природата! Цвѣтнитѣ градини, посѣтитѣ съ картофи лежи, пожълтѣлитѣ стърнища, — всичко е обвито въ леки, ефирни нишки, които вѣтрътъ развѣва като разжсано копринено було и ги залепва по дрехитѣ ни.

Кой приготвява тѣзи прелести украшения на майката природа? — Хиляди и хиляди млади паячета сж майсторитѣ на тая величественна картина. Вие ще помислите, може би, че, като се приближимъ, ще видимъ цѣлъ рой отъ тия прилежни

сшества? Не! Нѣма да видимъ нито едно отъ тѣхъ. И това е лесно обяснимо. Щомъ като се допремъ само до една нишка, цѣлата мрежа се раздрусва и всички малки работници се разбѣгватъ и се скриватъ изъ земнитѣ пукнати, подъ листитѣ и камънитѣ. Ако имаме достатъчно време да чакаме, тѣ скоро ще се появятъ.

Кристианъ Щракъ, единъ колкото способенъ учителъ, толкова и известенъ природоизследователъ, казва по този въпросъ следното:

„Докато слънцето не бѣ още напълно изгрѣло, едва се забелязваха още нѣкакви следи отъ мрежата. Колкото повече обаче, то се показваше, толкова повече полето се покриваше съ тѣхъ. Въ сжщностъ това бѣ една измата, въ която азъ скоро се увѣрихъ. Тѣзи нишки започватъ да се виждатъ едва, когато по-малко сж изложени срещу тъмната земя. Когато слънцето се засили, цѣлото поле се съживи. По всички камъни и камачета се появиха хиляди малки паячета, тичаха по мрежитѣ и предъ очитѣ ми предѣха своето чаровно було. На единъ камѣкъ преброихъ около 50, а отъ едно камаче свалихъ около 30“.

При по-нататъшната си обиколка ние забелязваме, какъ този коприненъ килимъ се повдига, какъ отъ него се изправятъ тънки нишки, откъсватъ се и харѣхватъ въ височината. Къмъ пладне нишкитѣ съвсемъ се разкъсватъ, изпълватъ въздуха, съединяватъ се въ видъ на нѣжни въженца и кълбенца, следъ пладне падатъ на земята и при залѣзъ слънце съвсемъ изчезватъ.

Още отъ стари времена народътъ е наблюдавалъ тази странна игра на природата и се е мжчилъ да си я обясни. Това се вижда отъ имената, които народътъ е далъ на тѣзи нишки. На нѣмски тѣ се казватъ „есенни нишки“, „Марийни нишки“, „Марийни конци“, конци на *Св. Дева*“, „късно лѣто“, хвърчащо лѣто“, „бабино лѣто“, „момино лѣто“, „лѣтото на св. Галъ“ (деньтъ на св. Галъ е на 16 октомврий). Въ Бавария легендата казва, че *Св. Богородица* заедно съ още 12000 девичи опасва полето съ тѣзи нишки. На друго мѣсто пъкъ легендата ни казва, че тѣзи есенни нишки сж остатъци отъ погребалната дреха на *Св. Дева*: откъснали сж се отъ нея при възнесението ѝ на небето.

Чудни сж сжщо и възгледитѣ на природоизследователитѣ отъ по-раншни времена върху произхода на есеннитѣ нишки. *Аристотелъ* вече е зналъ, че паячетата ги тъкатъ, но по-късно това като чели съвсемъ се е забравило. Още въ 17 и 18 вѣкъ се вѣрвало, че тия нишки произхождатъ отъ атмосфернитѣ влияния или отъ растения, а доскоро всички мислѣха, че тѣ произлизатъ отъ брѣмбари или други животинки. Сжщо и за начина на изправането на нишкитѣ е имало доста странни представи. Прѣвъ английскитѣ естествоизпитателъ

Блаквалъ е далъ вѣрна представа за тѣхъ. Паячетата се катерятъ по клончета, камъни и други предмети, изправятъ тѣлата си нагоре и изхвърлятъ нишката, отначало въ видъ на капчица, която е много лека. Подхваната отъ вѣтъра, тя образува понататѣкъ тия тайнствени нишки. Това става до тогава, докато паячето само почувствува образуването на нишката. Тогава то напуща мѣстото си и си отива.

Върху значението на това явление сжко сж се водили много спорове. Мнозина сж мислили, че тия нишки представятъ нѣщо като капанъ, като хвърчащи мрежи. Други пъкъ сж предполагали, че паячетата съ помощта на тѣзи нишки се изкачватъ по високитѣ дървета, подъ кората на които презимуватъ. И това, което и днесъ още се говори и пише, е донѣкъде вѣрно. То се представя така, че нишкитѣ водятъ отъ влажно на сухо и образуватъ пжтъ отъ лѣтната до зимната квартира. Всички изхождатъ отъ лъжливого предположение, че тия хвърчащи паячета се задържатъ по влажни мѣста, по мочурливи ливади, по ровове и блата — нѣщо, което не отговаря на истината. Всестранно обяснение за това ни дава поменатиятъ по-горе английски ученъ. Нему направило впечатление, че всички тия „въздухоплаватели“ сж само млади паячета. Отъ тукъ той идва до заключението, че тая младеж трѣбва по свѣта да си търси нова родина. Въ стария имъ домъ нѣма достатъчно храна за тѣхъ, понеже на едно сравнително малко мѣсто сж събрани извънредно много паячета. Освенъ това, много отъ младитѣ и крехки екземпляри биватъ нападани и изяждани отъ по-старитѣ и по-силнитѣ — нѣщо, което принуждава другитѣ да бѣгатъ.

Днесъ не сжществува никакво съмнение, че „хвърчащето лѣто“ е срѣдство, което разширява и уголѣмява разпространителния участѣкъ на паяцитѣ.

* * *

Стигаме до гората. Единъ лѣшниковъ храстъ обръща вниманието ни, и ние го облекчаваме съ малко количество отъ неговитѣ хубави и вкусни плодове. Нѣкои отъ тѣхъ сж особено леки. По други пъкъ забелязваме малки кръгли дупчици. Кой е този атентаторъ? — Разбира се, лѣшниковиятъ бръмбаръ, единъ и половина сантиметра дълъгъ, съ свѣтло напърскани криле и съ извънредно голѣмъ хоботъ. Това животинче хвърчи отъ май до юний. Съ свое усъвършенствувано хоботче (*борапаратъ*), то прави въ още мекитѣ и прѣсни черупки на лѣшника малки дупки и единъ каналъ, който достига до дъното на ядката. Следъ това той се обръща, снася едно яйце и го натиква съ хоботчето си навжтре. Малката дучица се запушва съ време, така, че пълниятъ съ ларви лѣшникъ външно трудно може да се различи отъ здравия. Бѣлото съ кафява главичка бръмбарово дете води въ своя зат-

воренъ свѣтъ особенъ животъ, състоящъ се само отъ ядене и смилане на храната.

Когато изяде ядката, то вече достатъчно е напълнѣло и затлъстѣло и сериозно се готви да види и основно да разучи външния свѣтъ. Тогава си пробива пътъ презъ своята тъмница—нѣщо, което за такова малко животинче представлява грамадна работа, понеже черупката въ това време е станала доста дебела и твърда. Когато лѣшникътъ падне, червейчето лесно може да си намѣри нова квартира. То навлиза доста дълбоко въ земята, приготвя си дупчица, превръща се на каквида и въ това състояние прекарва отъ есенята до пролѣтѣта. Едва тогава младото бръмбарче се осмѣлява да излѣзе на бѣлъ свѣтъ.

Освенъ лѣшници хоботчето на нашия бръмбаръ сжщо така пробива и шикалки, желжди и др. твърди плодове. Въ желждитѣ дори живѣятъ много други видове насѣкоми. Най-често се срѣща въ тѣхъ и *шикалкотворката*. Най-близъкъ неинъ сродникъ е *черешовиятъ червей*, личинката на която пробива ядкитѣ на дивитѣ и градинскитѣ череша.

На най-мощното джбово дърво, което виждаме предъ себе си, ние бихме могли да направимъ извънредно интересни наблюдения. Това дърво, освенъ желждитѣ, има и други (тъй да се каже) плодове. Това сж на първо мѣсто шикалките, съ които децата много обичатъ да си играятъ. Тѣ сж залепени по долнитѣ части на пожелтѣлигѣ листи. Гжбестото имъ месо менъ още като дете не ми харесваше, защото е ужасно горчиво, и азъ винаги веднага го изплювахъ, щомъ като, потикнатъ отъ любопитство, го вкусвахъ. Онова, обаче, което азъ чувахъ и четѣхъ за тия плодове, бѣше особено интересно, макаръ и не напълно задоволително. Че тѣ се образуватъ отъ малки насѣкоми, че въ тѣхъ живѣятъ особенни червейчета, че тѣ служатъ за приготвяне на черно мастило — това бѣ всичко, което знаехъ за тѣхъ. Следъ време успѣхъ да попълня знанията си. Много бихъ се очудилъ тогава, ако нѣкой ми кажеше, че следъ известно време ще има хора, които ще се занимаватъ само съ тѣхъ, и че трудоветѣ на цѣло поколение не сж достатъчни, за да се добератъ дори до една десета часть отъ основното изучаване на тия малки насѣкоми.

Създателитѣ на шикалките сж малки оси, които не снасятъ яйцата си въ ядката на плода, а въ тъканитѣ на растението, въ листата и пжпкигѣ на сжщото. Особеностъта на образуванитѣ по този начинъ шикалки зависи не само отъ самото растение, но и отъ самото насѣкомо. Две различни оси създаватъ върху едно и сжщо растение две съвършено различни шикалки. По-рано се вѣрваше, че това сж отоци, предизвикани отъ напора на разни газове, образувани при снасянето на яйцата. Това предположение, обаче, веднага е било изоставено, щомъ като се е доказало, че образуването

на шикалката започва именно, когато ларвата на осата започва да се развива.

„Тукъ“, — казва *Д-ръ Вурмъ* — въпрѣки всички наши старания, ние заставаме вече предъ съвсемъ неизяснени факти. Растението, като върна и любяща втора майка, се грижи за повърненото ѝ дете и му създава удобенъ домъ, който му дава не само подслонъ, но и му прелага храна и защита противъ всѣкакви негови неприятели. То не само че върви паралелно съ развитието на своя обитател, но същевременно и ежедневно му доставя прѣсна растителна храна по вътрешнитѣ стени на черупката. Щомъ като животътъ на малкия отшелникъ по нѣкакъвъ начинъ се наруши, по-нататъшното развитие на неговия знаменитъ домъ сжщо представлява*.

И тъй, за образуването на шикалките се съединяватъ силитѣ на малкото животинче и на растението. Това може да се случи само въ природата и съ право предизвиква нашето негодувание. Дали нападнатитѣ отъ тѣзи червейчета растения претърпѣватъ известни загуби, още не е доказано. Това е още доста съмнително. Джбътъ, който изхранва най-много видове насѣкоми, има най-много шикалки. Такива сж известни вече съ стотици видове. Най-честитѣ и най-известни сж сферообразнитѣ 2 — 3 см. диаметрови шикалки. Тѣхниятъ цвѣтъ отначало е зеленикавъ, а следъ това — кафявъ. Само ония мѣста, които непосредствено сж изложени на слънцето, сж червени. Месото имъ е гжбообразна тъканъ, богата съ разни киселини.

Ако разрѣжемъ една „зрѣла“ шикалка, ще забележимъ въ срѣдата ѝ кухня, заобиколена съ твърдъ материалъ, въ която се крие блѣзникава личинка. Въ други ще намѣримъ нѣкое червейче, или дори нѣкоя развита вече мухичка. Тя си пробива до самата кора ходъ, който използва едва презъ късна есенъ, за да излѣзе навънъ. Тѣзи мухички (всички женски) сж 3-4 мм. дълги, черни и кафяви съ червени крѣчка. Тѣ зимуватъ въ пукнатинитѣ на коритѣ, между храститѣ или въ други скривалища, снасятъ въ пжкитѣ на джба неоплодени още, но все пакъ способни за развитие яйца. Създаденитѣ по този начинъ личинки съ своята дейность произвеждатъ малки, лещообразни, леко космати шикалки съ желтеникавъ и кафявъ цвѣтъ. Който иска да ги види, нека ги потърси презъ май въ долната частъ на джбовото стѣбло. Презъ юлий отъ тѣхъ се развиватъ мъжки и женски мухички, които сж по-малки и съвсемъ другояче устроени, отколкото тѣхнитѣ предшественици. Тѣ снасятъ яйцата си не въ пжкитѣ, а по долната страна на листата, кждето презъ лѣтото се образуватъ известнитѣ вече шикалки.

Въ известни времена ние можемъ да наблюдаваме по джбовото дърво още разни други видове подобни шикалко-

творки. Измежду тѣхъ най-известна е тая, която образува шикалки върху младитѣ листенца на единъ особенъ видъ джбъ, който вирѣе въ по-южнитѣ страни. Тѣзи шикалки сж се употрѣбвали отначало за произвеждане на мастило, а по-късно — за боядисване.

* * *

При по-нататъшната си разходка изъ чуднитѣ дебри на девственната гора изведнѣжъ почувствувамъ силенъ сърбежъ по врата си. Веднага се хващамъ за мѣстото и успѣвамъ да заловя пакостника. Не е нито бълха, нито въшка, а мухавъшка.

Има ли и такова нѣщо? — Да, и това животно е доста особено: то е около половинъ сантиметъръ дълго, доста сплеснато, съ кафяво-червенъ цвѣтъ, съ крака като на паякъ съ единъ чифтъ криле. Съ краката си това животинче бѣга доста бързо напредъ и настрани. Когато го хванахъ, то бѣ на дланята ми, а малко следъ това се промъкна на горната част на ржката ми. То сигурно не се чувствува добре тукъ, но, като по чудо, не постави въ движение крилетѣ си. Крилато насѣкомо, което не обича да хвърчи. Хмъ! Това прави впечатление! Сжщо както въ пѣсенята:

Звѣнци, които не звѣнятъ,
Моми, които не пѣятъ,
Деца, които се не смѣятъ —
Това сж проклети нѣща.

Ние сами, разбира се, нѣма защо да проклинаме животинчето, но глухаритѣ, фазанитѣ еленитѣ и сърнитѣ съ право биха сторили това. — Какъ така? Защо е това необикновено сравнение?

Работата стои така: това животинче презъ лѣтото живѣе като паразитъ по зайцитѣ и други дивечи, а после се преселва на по-благородни животни, (елени и сърни), забива се въ кожата имъ и смучи кръвъ. Този екземпляръ тукъ, вѣроятно, ме е смѣтналъ за дивечъ. Навреме забелязалъ заблудата си, бърза да избѣга, но не успѣва, защото азъ искамъ да го хвана и да обогатя сбирката си съ него. Щомъ като се добере до нѣкое подходяще за него животно, то веднага си избира мѣсто на кожата му, впива се въ нея, и тогава крилетѣ му веднага падатъ, тъй като тѣ не сж му нуждни вече.

Въ случая ние имаме работа съ бледата *птича въшка-муха*, или наречена още *еленова въшка-муха*. Нейна близка сродница е 7 — 9 мм. дългата конска въшка-муха, която напада предимно конетѣ и добитѣка, като се залепва по слабнитѣ имъ. Други подобни насѣкоми се намиратъ по овцитѣ, прилепитѣ, ластовичкитѣ и др. Има нѣкои, които нападатъ дори и пчелитѣ: малката своеобразна *пчелна-въшка*, която е известна на всички пчелари.

* * *

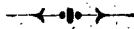
— Съ удоволствие, казва моятъ по голѣмъ синъ, бихъ побърбилъ днесъ за бръмбаритѣ, мухитѣ и оситѣ, но до сега и дума дори не стана за моитѣ любимци — пеперудитѣ. Съвсемъ ли сж изчезнали тѣзи пѣстроцвѣтни животинки?

— О не, драги синко! До преди нѣколко дена още ние срѣщнахме изъ горскитѣ полянки бѣли, желти и огнено-червени пеперудки. Тѣ сж последнитѣ остатъци, които вече търсятъ своето зимно скривалище. Напролѣтъ ще започнатъ своя втори кратъкъ животъ.

Есенъта си има своитѣ пеперуди, които не се срѣщатъ въ другитѣ годишни времена. Каква е тази гълпа хвърчащи гадинки, които вечеръ се въртятъ около лампата? Между тѣхъ се срѣщатъ представители на всички видове нощни пеперуди. Ако обърнемъ внимание, и презъ деня можемъ да видимъ нѣкои отъ тѣхъ. Погледни ей тукъ на стѣблото на това дърво! Едва следъ като се приближимъ, ще видимъ, че това е пеперуда. Голѣмитѣ и назжбени криле сж съ дървенъ тъмно-желтъ цвѣтъ и сж окрасени съ множество тъмни точки. А какво е онова животинче, което седи на дънера на онова дърво? То сигурно току що се е излупило отъ пашкулчето си, което се намира въ земята и сега вече пълзи нагоре, защото крилцата му сж още съвсемъ меки и лепкави. Това е красивата *ахатова пеперуда*. Въ нѣкои мѣстности тя се срѣща доста често. Това съвсемъ не се харесва на колекционеритѣ, защото хубавитѣ работи трѣбва да бждатъ рѣдкостъ, а рѣдкоститѣ — винаги хубави.

Тукъ на това дърво пъкъ виждаме друга една бухало-образна пеперуда, тъмнкафява, украсена съ множество черни пръчици. Тя е твърде рѣдкиятъ „звездоброецъ“. Това нейно име произлиза отъ качеството ѝ, че когато е въ покой, главата ѝ винаги е изправена нагоре, като чели прави нѣкакви сериозни наблюдения по небето.

Почти всички есенни пеперуди прекарватъ пролѣтъта и лѣтото като гжсенички и какавиди и едва сега настъпва тѣхната способностъ да летятъ. Всички тия късни пеперуди иматъ едно общо качество: желтеникавъ есененъ цвѣтъ, който напълно хармонира съ общия есененъ тонъ—особеностъ, която не може да се отдаде на проста случайностъ.

Въ училище.

(Ученишки маршъ).

Маршъ.

Коста Георгиевъ.

1. Ве-се-ли за-смѣ-ни иг-рахме по по-ле-то и

е-то ни съб-ра-ни ний пакъ сме въ школо-то. У-

ра, у-ра, у-ра! у-ра, у-

ра, у-ра у-

2. Разпусътъ се мина,
Несѣтно си отмина,
Съ нови прѣсни сили
Ще учимъ тази година.

Ученишка молитва.

Бавничко.

Коста Георгиевъ.

Мо-ля ти се ми-ли Бо-же чуй ти мо-я гласъ,

В'твое и- ме днесъ захващамъ да се у- ча азъ.

Помогни ми, мили Боже,
Да вървя напредъ!
Вразуми ме, мили Боже,
Да уча съ успѣхъ!

Детска молитва.

Бавно, съ чувство.

Панайотъ Бояровъ

Дѣ- до Гос-по- ди ка- жи миръ да

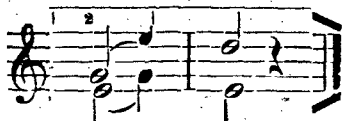
бж-де на зе-мя - та И отъ всѣ-ко

зло па - зи И отъ всѣ-ко зло па - зи

мо - я та ро - ди-на свя - та

свя - та.

2. Не оставяй срѣдъ злини
Българския родъ да гине;
Нека бурята мине,
Нека дойдатъ свѣтли дни!

- 3 Ний, малкитѣ, когато
Израстнемъ подъ твоята мощъ
Да шептиме день и нощъ :
Името ти да е свято.

Д. Бабевъ.

Есень иде.

Andante.

Пан. Бояровъ

Зной-но лѣ-то вѣчъ из- низ- ва свой-тѣ

сет-ни топ-ли дни тѣжна е-сень ще из-

пра-ти ско-ро вих-ри и мѣг-ли.

2. Пойни птички ще отлитатъ Презъ море къмъ топълъ югъ,
И гората ще заглѣхне — Ще завиятъ вѣтрове,
Ще замре и сетний звукъ. Все трѣви и цвѣтове.

3. Надъ полята погрознѣли
4. Отъ небето потъмнѣло
Ситенъ дѣждъ ще зарѣми,
Грозно врани ще заграчатъ,
Тукъ останали сами.

Г. Костакевъ.

Есень.

Полека

Панайотъ Бояровъ.

Нѣ - ма я-сень сводъ не- бе- сень, нѣ - ма

2. И въ полята опустѣли
Вредъ царува самота.
Въ гората пожълтѣли
Капаятъ мъртвитѣ листа,

3. Капаятъ, капаятъ и навѣватъ
На душата ми тжга.
И на всички ни вестяватъ:
„Есень е посемъ сега.“

Трайко Симеоновъ.

Есенна радостъ.

Рженица.

Пан. Бояровъ.

(съ плъскане)

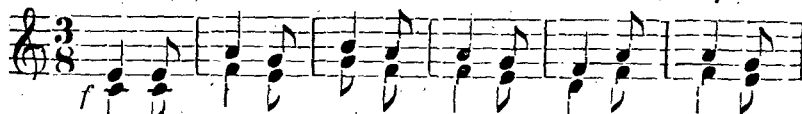
2. Носи крушки зажълтѣли,
Сливи, ябълки узрѣли,
Носи грозде отъ лозята,
Царевца отъ нивята.

Безименко.

Много здраве.

Moderato.

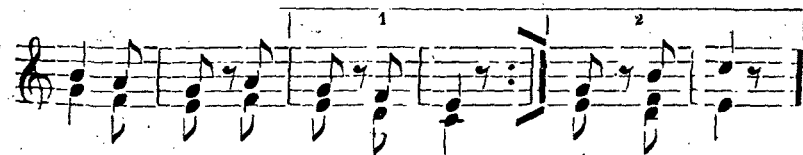
Пан. Бояровъ.

Мно-го здра ве ляс-то- вич-ке, мно го здра-ве

и лекъ пжтъ! Вижъ в'не- бе- то кол-ко птич-ки

все къмъ югъ къмъ югъ ле- тятъ... югъ ле - тятъ.

2. Ехъ, защо не бѣхъ азъ птичка,
Па да литна въ она край,
Че да видишъ, ластовичке,
Какъ тогава се играй!

Ранъ-Босилекъ.

Деца и ластовичка.

Хоръ—Moderato.

Коста Георгиевъ

Я ка- жи ни ла-сто-вич-ке на кж-де ще от-ле-тишъ,

Нѣв-га ста-ро- то си гнѣздо щешъ ли пакъ да по-се- тишъ,

Solo—Allegro.

Чуй-те ми-лич-ки де-чи-ца азъ о-тивамъ

тамъ да-лекъ, де-то слън-чи-це-то гръ-е, де-то нѣ-ма

студъ и снѣгъ.

3. Тамъ зимата ще прекарамъ
Посрѣдъ радостъ, веселба.
А за сега—сбогомъ вече...
Сбогомъ, милички деца!

Стоянъ Ц. Даскаловъ,
учителъ с. Лиляче, Врачанско.

Мързелива Рада.

Хороводно.

Ст. Ц. Даскаловъ

Понеделникъ бѣ-ше, сѣтенъ дъждъ ва-лѣ ше,

ситенъ дъждъ валѣше,

вторникъ си за-ми-на

влажень презъ ку-ми-на,

влажень презъ ку-ми-на.

Де-бре, Ра-до, де-бре,

де-бре, мър-зе-ла-но,

де бре мър-зе-ла-но !

Па си мисли Рада :
— Днесъ е пуста срѣда.
Ходи се на гости
И се постно пости.
Де бре, Радо, . . .

А въ Четвъртъкъ трѣбва
Да се меси хлѣба ;
Петъкъ ще изкара
Всички на пазаря.
Де бре, Радо

Въ сжбота ще жени
Старитѣ ергени,
Платното ще бѣли
Въ света недѣля.
Де бре, Радо, дебре, развърти
се, Радо (2) *И. Стубелъ.*

Хоро.

I. **Нареждане играчитѣ.** Ученицитѣ сж облѣчени въ старовремска носия: момичетата въ сукмани и свилени ризи съ фатени ржкави, а момчетата съ потури, елечи и калпаци. Наредени сж въ кръгъ — момче до момиче. Брои се: 1, 2, 3, 4, 5, 6 (последната стѣпка е удѣljena).

II. Ходъ на самото хоро.

Първа частъ:

Понедѣлникъ бѣше, ситенъ дѣждъ валѣше.

I. **Тактъ.** Едно — две: една стѣпка съ дѣсния кракъ въ дѣсно.

Три четвърти: едно подскачане съ дѣсния кракъ на мѣсто; лѣвиятъ се повдига напредъ, малко кръстосанъ предъ дѣсния, като люлейна стѣпка.

Петъ: стѣпка се съ лѣвия кракъ въ лѣво (тая стѣпка е кратка).

Шестъ: една стѣпка съ дѣсния кракъ, кръстосанъ задъ лѣвия, като се извие гѣлото полунадѣсно (тая стѣпка е равна по време на първитѣ стѣпки).

II. **тактъ.** Едно-две: една стѣпка съ лѣвия кр. въ лѣво.

Три четири: едно подскачане съ лѣвия кр. на мѣсто, а дѣсниятъ се повдига напредъ, малко кръстосанъ предъ лѣвия, като люлейна стѣпка.

Петъ: стѣпка съ дѣсния кракъ аъ дѣсно (тая стѣпка е кратка).

Шестъ: стѣпка съ лѣвия кр., кръстосанъ задъ дѣсния, гѣлото се извива полуналѣво (тая стѣпка е колкото първитѣ трайна).

Следъ това се повтарятъ първия тактъ и вториятъ, по-неже и мелодията се повтаря.

*Втора частъ:**Вторникъ си замина влаженъ презъ кумина.*

I тактъ. Едно-две: една тройна стъпка съ дѣсния кракъ въ дѣсно косо, тѣлото извито въ дѣсно, полунаведено, играчитѣ слагатъ ржцетѣ си на раменетѣ на другаритѣ си.

Три-четири: сжщата стъпка при сжщото положение.

Петъ: кратка стъпка съ дѣсния кракъ въ дѣсно Тѣлото се пиозправя.

Шестъ: Лѣвиятъ кракъ се повдига малко, кръстосанъ предъ дѣсния.

II тактъ. Сжжитѣ стъпки се правятъ съ лѣвия кракъ въ лѣво косо.

Следъ това се повтарятъ първия и вториятъ тактъ, по-неже и мелодията се повтаря.

*Трета частъ:**Де бре, Радо, де бре, де бре, мързелано.*

I тактъ. Едно-две: Стъпка съ дѣсния кракъ напредъ като се повдига високо свитъ въ колѣното, и се слага на прѣсти на земята, а лѣвиятъ кракъ веднага се прибира и се получава тройна стъпка напредъ. Тѣлото наведено.

Три-четири: още една ситна тройна стъпка съ дѣсния кракъ напредъ.

Петъ: кратка стъпка съ дѣсния кракъ напредъ съ ударъ.

Шестъ: стъпка съ лѣвия кракъ, като се повдига малко предъ дѣсния и се ударя после съ петата о земята. Погледътъ въ земята.

II тактъ. Сжщата стъпка съ лѣвия кракъ назадъ, тѣлото се малко изправя въ положение полунаведено.

Следъ това се повтарятъ и двата такта.

Изъ училището и нивота.

Вести и бележки.

Нови насоки на учебно-възпитателното дѣло въ България. Министърътъ на народното просвѣщение г. проф. Янаки Молловъ е направилъ предъ единъ отъ редакторитѣ на в. „Нови дни“ следнитѣ изявления:

Следъ промѣната на 19 май и учебното ни дѣло трѣбваше да се нагоди къмъ идеитѣ, въ името на които бѣ прокламирана коренната обнова на българската общественостъ. Българското училище трѣбваше да се преустрои въ мощенъ факторъ за национална обнова, за държавна сигурностъ и за стопански просперитетъ. Новата държава очаква най-вече отъ училището — отъ забавачницата до университета — да възпитава новия гражданинъ на България. За това следваше като първа задача на повѣреното ми министерство да се справи съ отрицателнитѣ и разрушителни идеи въ училището, а следъ това пъкъ да заработи и да насади една националистична идеология въ всички учебни заведения, която да се прокаква твърдо и енергично по пътя на идейното въздействие, а дето се сръща противодействие — съ дисциплинарни мѣрки да се бори съ носителитѣ на отрицанието.

Твърдитѣ позиции на министерството и обществено-политическитѣ мѣроприятия на правителството иматъ вече своя отгласъ въ душитѣ и сърдцата на ученичество и учителство: грамаденъ брой ученици и учители съзнателно и доброволно се нареждатъ на фронта на държавата, скжсватъ съ утопичнитѣ си доктрини, понеже душитѣ имъ сж облѣхани вече отъ голѣмитѣ идеи за нацията и за обществено-политическата обнова на родината въ рамкитѣ на съвременната държава.

Този процесъ на обновление и на прераждане ще продължи и ще бжде засиленъ още повече чрезъ сръдствата на обучението; дисциплината, възпитанието, надзорътъ и ръководството на ученицитѣ презъ учебната година. Министерството има за целъта разработена система и планъ въ това отношение. Амбицията ми е въ най-скоро време въ нашето родно училище да зацари духъ на високо родолюбие, както и духъ на жилавъ и просвѣтенъ национализъмъ.

Водимо отъ тия идеи, министерството предприе редица реформи въ организацията и строежа на учебното дѣло, които намѣриха до сега изразъ въ шесть наредби, приети отъ министерския съветъ. Съ нѣкои отъ тия наредби се реорганизираватъ едни или други институти и служби, понеже сж изложени и не отговарятъ вече на духа на времето, както сж, напримѣръ, бившитѣ училищни настоятелства, двойниятъ училищенъ инспекторатъ, окръжнитѣ училищни съвети, дисци-

плинарнитѣ комисии и др. Не може да се търпи днесъ бивши училищни слуги или селски пждари — училищни настоятели да назначаватъ прогимназиални учители съ висше образование, нито пъкъ двама училищни инспектори да ревизиратъ едно и също училище по наполовина.

Съ други наредби се внесе *децентрализация въ уредбата на учебното дѣло*, като се засилиха правата и отговорноститѣ на областнитѣ училищни инспектори, на околийскитѣ инспектори, на директоритѣ на прогимназитѣ и на главнитѣ учители. Последнитѣ не се избиратъ вече отъ подведомственитѣ си учители, а се назначаватъ измежду най-добритѣ, като се готвятъ за добри администратори и началстващи лица. Ликвидира се съ една химера — изборностъ на главни учители и прогимназиални директори — която бѣ нѣщо като жива рана за учебното дѣло, източникъ на раздори, фронтове и разслабване на училището.

Почти при всички назначения въ институтитѣ на повѣреното ми министерство се възприе *принципа на конкурса* — едно начало за морализиране и стимулиране на учителството. *Годнитѣ, способнитѣ и трудолюбивитѣ учители се предпочитатъ при назначенията и имъ се дава възможностъ да авансиратъ въ службата, а негодното и неспособното се оставя назадъ.* По този начинъ се ликвидира съ порочнитѣ прийоми на близкото минало, когато партизанскитѣ, роднинскитѣ и приятелски ходатайства бѣха създали порочна атмосфера, която отрови много духовни и морални ценности на учителството.

Съ други наредби се засилва *професионалната подготовка на учителитѣ*. Създаде се новъ иерархически вжзелъ между учители и инспектори — директора на сръдещното училище — задачата на който е да бжде въ постояненъ контактъ съ душата на училището — учителя, за да бжде той прваилно оцененъ и обстойно подпомогнатъ. Досегашнитѣ стимули за педагогическо творчество и за материално преуспѣване на българското училище сж запазени, като се гарантиратъ и нови сръдства за възходъ и напредкъ.

Учителската професи въ всичкитѣ ѣ разклонения и разновидности е привлѣчена въ сътрудничество на министерството и държавата. Разнитѣ учителски съюзи сж обединени въ *една мощна учителска организация*, която ще бжде отражение на колективния опитъ на професията и ще даде нови импулси за творчество и напредкъ въ духовния и моралния животъ на нацията. Тази инициатива на правителството се цени извънредно високо отъ българското учителство по села и градове. Управителниятъ съветъ на обединения съюзъ на служителитѣ по ведомството на народната просвѣта вече започна работата си. На 28 августъ учителството масово се е стекло на околийскитѣ събрания, за да формира новия си съ-

юзъ. Въ министерството пристигат маса телеграми, съ които учителитъ изразяватъ доволството си отъ сполучливото разрешение на въпроса за *обединението на учителскитъ сили въ страната*. Учителитъ, обединени и несмушавани вече отъ сепаретистични и други тежнения, увърненъ съмъ, ще продължатъ съ свойствения имъ идеализъмъ да работятъ въ духа на новото време за преуспѣване на държавата и нацията.

Една отъ голѣмитъ проблеми на българската общественостъ, която отдавна чакаше своето разрешение, това бѣ *проблемата на срѣдното образование*.

Всички чувстваха нейната болезненостъ, обаче, никой не се решавахе да пристъпи къмъ разрешението ѝ, за да не бжде обвиненъ за реакционеръ или за ретроградъ. Най-малко можаха да се справятъ съ гимназиалната проблема старитъ политически партии, които бѣха единствената причина да се разрастне злото до сжщинска обществена и държавна опасностъ, понеже по демагогски съображения бѣха открити пълни и непълни гимназии въ селища, дето нѣмаше и най-елементарнитъ условия за гимназия. Вследствие на това гимназиалното образование се принизи и компрометира.

Една отъ голѣмитъ задачи на днешното управление бѣ да се справи съ злото, да ограничи и да рационализира гимназиалното образование, съобразно съ нуждитъ на живота и възможноститъ на държавата. Създаде се *срѣдното реално училище*,¹ целта на което е да прибере ония юноши, които нѣматъ данни за абстрактни и отвлѣчени научни занимания, нито пъкъ иматъ желание и възможностъ да следватъ въ университета. Това училище ще готви питомцитъ си за живота, поради което ще има практично-приложенъ характеръ. Индивидуалността на ученика, професионалната му ориентировка, неговитъ заложби и интереси ще бждатъ взети подъ внимание, за да се подготви отъ момчето добъръ гражданинъ, годенъ за живота, общественно полезенъ членъ на нацията, а отъ момичето — добра майка, домакиня и просвѣтена българка. За целта сж изработени четири типа учебни програми — за момчета, за момичета, за голѣми градове и за срѣдни селища. Въ столицата се урежда *особено срѣдно реално училище*, повѣрено въ ржцетъ на специалисти, за да се изгради както трѣбва.

Дава се възможностъ така гимназиалното образование да бжде сведено до естествениятъ му размѣри, ученицитъ да се подбиратъ съобразно нуждитъ и повелитъ на гимназията, както и съобразно исканията на университета. Дълженъ съмъ да подчертая, че и двата вида училища — гимназията и срѣдното реално училище — сж еднакво ценни за напредъка на духовната и материална култура на родината ни.

Съ тази реформа се цели *трансформирането и рационализирането на срѣдното образование*, а не неговото огра-

ничество. Културното издигане на широкитѣ народни маси, напротивъ, е една отъ голѣмитѣ грижи на повѣреното ми министерството.

Въ рамкитѣ на едни кратки изявления азъ нѣмамъ възможность да се спра върху университетското образование, върху културнитѣ и хуманитарнитѣ заведения, върху библиотечното и театрално дѣло, макаръ че има какво да се каже за живота и дейността на тия културни институции, които сжщо развиватъ максимална дейность за общественено-нацисналната обнова на България.

(Изъ в. „Нови дни“ бр. 8. отъ 2. IX. 1934).

Ролята на училището въ изграждането на новата държава. На тая тема на 23 августъ т. г. въ Варна предъ много добре посетено събрание г. Д-ръ Ст. Чакъровъ, главенъ секретаръ на Министерството на народното просвѣщение, държа извънредно интересна сказка. Предаваме въ резюме най-сжщественитѣ части отъ нея.

— Моментитѣ, които преживява нашата страна — започна г. Чакъровъ — сж извънредно динамични, понеже провежданитѣ отъ правителството реформи засѣгатъ изъ основи нашия стопански и общественъ жиготъ. Днешнитѣ реформи сж равни на ония отъ времето на френската революция, съ тая само разлика, че сега се извършватъ безъ барикади, метежи и насилие надъ личността. Едно е безспорно, че по цѣлия свѣтъ, въ голѣми и малки държави, ставатъ голѣми промѣни. Човѣкътъ е въ напрегнато състояние: той не е доволенъ отъ досегашнитѣ реформи, които не развиватъ обществеността. Днешниятъ моментъ надали е познатъ въ историята на човѣчеството. Навсѣкжде животътъ коренно се прекроява.

Френската революция, която създаде днешната свобода, демокрация и парламентаризъмъ, разви *капитализма*. Настъпиха моменти, когато тази свобода се компрометира. Сздадоха се нови форми на стопански животъ, настъпиха анархия въ обществото, започна се слѣпа борба въ живота.

Спирайки се обстойно на историческия развой на борящитѣ се идеи отъ френската революция до днесъ, г. Чакъровъ продължи:

— Новото правителство прави опитъ да примири класовитѣ борби, да отстрани класовата омраза и да изравни класовитѣ интереси за запазване на нацията. Това става въ Италия, Англия, Германия, Турция и въ малко по-друга форма въ СССР. Само въ нѣкои държави още сж запазени старитѣ традиционни форми, но и тѣ се огъватъ.

Остра борба е започната между интернационалнитѣ и националнитѣ идеи, но навсѣкжде наддѣлватъ националнитѣ. Последнитѣ се оказаха по-силни. Държавата отъ полицейска се превърна въ културна.

Партиитѣ въ миналото не бѣха нищо друго, освенъ откликъ на народнитѣ болки, но напоследѣкъ се изродиха въ единъ синдикатъ за използване на народнитѣ блага. Тѣ достигнаха до тамъ, че раздѣлиха народа на фронтове и озлобиха братъ срещу брата.

Всичко това създаде общо недоволство въ народа и подготви *акта на 19 май*.

Армията взе въ ржцетѣ си сѣдбата на страната, като съ извършената промѣна се тури край на срамнитѣ партизански пазарлъци.

Никоя промѣна въ управлението на България не е била така радушно посрещната отъ народа, както тая отъ 19 май, защото самитѣ партии се унищожиха и отрекоха.

Основнитѣ идеи на промѣната сж две: нация и държава. За тия две понятия трѣбва да се подготви и новия гражданинъ.

Всичко това става динамично; извършва се отъ хора волеви, които желаятъ да служатъ на нацията си и да възродятъ своя народъ.

Държавата се намѣсва извънредно силно въ нѣкои области, особено въ стопанската. Държавата се намѣсва да регулира живота и се явява въ защита на икономически слабитѣ слоеве. Налага се хармония на нераверството. Пълното равенство е невъзможно.

Съвременнитѣ форми на управление не изключватъ сътрудничеството на маситѣ.

Въ Германия и Италия се създаватъ „народни крале“, излѣзли изъ недрата на самия народъ, които се отдаватъ на беззаветна служба нему. Такива водачи сж силни, благодарение на силната народна вѣра въ тѣхъ.

Новото време иска новъ моралъ и новъ духъ. Налага се и българскиятъ народъ да намѣри въ своята срѣда такива водачи, за да върви къмъ благоденствие и напредѣкъ.

Днешнитѣ идеи нѣматъ разлика отъ социалнитѣ, изповѣдвани въ миналото, само че днесъ тѣ сж поставени въ рамкитѣ на държавата.

Въ името на тѣзи идеи стана сливането на разнитѣ учителски съюзи въ единъ общъ такъвъ. Той ще има приходъ около 10 милиона лева годишно, съ които ще се създадатъ почивни домове и др. помощни институти за учителството. Последното ще има възможностъ да води просвѣтна политика заедно съ държавата, а не да води борба противъ нея.

Новата държава иска новъ гражданинъ съ преродена душа, съ новъ менталитетъ, гражданинъ, който ще съгласува своитѣ интереси съ общитѣ и съ държавнитѣ. Мжчно е отъ старото поколение да се създаде такъвъ гражданинъ. Гърбицата гробътъ ще оправи. Новата държава не се осланя на досегашнитѣ партизански кадри; тя обръща своя погледъ къмъ младежъта на нова България. Новата държава иска ин-

телигенцията да я разбере, да вникне въ голѣмитѣ идеи, които сж издигнати, и да стане тѣхна носителка. Тѣзи идеи сж добре дошли за младенческитѣ пориви и идеализъмъ.

Отъ името на М-вото на просвѣтата заявявамъ, че утрешната държава ще вземе въ ржцетѣ си младежъта и нѣма да я остави въ ржцетѣ на спекуланти.

Правителството дава идеитѣ, а чака сътрудничеството и изпълнението отъ учителството, Новото време иска напрежение и пълненъ капацитетъ на личнитѣ и обществени сили, а така сжщо и на учителството.

Ние смѣтаме въ най-близко бъдеще да предприемемъ *единъ походъ всрѣдъ учителството*, за да го импулсираме и тласнемъ въ провеждането на новитѣ идеи.

Цѣлата училищна система ще бжде поставена на национална база. Каквото се даде на младежъта, то ще бжде и за старостъ. Трѣбва да се създаде *една единна народна душа*, която да живѣе колективенъ животъ.

Националното чувство е първична сила у човѣка. Това чувство дава сили и куражъ на народитѣ.

Новата държава ще ревизира всички програми на гимназии и прогимназии. Българскиятъ народъ ще трѣбва да създаде своя типична национална култура. Въ гимназиитѣ ще постъпватъ най-даровититѣ младежи, които ще следватъ въ университетъ и ще могатъ да се занимаватъ съ наука и да творятъ за преуспѣването на нацията. Тукъ еднакво ще влизатъ децата и на генерала и на работника.

Ония младежи, които нѣматъ тия данни, но сж особено силни въ практичната областъ, ще ги отдѣлимъ въ срѣднитѣ реални училища. Тукъ ще се коватъ дарованията за икономическия подъемъ на нацията.

Ще се изисква твърде много отъ учителския персоналъ: той ще се подобри.

Ще се създадатъ много видове училища. Въ бъдеще на свършилиия гимназия нѣма да се дава държавна служба, а ще отива въ университета.

Намѣсата на правителството въ училището не е политика, защото сега имаме надпартийно управление. Това значи народно служене.

Управлението днесъ не е удоволствие, а изпълнение на дългъ.

Учителството отъ варненския край винаги е било начело на новишѣ педагогически идеи; то се отличава съ трудолюбие, роолюбие, преданность и идеализъмъ. Моментътъ, който преживяваме, е единъ завои. Струва ми се, че учителството ще застане начело на това движение.

Речъта бѣ изпратена съ продължителни ржкоплѣскания.

Publications du Bureau International d'Education, Genève

Guide du Voyageur s'intéressant aux écoles	Fr. 1.—	La Pédagogie et les problèmes internationaux d'après-guerre en Roumanie. C. Kirizescu	Fr. 1.—
La Paix par l'Ecole. P. Bovet. Travaux de la Conférence internationale de Prague	Fr. 2.—	Le Bureau international d'Education (illustré)	Fr. 1.—
Education, Travail et Paix. Albert Thomas	Fr. 0 60	Plan de classification de la documentation pédagogique pour l'usage courant	Fr. 1.—
Le Bilinguisme et l'Education. Travaux de la Conférence de Luxembourg. Epuisé	Fr. 3.—	La Préparation à l'Education familiale	Fr. 3.—
Correspondances interscolaires P. Bovet	Fr. 0 30	Le Bureau international d'Education en 1930-1931	Fr. 2.—
La Collaboration de l'Ecole et de la Famille	Fr. 0 60	Le Bureau international d'Education en 1931-1932	Fr. 4.—
Premier cours pour le Personnel enseignant. Comment faire connaître la Société des Nations et développer l'esprit de coopération internationale	Fr. 2.—	Le Bureau international d'Education en 1932-1933	Fr. 2.—
Troisième cours pour le Personnel enseignant	Fr. 3.—	Bulletin 1930, 1 vol.	Fr. 6.—
Quatrième cours pour le Personnel enseignant	Fr. 3.—	Bulletin 1931, 1 vol.	Fr. 6.—
Cinquième cours pour le Personnel enseignant	Fr. 3.—	Bulletin 1932, 1 vol.	Fr. 6.—
Littérature enfantine et collaboration internationale. 2-me édition	Fr. 5.—	La Paix et l'Education. Mme Montessori	Fr. 1.—
L'Enseignement de l'Histoire du Travail. Fernand Maurette	Fr. 1.—	L'organisation de l'Instruction publique dans 53 pays (avec diagrammes)	Fr. 10.—
L'Education en Pologne	Fr. 6.—	L'Instruction publique en Egypte	Fr. 1.—
Quelques méthodes pour le choix des livres des Bibliothèques scolaires. (En français et en anglais)	Fr. 1.—	Estonie	Fr. 1.—
		La Coordination dans le domaine de la Littérature enfantine	Fr. 1 50
		Annuaire international de l'Education et de l'Enseignement 1933	Fr. 12.—
		La situation de la femme mariée dans l'enseignement	Fr. 2.—
		Travail et congés scolaires	Fr. 3.—

ABONNEMENTS:

Bulletin de Bureau international d'Education. — Trimestriel, en français et en anglais, fascicules de 52 pages.

Abonnement annuel: 5 francs suisses.

Publications du Bureau international d'Education. — Toutes les publications du Bureau paraissant dans le courant de l'année sont adressées franco aux abonnés du Service des publications. — Abonnement annuel (Bulletin et Annuaire inclus): 20 francs suisses.

Tous les abonnements partent du 1er janvier.

Ces publications peuvent être commandées chez tous les libraires ou au

BUREAU INTERNATIONAL D'EDUCATION

44, rue des Maraîchers, GENÈVE.

Compte de chèques postaux: 1.804.

Delachaux & Niestlé S. A., Éditeurs

Neuchâtel (Suisse).

COLLECTION D'ACTUALITÉS PÉDAGOGIQUES:

La Collection d'actualités pédagogiques a été fondée en 1906 par M. Pierre Bovet. Dès l'ouverture de l'Institut J. J. Rousseau à Genève, en 1912, celui-ci a décidé de continuer sous ses auspices la série de volumes inaugurée par son directeur. En 1913, la Société belge de Pédotechnie a bien voulu, elle aussi, accorder son patronage à la Collection, qu'elle considère comme un de ses organes.

La Collection d'actualités pédagogiques comprend des volumes in 8 et des volumes in-16.

En vente :	Francs suisses
Artus-Perrelet, Mme L. Le dessin au service de l'éducation	4.-
Baden-Powell. Eclaireurs	4.50
— Le livre des Louveteaux	4.-
— Le guide du chef éclaireur	3.-
Baudouin, C. Suggestion et autosuggestion	7.50
— Tolstoï éducateur	5.-
— Etudes de psychanalyse	8.-
Bovet, P. L'instinct combatif. Psychologie, éducation	4.75
Decroly, Dr. O. L'initiation à l'activité intellectuelle et motrice par les jeux éducatifs	3.-
Descœudres, A. L'éducation des enfants anormaux	7.50
— Le développement de l'enfant de deux à sept ans	7.50
Dewey, John. L'école et l'enfant. Introduction par Ed. Claparède	en réimpression
Duvillard, E. Les tendances actuelles de l'enseignement primaire. Suivi de 24 planches de jeux pour l'éducation du calcul et du langage à l'usage des enfants de 7 à 10 ans	5.-
Evard, M. L'adolescente. Etude de psychologie expérimentale	6.-
Faria de Vasconcellos. Une école nouvelle en Belgique	3.50
Ferrière, Ad. L'autonomie des écoliers	5.-
Förster, F.-W. L'école et le caractère (4 ^{me} édition refondue)	4.-
Fontègne, J. L'orientation professionnelle	8.-
Godin, Dr Paul. La croissance pendant l'âge scolaire	4.75
— Manuel d'Anthropologie pédagogique	1.75
Hamaïde, A. La méthode Decroly	6.-
Jentzer, K. Jeux de plein air et d'intérieur	3.50
Lemaître, Aug. Les leçons de français dans l'enseignement secondaire	3.-
Nussbaum, R. Le problème de l'école secondaire	2.50
Pleczynska, E. Tagore éducateur	4.-
Regard, N. Dans une petite école	3.50
Rouma, Georges. Pédagogie sociologique	7.-

Книгоиздателство Ст. Атанасовъ
София, ул. Неофитъ Рилски. 36.

НИКОЛАЙ РАЙНОВЪ,
професоръ въ Художествената академия

ИСТОРИЯ НА ИЗКУСТВОТО

Одобрена отъ М-вото на нар. просвѣта съ № 8,128, отъ 16. IV. 1931 год.

12 язъчно издадени книги,

1500 репродукции въ текста,

2000 стр. голѣмъ форматъ.

Съчинение, което по художествената си стойност
и техника съперничи на западноевропейскитѣ.

„ИСТОРИЯ НА ИЗКУСТВОТО“ разглежда най-важнитѣ паметници, които е оставило човѣчеството въ своя развой презъ повече отъ 100 вѣка. Не е забравенъ ни единъ народъ, ни единъ творецъ отъ ония, които сж дали на свѣта неговия худож. езикъ и сж изпѣли най-хубавитѣ пѣсни въ камъкъ, багри и форми.

Книгитѣ представятъ завършенъ плодъ на дълга работа. Тѣ сж написани увлѣкателно, живо и общедостъпно. Историята на изкуството е една отъ основитѣ на общото образование. Следъ опознаването съ първостепеннитѣ произведения на изкуството, очитѣ на четеца се отварятъ, той знае, какъ и какво да гледа и развива своя естетиченъ вкусъ.

Лишенитѣ отъ развитъ естетиченъ вкусъ оставатъ назадъ и животътъ ги изхвърля навънъ отъ своя потокъ, за да се заематъ мѣстата имъ отъ други: такъвъ е законътъ на времето.

„Историята на изкуството“ не бива да липсва въ никоя къща на грамотенъ българинъ, а читалище или библиотека, въ които нѣма тая книга, съ право биха смѣтани за праздни. Това е основна книга, каквито рѣдко се явяватъ. Книгата се печати въ ограничено количество и скѣро щѣ стане библиографическа рѣдкостъ, защото следъ излизането на томъ IV, абонати нѣма вече да се приематъ. Всѣки томъ струва 150 лв. Първата серия отъ 4 тома, вмѣсто 600 лв., се отстъпва на абонатитѣ за 320 лв., платими на 4 пѣти — по 80 лв. при получаване на всѣки томъ.

До сега сж излѣзли три тома. Подписката за абонати продължава.
Записванията ставатъ при книгоиздателството.

ИСТОРИЯ НА СРѢДНОВѢКОВНА БЪЛГАРИЯ

отъ НИКОЛА СТАНЕВЪ.

(Съ повече отъ 100 художествени картини, образи и карти на нашето историческо минало отъ основаването на българската държава до падането подъ отоманскитѣ турци).

Всѣки просвѣтенъ българинъ трѣбва да прочете тая книга. Тя ще му обясни много странни и неясни нѣща въ нашето минало и настояще. Събитията сж изложени последователно въ хронолог. връзка съ огледъ на събитията въ последнитѣ народи.

Книгата ще бѣде готова къмъ края на септемврий и ще обема около 350 стр., красивъ форматъ, хубова здрава хартия, луксозно издание. Цена 100 лв. Абонати се приематъ при всѣки книжарници и направо до книгоиздателството.

„ИЗБРАНИ ПРИКАЗКИ ОТЪ ЦѢЛЪ СВѢТЪ“

Събрани и преразказани отъ Николай Райновъ

(Одобрени отъ М.вото на нар. просв. № 14548, год. 1931).

Царството на приказките е толкова привлекателно, колкото и поучително, не само за децата, но и за възрастните. Въ приказката е кристализувана цялата мъдрост на народите. Пълни съ освѣжителна поезия, тѣ съдържатъ и трѣзва поука. Отъ това голѣмо духовно съкровище, натрувано отъ всички народи, всѣко българско дете трѣбва да вкуси.

Библиотека „Приказки отъ цѣлъ свѣтъ“ ще обгърне постепенно всички най-хубави приказки на вси времена и народи, както и творби на велики поети — майстори-разказвачи на приказки и легенди.

Всѣки сборникъ струва 30 лв. Който предплати за 5 сборника (150 лв.), получава подаръкъ единъ сборникъ безплатно отъ издѣлителя до сега номера, т. е. получава 6 книги. Сжщата отстъпка, 20%, отъ означената цена, важи и за другите книги за деца.

Излъзли до сега:

1. Дървото на приказките	лв. 30	32. Приказки безъ думи (нагледни уроци за добри обноски)	„ 12
2. Добрата фея, весели приаз.	„ 30	33. Какъ да се държимъ (добри и лоши деца), Изволски	„ 10
3. Кристалниятъ дворецъ	„ 30	34. Чичо Томовата колиба, Б. Стоу	„ 50
4. Вълшебни приказки	„ 30	35. Малката Дора (първата книга сладъ куклитъ)	„ 30
5. Златното гърне, и др.	„ 30	36. Крали Марко (за деца) Ст. Поповъ	„ 20
6. Царски приказки	„ 30	37. На полето (презъ ваканцията) алб.	„ 20
7. Морската царица и ер.	„ 30	38. По чужди земи (около свѣта въ картини) албумъ за деца	„ 40
8. Златна рибка и др.	„ 30	39. Дайте ни работъ (лесни изкуства ва деца)	„ 30
9. Торба приказки за русалки	„ 30	40. 100,000 „Защо“. Отъ М. Илинъ. Съ 95 рисунки	„ 30
10. Книга на чудесата	„ 30	41. Скитанията на младия бѣглецъ, отъ К. Верисхоферъ	„ 50
11. Магьосникътъ и др.	„ 30	42. Три деца около свѣта, отъ К. Линчъ	„ 50
12. Източни приказки	„ 30	43. Последниятъ мохиканъ, Куперъ	„ 40
13. Зеленото джудже и др.	„ 30	44. Младиятъ китъловецъ, Тюкеръ	„ 40
14. Индийски приказки	„ 30	45. Дивиятъ западъ, К. Линчъ	„ 36
15. Царица Роза и др.	„ 30	46. Естетична гимнастика	„ 40
16. Персийски приказки	„ 30	47. Библиотека „Чучулига“ (10 номера), приказки, серия I	„ 50
17. Славянски приказки	„ 30	48. 20 номера — книги приказки	„ 90
18. Хубави стари приказки	„ 30		
19. Северни приказки	„ 30		
20. Стариятъ гарванъ и др.	„ 30		
21. Омагьосано царство и др.	„ 30		
22. Златни сърдца	„ 30		
23. Морски деца и др.	„ 30		
24. Седемтъ чудовища	„ 30		
25. Алмазитъ на Изтокъ	„ 30		
26. Бисерна огърлица и др.	„ 30		
27. Вуйчо отъ Америка	„ 30		
28. Веселитъ деца	„ 30		
29. Най-хубавитъ бълг. приказки	„ 65		
30. Пешо Чорлавиятъ, смѣшни и весели истории за деца	„ 30		
31. Най-хубавитъ басни за деца	„ 30		
Превелъ Т. Траяновъ	„ 30		

ДЕТСКА РАДОСТЪ

Списание за деца и юноши, година XX—1934-1935. Редакторъ Ранъ Босилекъ.

Разрешено отъ Дирекцията на обществена обнова и препоръчано отъ Министерството на народното просвещение съ № 2596 — 1933 година.

Сп. ДЕТСКА РАДОСТЪ се редактира най-умѣло и се издава най-разкошно, затова децата го най-много обичатъ и го предпочитатъ.

Новата XX годишнина на „Детска радостъ“ е юбилейна. Абонатитъ ще получи ОСЕМЪ КНИЖКИ, ОСЕМЪ БРОЯ в. ВРАБЧЕ и 10 РАЗКОШНИ ПРЕМИИ.

БЪЛГАРСКИ КАРТИНИ по ПРЕДМЕТНО УЧЕНИЕ

отъ художника Георги Атанасовъ.

Препоръчани отъ Мин. на нар. просвѣщение съ № 18740 отъ 1930 г.

Картинитъ илюстриратъ дветъ много известни български приказки:

Златното момиче и Братче и сестра.

Тъ сж отлично помагало по наблюдение, разказване, предметно учение и морално учение. Съ тѣхъ се служатъ всички учители въ забавничитъ, въ I и II отд.

Картинитъ сж многоцвѣтни, голѣми 50/70 см., подлепени сж на платно

и рамкирани

Цена 4 картини по 60 лв. — 240 лв.

Библиотека ИЗЪ ЦАРСТВОТО НА ПРИРОДАТА

Художествени четива по природознание за ученици отъ III и IV отдѣления.

Одобрена отъ М-вото на народното просвѣщение съ № 3122 отъ 1931 г.

СЕРИЯ ПЪРВА: Врана, Сврака, Чучулига, Яребица, Полска мишка, Заекъ, Конь Крава и Волъ, Пчела, Копринена пеперуда, Майски бръмбаръ

10 книжки по 5 лв. — 50 лв.

СЕРИЯ ВТОРА: Гора, Госки дървета, Вълкъ, Лисица, Мечка, Катерица, Кълвачъ Бухалъ, Куковица.

Десетъ книжки по 5 лв. — 50 лв.

ДВЕТЪ СЕРИИ ЗАЕДНО ЗА 80 ЛВ.

Безплатна премия — Приказкитъ на майката природа

отъ Карлъ Евалдъ, — която отдѣлно струва, лв. 20.

Библиотека НАШАТА РОДИНА

Редакторъ Павелъ Делирадевъ,

Препоръчана отъ Мин. на нар. просвѣта съ № 37567 отъ 1929 г.

ДЕСЕТЪ КНИЖКИ: Дунавъ, Витоша, Изъ Рила, По планини и върхове, По поля и планини, Отъ Черно море до Пиринъ, Огнищата на свободрта, Изъ роднитъ кѣтве, Срѣдъ Рила.

Цена за всичкитъ лв. 80.

Библиотека НАШЕТО МИНАЛО

Илюстровани брошури съ историческо съдържание за ученици отъ III и IV отд.

Редакторъ Хр. Златинчевъ,

Препоръчани отъ Мин. на нар. просвѣта съ № 1154 отъ 1925 год.

Издадени сж 25 брошури за всичкитъ уроци по Българска история въ III и IV отдѣления.

Всѣка брошура струва лв. 5.

Всичкитъ брошури се отстъпватъ за лв. 100.

L'ÉDUCATION COURONNÉE PAR L'ACADÉMIE DES SCIENCES MORALES

(Grand Prix Audiffred 1913)

Revue Mensuelle

Le Numéro : 4 fr. 50

ABONNEMENTS

(10 Fascicules): France, 30 fr.; Etranger, 40 fr.

Les abonnements doivent être demandés à M. LANORE, Editeur,
48, rue d'Assas, Paris 6e. Chèque postal Paris C. 166-80,
ou au Secrétariat de la Revue : Ecole des Roches. VERNEUIL-sur-AVRE (Eure)
Chèque postal Paris C. C. 340-58. Téléphone : Verneuil-sur-Avre 77.

RÉDACTION, ADMINISTRATION & PUBLICITÉ:
Ecole des Roches, Verneuil-sur-Avre

LIBRAIRIE FERNAND LANORE

48, RUE D'ASSAS, PARIS - 6.

SERVICE DE COMMISSION

La Maison procure tous les Livres : Religion, Sciences,
Droit, Histoire, Littérature, etc. Placée au centre des Edi-
teurs, elle réunit rapidement les ouvrages demandés et expédie
le jour même de la réception de la commande.

Elle offre gracieusement l'abonnement aux „Livres du Mois“,
recueil de tous les ouvrages paraissant en France.

Paiement d'avance, frais de port en plus (10% du montant de
la commande pour la France et ses colonies, 15% pour l'étranger).

Envoi du catalogue général sur demande

КНИЖАРНИЦА Б. БЛЪСКОВЪ ВАРНА

ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО на всички
учебници за първоначалните учи-
лища, прогимназиите и гимназиите
ДОСТАВЯ всички български про-
читни книги и списания, всички
учебни помагала.

РАЗПОЛАГА съ всички канцелар-
ски книги, предвидени въ новия
правилник за основните училища,
най-нови педагогически книги и
ръководства за учители, учениче-
ски и канцеларски потреби — тет-
радки, моливи, блокчета, бончки,
пастели, пластелини и др.

ВСИЧКИ видове дневници, мате-
риални книги, черна боя за учи-
лищни черни дъски и др.

Цени напълно конкурентни.

1—1

МАДАРА А. Д., СОФИЯ, бул. Дондуковъ, 48

Телефонъ № 54-59.

Фабрика за хартийни издѣлния и книженъ складъ.

Изработва всички видове тет-
радки, блокове, тефтерчета и бе-
лажници всѣкакви размѣри; тър-
говски регистри — италианско и
американско счетоводство; меки и
твърди лапки за кореспонденция;
подложки за маси; всички формати
плика — луксозни и търговски; ал-
буми за карти и снимки — кожени
и обикновени, визитни карти, сват-
бени покани и др.

На складъ: училищни и канце-
ларски потреби, всички видове ев-
ропейски и български хартии, всѣ-
какви видове и номера картони.

„БОРА“: сиви, бѣли и специални
жакардови картони за текс-
тилна индустрия.

1—3

**САМО
ОБУЩАРСКОТО АТЕЛИЕ
:ЕВРОПА:**

Варна,

ул. Царь Борисъ, № 8

изработва най-елегантни обувки по последни парижки модели съ финни и здрави материали.

Тамъ ще имате най-големъ изборъ на различни видове обувки.

1-1 Отъ съдър. **ИВАНЪ Стояновъ**

Василь Хр. Поповъ & Синъ

най-големъ складъ
за вълнени платове

въ Варна,

улица Преславска, № 24,
Телефонъ № 519.

Разполага винаги съ подбранъ изборъ отъ платове за дамско и мъжко облъкло и продава на най-ниски цени. 1-1

Варнен. срѣднѣо смѣсено музикално училище

Утвърдено отъ Минист. на нар. просвѣщение съ заповѣдъ № 9643 отъ 31. III. 1932

Въ училището се изучаватъ следнитѣ предмети:

**ПИАНО, ЦИГУЛКА, ВИОЛОНЧЕЛЪ, СОЛОВО ПѢНИЕ,
ХОРОВО ПѢНИЕ, ЕЛЕМЕНТ. ТЕОРИЯ НА МУЗИКАТА**

съ хармония, контрапунктъ, fuga, история на музиката (съ огледъ на българската), френски или нѣмски езикъ, български езикъ, духовни и дървени инструменти и др.

Курсътъ трае 5 години: **доленъ (2 год.) и горенъ (3 год.)**

Свършилиятъ ГОРНИЯ КУРСЪ получаватъ дипломъ за зрѣлостенъ изпитъ (§ 35) и могатъ да постѣпятъ въ наши и чуждестранни висши музикални училища (академии и консерватории).

Тѣ се ползватъ съ правата на свършили срѣдно специално учебно заведение.

За РЕДОВНИ УЧЕНИЦИ въ 1 курсъ се приематъ свършили прогимназия съ успѣхъ (§ 14). Ученици отъ частни училища или готвѣли се у дома отъ частни учители се приематъ въ съответния на подготовката имъ класъ следъ издържане установения изпитъ.

ИЗВЪНРЕДНИ ученици се приематъ всички желаещи да изучаватъ нѣкакъвъ предметъ, безъ да полагатъ установенъ изпитъ, а само за самообразование.

Таксата е отъ 160 до 200 лв. месечно.

Записванията ставатъ въ дирекцията ул. Маринъ С. Дриновъ № 44 (домъ Ал. Кръстевъ) и ул. Райко Жинзифовъ № 4 (домъ Ив. Стоименовъ) — Варна. Училищната библиотека разполага съ ОПЕРЕТИ отъ български и чужди автори, които могатъ да се използватъ отъ г.г. учителитѣ за детски забави. 1-1

**КАФЕНЕ
„БАЛКАНЪ“**

е най-комфортно мобилираното кафе
въ Варна.

Сервира първокачествени
**сладка, сиропи,
кафе, чай и др.**

**Всѣка сутринъ цариградска
б а н и ц а.**

Цени общедостѣпни. 1-1

**ПЕЧАТНИЦА
„СВѢТЛИНА“**

ВАРНА

срещу хотелъ „Преславъ“

печати:

брошури, списания, вестници, търговски книжка и тефтери въ разни цѣвтове и езици,

музикални ноти
за пѣние и за всички инструменти.

ЦЕНИ КОНКУРЕНТНИ.

БЕЗПЛАТНО

всѣки учителъ може да получи
10 сборници и сценки
за детски утра и забави
и специално
за годишното утро.

Съ една пощенска карта се оба-
дете на адресъ:

Ред. „Кооператорче“,
гара Раднево.

Безплатно по Б. Д. Ж.
може да бжде щастливъ всѣки
учителъ да обиколи България
презъ лѣтната ваканция,
ако стане настоятелъ на
най-евтино то детско хуморист.
сп. „Шурче“. Год. абон. 10 лв.

Искайте подробни условия отъ
Ред. „Кооператорче“,
1-2 гара Раднево.

Първокачествена
питателна храна и
натурални напитки

всѣки день ще намѣрите
въ тихия и уютенъ

СЕМЕЕНЪ РЕСТОРАНТЪ

„ПРЕСЛАВЪ“

на ул. Царь Симеонъ № 1

въ ВАРНА,
(въ центъра на града).

Цени общедостѣпни.

Прислуга бърза и вежлива.

Месечии абонаменти при
най-износни условия за
учители и учителки.

1-3

КНИЖАРНИЦА „НАУКА“ на К. Койчевъ — Търново.

Доставя:

- I. НАДПИСИ и КАРТИНИ за водене предварител-
нитѣ упражнения по четене по непосредствено-аналитич-
ния методъ, изложенъ въ ръководството „Първи стѣп-
ки“ отъ Хр. Николовъ. Цена 130 лв. Ръководството 15 лв.
- II. ЧИТАЛО ОТЪ МУКАВА и ТАБЛО СЪ БУКВИ— необ-
ходимо помагало за всѣки ученикъ отъ I отд. при при-
ложбата на непоср.-аналитичния методъ. Цена за дветѣ
— 3 лева.

1-1

Шапкарница
„БЪЛГАРИЯ“
на РАЙКО ПЕТРОВЪ,
ул. Царь Симеонъ № 1
ВАРНА.

Голѣмъ и разнообразенъ из-
боръ на ученишки, военни,
желѣзничарски, студентски
и детски шапки и барети.
ЦЕНИ КОНКУРЕНТНИ.

Складъ на платове

„БЕРЛИНЪ“
на НИК. М. НИКОЛОВЪ,
Варна, ул. Царь Борисъ, 6

Разполага винаги съ доброкачестве-
ни модерни и солидни платове при
цени, които отговарятъ напълно на
качествата имъ.

Посетете склада,
за да се увѣрите. 1-1

БИБЛИОТЕКА „УЧИТЕЛСКА ПРАКТИКА“

Методически ръководства за учители отъ първоначалнитѣ училища и прѣдгимназитѣ, одобрени отъ Министерството на народното просвѣщение и препоръчани за училищнитѣ библиотеки съ цитираниѣ номера :

1. Седмично разпредѣление на учебния материалъ въ 4-тѣ отдѣления, отъ Гено Дочевъ (№ 10,694 отъ 18. V. 1926 г.) лв. 30
2. Предметно учение въ I и II отдѣления, отъ Ив. Вдиковъ и Никола Моневъ (№ 7525 отъ 8. IV. 1924 г.) " 30
3. Предварителнитѣ упражнения по четене и писане въ първо отдѣление, отъ Хр. Петевъ (№ 7488 отъ 20. III. 1928 г.) " 20
4. Първи стѣпки при обучението по четене и писане, психоаналитиченъ методъ, второ издание отъ Хр. Николовъ — училищенъ инспекторъ (№ 10,002 отъ 1931 г.) " 20
5. Практиката ми по четене и писане въ първо отдѣление, отъ Г. Дочевъ, второ издание (№ 19251 отъ 4 IX 1924 г.) " 20
6. Практиката ми презъ първата учебна година, отъ Д-ръ В. А. Мановъ и Ив. Кръстевъ (№ 32619 отъ 30 XII 1925 г.) " 80
7. Сметането въ първо отдѣление, отъ Генчо Дочевъ (№ 54489 отъ 20 XII 1927 г.) " 30
8. Практиката ми презъ втората учебна год., часть I — Предметно учение отъ В. А. Мановъ и Ив. Кръстевъ (№ 34489 отъ 20 XII 1927) " 60
9. Сжщата, часть II — Законъ Божи, Нравоучение и Езикознание (№ 34489 отъ 20 XII 1927 г.) " 60
10. Сжщата, отъ сжщитѣ автори, часть III — Сметане и художественъ възпитание (№ 34489 отъ 20 XII 1927 г.) " 60
11. Практиката ми по четене презъ втората учебна година второ издание, отъ Гено Дочевъ (№ 10604 отъ 17 V 1922 г.) " 30
12. Сметането въ второ отдѣление, отъ Генчо Дочевъ (№ 34479 отъ 20 XII 1926 г.) " 25
13. Нашата родина — теория и практика на обучението по Родинознание съ приложение на трудовия принципъ, отъ Г. Дочевъ (№ 17124 отъ 1929 г.) " 30
14. Нашата татковина — ръководство по Отечествознание въ IV отдѣление, отъ Г. Дочевъ (№ 32619 отъ 30 XII 1925 г.) " 40
15. Четенето въ основнитѣ училища, — теория и практика отъ Хр. Николовъ, Ив. Великовъ и Н. Моневъ (№ 10604 отъ 18 V 1926 г.) " 30
16. Сметането въ трето отдѣление, Гено Дочевъ (№ 34479 отъ 20 XII 1926 г.) " 30
17. Писменитѣ упражнения въ 4-тѣ отд., Хр. Николовъ, Ив. Великовъ и Ник. Моневъ (№ 34479 отъ 20 XII 1926 г.) " 30
18. Правописно обучение въ 4-тѣ отдѣления (№ 32610 отъ 20 XII 1924 год.) отъ Гено Дочевъ " 30
19. Кокретна граматика — основана на детската самодейность, отъ Хр. Николовъ, Ив. Великовъ и Ник. Моневъ (№ 8589 отъ 8 IV 1924 г.) " 30
20. Граматиката въ основнитѣ училища — теория и практика отъ Д-ръ В. В. А. Мановъ (№ 10694 отъ 18 V 1930 г.) " 30
21. Практиката ми по сметане въ IV отд., отъ Г. Дочевъ (№ 21126 отъ 1930 г.) " 40
22. Методика на обучението по история въ основното училище съ практически лекции за III и IV отдѣления, отъ Хр. Николовъ, Ив. Великовъ и Ник. Моневъ " 40
23. Художествена разработка на уроцитѣ по история, часть I, за III отдѣление, Правдолюбевъ (№ 9458 отъ 1929 г.) " 40
24. Художествена разработка на уроцитѣ по история, часть II, за IV отдѣление, Правдолюбевъ (№ 11978 отъ 1930 г.) " 40

КАФЕ

ежедневно чукано и печено
отъ първокачествено
сурово кафе, чай и какао
при магазинъ 1—1

== „КАМИЛА“ ==

Варна — ул. Ц. Симеонъ, 12.

ДРЕХАРНИЦА НЕДЪЛКО ГАЙДАРОВЪ

Складъ на платове и го-
тови дрехи.

Приематъ се поржчки.

ул. „Владиславъ“, № 43.

ВАРНА.

УЧИТЕЛСКАТА КАСА,

I кооперативно застрахователно д-во въ България,
сключва застраховки за неограничени суми по клонове:

**ЖИВОТЪ,
ПОЖАРЪ,
ЗЛОПОЛУКА**

при най-износни и либерални условия.

Агенции въ всички по-голѣми градове въ Царството.

Въ Варна инспекторъ на дружеството

Н. Ю. МАЛДЖИЕВЪ,

ул. 6 септември, 16.

1—3

КНИЖАРНИЦА ГЕОРГИ РУСЕВЪ ВАРНА

ул. Владиславъ, 16.

Продава всички общински и училищни сметководни книги, регистри и формуляри, учебни помагала и ученишки потребности, учебници, прочитни книги и педагогически ръководства.

Голѣмъ изборъ на първокачествени канцеларски материали.

Цени конкурентни.

При колективна доставка на учебници и ученишки потребности прави голѣма отстъпка въ полза на беднитѣ ученици.

1—3

КНИЖАРНИЦА Б. Д. БОБЕВЪ ВАРНА

ул. Владиславъ, 20.

Предлага всички канцеларски и училищни потребности, учебници и всички видове общински и училищни счетоводни книжа на **най-износни цени.**

Голѣмъ изборъ на детска литература.

За гарантирано качество
само при Бобевъ

1—2

КНИЖАРНИЦА Д. ДИМИТРОВЪ - ВАРНА

Разполага съ всички учебници, учебни помагала, ученишки потрѣби, прочитни книги, методически ръководства за учители и канцеларски материали.

Цени най-износни.

1-1

РЕЛЕФНИ КАРТИ

споредъ най-новото админ. дѣленіе и съ новитѣ наименования на населенитѣ мѣста; ненадминати по научни, художествени и технически достоинства; одобрени отъ М. Нар. Просвѣщение и премирани отъ II и III Варненска промишленна изложба съ дипломи за златенъ медаль,

изработва и доставя

САВА ПОПОВЪ, ул. „х. Стаматъ“, № 6
о о ВАРНА о о

1.	Релефъ на	Варненска и Провад. околии	1600
2.	„ на	Шуменска и Н.-Пазарска околии	1000
3.	„ на	Поповска околия	600
4.	„ на	Търговищенска околия	600
5.	„ на	Преславска околия	600
6.	„ на	Г.-Орѣхов. и Търновска околии	700
7.	„ на	Русенска околия	600
8.	„ на	Разградска околия	600
9.	„ на	Бѣленска околия	600
10.	„ на	Мадара и Мадарския конникъ	600
11.	„ на	Рила и околността	800
12.	„ на	Царство България	1800

Доставяне франко най-близката гара или Т. П. Станция

АЛЕКСИ ГЮРОВЪ — ВАРНА

Телефонъ № 398. — Фабрика, основана въ 1910 год.

ПРОИЗВЕЖДА най-доброкачественитѣ:

Тебешери — № № 104, 105, 152 и др.

Пастели — 7 тънки, 7 дебели, 12 и др.

Пластелинъ — конусообразенъ и на питки.

Акварелни бои — марка три кули.

Восъчни пастели, сигнатурни моливи,

цвѣтенъ тебеширъ и др.

1-1

Цени конкурентни

Приморска Популярна Банка - Варна,
членъ на Съюза на Популярнитѣ Банки и на
Централна Кооперативни Банка
ул. Владиславъ. Телефонъ № 547.

Покрай всички банкови служби --
преводи на суми, заеми, инкасо на полици и др.,
СПЕЦИАЛНИ СПЕСТЯВАНИЯ
за застраховки, зестри и др. съ ежеседмични вноски,
събирани отъ банковъ човѣкъ при посещение
въ дома или кантората. 1-1

Библиотека „СЪВРЕМЕННО УЧИЛИЩЕ“ — Варна.

Започва да излиза въ началото на м. октомврий т.г. въ
практиченъ и наръченъ форматъ, за да служи като настол-
на книга на учителя.

Тя ще даде редица ръководства и практически ука-
зания за ежедневната учителюва работа по приложбата на
съвременитѣ педагогически постижения въ другитѣ страни.

Подъ печатъ :

1. ЦѢЛОСТНО ОБУЧЕНИЕ. Отъ Тодоръ Д. Лозински, училищенъ инспек-
торъ въ Варна.— Теория и практическа приложба на цѣлостното обучение.

2. ПРИРОДОНАБЛЮДЕНИЯ. Отъ Антонъ Борлаковъ. — Природонаблю-
денията сж основа на всички знания — ето принципа, легналъ въ основата
на тая книжка. Даватъ се много упътвания и практически уроци за учителя.

3. ОБУЧЕНИЕ ПО МЕТОДА НА ПРОЕКТИТЪ. Отъ Е. Колингъ. Методътъ
на проектитъ — това е една нова форма на цѣлостното обучение, практику-
вана въ едно опитно американско училище. Даватъ се множество образци,
проекти и напътствия за учителя.

4. ЕСТЕСТВЕНЪ МЕТОДЪ ЗА НАЧАЛЕНЪ ЧЕТМОПИСЪ. Отъ Мих. Д.
Николовъ, учителъ въ Варна. Резултатъ на дългогодишна практика по думо-
зрителния и идеознителния методи. Най-лесенъ начинъ да се научатъ децата
да четатъ и пишатъ. Освенъ теоритичната частъ, въ книжката сж изложени
редица практически уроци.

Следватъ други номера.

Цени общеоостъпни. Искайте проспекти отъ

Издателството

1-1 книжарница „Образование“ — Варна.

**6 детски драми: Градъ или село,
Най-добритѣ другари, Свѣтли праз-
ници, Малкитѣ спасители, За нива
вода, Тѣ идатъ — по 6 лева едната — и
ръководство „Ниво езикознание“ — 12 лв.,**

доставя въ предплата

НЕДЪЛЧО БЕНЕВЪ — ГАБРОВО.

1-3

Книгоиздателство — книжарница
„Отецъ Паисий“ - С. Василевъ - Пловдивъ

СОБСТВЕНИ ИЗДАНИЯ

по каталогъ № 34

ТЪРГОВСКИ УЧЕБНИЦИ. 1-4
РЕЧНИЦИ
ХУДОЖЕСТВЕНА ЛИТЕРАТУРА

ДЪРЖИ НА СКЛАДЪ КНИГИ ОТЪ ВСИЧКИ КНИГО-
ИЗДАТЕЛСТВА ВЪ ЦАРСТВОТО

РАЗПОЛАГА СЪ НЪКОИ ИЗЧЕРПАНИ ВЪ САМИТЪ КНИГО-
ИЗДАТЕЛИ, ПО КАТАЛОГЪ № 25 о о о о

ЗАСТЪПВА КНИГИ ОТПРЕДИ ОСВОБОЖДЕНИЕТО (отдѣлъ Антик-
варъ) ПО СПЕЦИАЛНИЯ ЗА ТЪХЪ КАТАЛОГЪ № 26

МАГАЗИНЪ
ГЕОРГИ А. БОШНАКОВЪ
Варна

има голѣмъ изборъ и продава на много ниски цени:

палта, балтони, костюми,

дамски копринени мушами, вълнени платове за палта,
балтони и костюми, мушами за подъ — балатумъ, таб-
лени кровати, мушами за маси, ризи, обувки и др. др.

Забележка: На учители, чиновници и пенсионери се пра-
вятъ улеснения въ изплащането. 1-3

Отъ администрацията на
„ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА“
могатъ да се доставятъ следнитѣ книги:

1. Добри Христовъ — Рой звездици. Часть I. Пѣсни
за първоначалнитѣ училища 20 лв.
2. Добри Христовъ — Рой звездици. Часть II. Пѣсни
за прогимназиитѣ 20 лв.
3. Б. Върбановъ — Обществени грижи за децата
въ Виена и Буда-Пеща 20 лв.
4. А. П. Нечаевъ — Измѣрване умствения развой
на децата 20 лв.
5. М. Мещерски — Какъ да се уреждатъ градини
при народнитѣ училища 10 лв.
6. Н. Беневиъ — Живо езикознание. Ръководство
съ теория и практика по граматика, четене и писане 12 лв.

За поръчки повече отъ 100 лв. се прави отстъпъ 30%.

Непредплатени поръчки не се изпълняватъ.

М. ТАБАКОВЪ

ВАРНА, ул. Преславска
Складъ на вълнени платове
за дамски и мъжки
горни дрехи

(манта, балтони и костюми).

Разни вълнени одеала. Готови дам-
ски манта и мъжки балтони.

Цени конкурентни.

Заб.: На учители и учителки на три-
месечно изплащане срещу гаранция
отъ пунтовия учителъ. 1-3

Галантерийниятъ магазинъ на Матей Шойлековъ

Варна, ул. Владиславъ, 40,
продава

на конкурентни цени

мъжки ризи, вратовръзки, чо-
рапи, фланели, разни шапки,
каскети, барети и др.

На учители и чиновници се правятъ
улеснения въ изплащането. 1-1

Книжарница ОБРАЗОВАНИЕ - Варна.

Предлага на г. г. учителитъ

ВСИЧКИ УЧЕБНИЦИ и УЧЕБНИ МАТЕРИАЛИ: тетрадки, мо-
ливи, блокове и пр. отъ най-високо качество и при най-
износни цени.

ПРОЧИТНИ КНИГИ най-голямъ изборъ за учителскитъ и уче-
ническитъ библиотеки и читални.

ПЕДАГОГИЧЕСКИ РЪКОВОДСТВА отъ всички наши и чуж-
ди педагогически деятели.

МАТЕРИАЛИ за ДЕТСКИ УТРА, ЗАБАВИ и КОНЦЕРТИ. —

Сбирки пѣсни; доставя детски оперетки съ акомпаниментъ
на пиано и оркестръ.

Книжарницата има за девизъ: **винаги хубаво и евтино.**

Съвети и упътвания на младитъ учители се даватъ съ най-голяма готовностъ.

Фото-релефъ на Царство България

62 × 48 см.

Отлично помагало за ученицитъ отъ IV отд. и III про-
гимн. класъ. Подъ картата сж дадени таблици съ цен-
ни географски данни: голѣмина на страната, дължина на
границитъ, надморска височина и върхове, голѣмина на по-
летата и дължина на рѣкитъ.

Цена 12 лв. При общи доставки 25% отстъпъ. Доставя
се отъ **Картографското ателие Сава Поповъ,**
ул. „х. Стаматъ“ 6— Варна срещу предплата или нал. платежъ.

Д-ръ Димитъръ Свраковъ зѣболѣкаръ

Варна, ул. Левски № 4.

**започна
да работи.**

1-1

Книжарница А. В. ВЕЛЧЕВЪ - ВАРНА

ул. Преславска, 29,
продава на най-износни цени
първокачествени канцеларски мате-
риали, смѣтководни и дѣловодни
книжа, ученишки потрѣби, материа-
ли за рисуване и рѣчна работа,
карти и картини.

Голѣмъ изборъ на речници и
ръководства за изучаване
на чужди езици. 1-1

ЮНИОНТЕКСТИЛЪ, А.Д.

складъ на вълени платове

ВАРНА,

ул. Царь Борисъ, 3.

Разполага винаги съ голѣмъ изборъ
отъ чисто вълнени платове за мъж-
ки костюми и балтони, за дамски
манта и костюми и ученически фор-
ми и шинели. 1-1

Голѣмъ изборъ отъ одеала.

Цени строго фабрични.

Сладкарница

„ПАРИЖЪ“

Д. МАРИНОВЪ

ул. Преславъ, 29,

Телефонъ 489.

ВАРНА.

Винаги прѣсни торти, пасти,
захарни и шоколадни издѣ-
лия и всички видове сладка

1-2

БРАТЯ ГАБРОВСКИ, А. Д. - РУСЕ

Клонове: **София, Пловдивъ, Русе, Варна, Бургасъ**

Варненски клонъ

(ул. Ц. Симеонъ, 31, до гарата)

Предлага:

Собствени производства:

Шперплати: отъ 3-30
м. м. (за ученици)

**КРЕВАТИ: таблени, ме-
сингови, кушетки, пружини, шкафчета.**

ДЪРВЕНА МЕБЕЛЪ:
спални, гардероби,
бюфети, шкафчета,
скринове и пр.

на

**чиновниците
на изплащане**

Посещението не
ангажира за
покупка

1-2

КНИЖАРНИЦА

НИКОЛА ДРЪНОВСКИ

Варна,

ул. Владиславъ, 25

Разполага съ всички уче-
нически помагала и кан-
целарски материали.

Цени най-износки.

1-1

Шапкарница

„ТРАКИЯ“

Варна

ул. Владиславъ, № 170,

на

ГЕОРГИ ДОЛАПЧИЕВЪ

Изработва всички видове формени
ученишки фуражки и барети.

Изпълнява поръчки при
най-износни цени. 1-1

ЗАПИСВАТЪ АБОНАТИ

за „ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА“

следнитѣ книжарници и агенции:

Айтосъ: Крумъ Боевъ,

Балбунаръ: Книжарница „Посвѣта“ на Ат. Митановъ,

Бургасъ: Стоянъ Петковъ,

Варна: 1. Боянъ Блъсковъ, 2. Дим. Димитровъ, 3. А. В. Велчевъ, 4. Стефанъ Василевъ, 5. Книжарница „Образование“, 6. Георги Русевъ, ул. Владиславъ, № 16, 7. Б. Д. Бобевъ, ул. Владиславъ, № 20, 8. Агенция „Куриеръ“, ул. Царъ Борисъ, № 1.

Габрово: В. Цоневъ, ул. Априловска, № 14.

Гара Криводолъ: Книжарница „Надежда“ на Василь Денковъ,

Горна-Орѣховица: П. Трумбевъ & М. Тодоровъ,

Кеманларъ: Ил. Йордановъ,

Кърджалий: Книжарница „Модерно Искусство“ на Ат. К. Бояджиевъ,

Ловечъ: 1. Кооперация „Напредъ“, 2. Христо Ангоновъ,

Панагюрище: Книжарница „Наука“ на Стою Г. Хантовъ,

Пловдивъ: Книжарница „Отецъ Паисий“ на Симеонъ Василевъ,
пл. Кн. Борисъ, № 3.

Плѣвень: Централна книжарница „Хемусъ“ на Христо Петевъ,

Попово: 1. Книжарница „Секретарь-бирникъ“ на Ив. Анастасовъ,
2. Д-во „Искра“.

Русе: Симеонъ Симеоновъ,

Самоковъ: Слава Манасиева,

Сливень: Иванъ Топаловъ,

София: 1. Т. Ф. Чипевъ, булевардъ Дондуковъ, № № 20 — 22,
2. Книгоиздателство „Факелъ“, бул. Царица Йоанна, № 1, 3. Д. Златевъ, ул. Графъ Игнатиевъ, № 34, 4. Борю „Уникумъ“, ул. Московска 1.

Стара-Загора: Владимиръ Аневъ, ул. Царъ Шишманъ, № 74,

Търново: Книжарница „Наука“ на К. Койчевъ,

Търговище (Ески-Джумая): Книжарница „Искра“ на Ал. Бояджиевъ,
Фердинандъ: 1. Димитъръ Петровъ, 2. Книжарница „Наука“
на К. Иванчевъ,

Харманлий: Крижарница „Просвѣта“ на Георги Начковъ,

Шуменъ: Драганъ Петковъ.

Районни настоятели:

Стоименъ Николовъ, бившъ училищенъ инспекторъ, гр. Варна,
ул. Страхилъ, № 12 — за Варненска и Провадийска околии.

Теню Андреевъ, бившъ училищенъ инспекторъ, гр. София, ул.
Ив. Асенъ II, № 25 — за Софийска, Търновска и Свищовска околии.

Пеню Михайловъ, бившъ училищенъ инспекторъ, гр. Разградъ —
за Разградска и Кеманларска околии,

Колю Димитровъ, бившъ училищенъ инспекторъ, с. Копривецъ,
Бѣленско — за Бѣленска, Русенска, Балбунарска, Поповска и Свищовска околии.

Кънчо Йордановъ, бившъ училищенъ инспекторъ, гр. Шуменъ,
ул. Солунска, 329 — за Шуменска, Новопазарска и Преславска околии.

Марко Ил. Велковски, бившъ учителъ, гр. Видинъ — за Видинска, Кулска и Ломска околии.

Тодоръ Г. Ивановъ, бившъ учителъ, гр. Сливень — за Сливенска
и Котелска околии.

Гжа Гана Хр. Ковачева — за Русенска околия.

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА, година XIV (1934—1935).

Дава статии върху приложбата на съвременният педагогически искания въ *първоначалното училище и прогимназията*, разглежда всички течения и прояви, които целят обновата на училището; поднася **практически материали**, съ които може да се подпомага учителовото творчество въ училищното обучение и възпитание.

Излиза всъки месецъ отъ 1 октомврий 1934 год. до 1 юний 1935 год. *8 книги годишно*.

Годишенъ абонаментъ: { 1) За България **80 лева.**
2) За Чужбина **120 лева.**

Абонаментътъ се предплаща.

Настоятелъ на „Педагогическа практика“ може да бжде всъки, учителъ, който запише най-малко 5-абоната. На настоятели и книжари се прави 20% отстъпъ отъ абонамента.

Пълни годишни течения отъ изтеклитъ годишнини на „Педагогическа практика“ се отстъпватъ по следнитъ цени:

год. V (1925—1926) — 40 лв.; год. X (1930—1931) — 50 лв.;
год. XII (1932—1933) — 50 лв.; год. XIII (1933—1934) — 60 лв.

Всички други годишнини сж изчерпани.

Всичко, що се отнася до списанието — писма, пари и ръкописи — се изпраща на адресъ: Антонъ Борлаковъ, ул. Левски, № 12, гр. Варна.

Рекламитъ въ „Педагогическа практика“ се таксуватъ по следната

ТАРИФА:

Размѣръ на рекламата	Цени на рекламѣтъ					
	1 пѣтъ лв.	2 пѣти лв.	3 пѣти лв.	4 пѣти лв.	5 пѣти лв.	6 пѣти лв.
1 страница 200 кв. см.	400	720	1080	1280	1600	1920
1/2 стран. 100 „ „	200	360	540	640	800	960
1/4 стран. 50 „ „	100	180	270	320	400	480
1/8 стран. 25 „ „	50	90	135	160	200	240

За по-малки реклами се плаща по **3 лева** на квадрат. сантиметръ. На книжари и настоятели, които събиратъ реклами, се прави 30% отстъпъ отъ горнитъ цени.

Непредплатени реклами не се помѣстватъ.

№ 1221

До Госп.

Училищната

Библиотека

с. Полски Тръмбеш
Търновска ОКОЛИЯ

ЦВѢТНА КАРТА НА

Варненска и Провадийска ОКОЛИИ

съ новитѣ наименования на селищата и разпредѣлбата имъ
по общини и околии.

Съставиль Д. ГЕОРГИЕВЪ.

Цена 12 лева.

Размѣръ: 60 X 48 см.

Картата е необходимо и отлично учебно помагало при обуче-
нието по **родинознание** въ всѣко училище и необходи-
мостъ за всѣка канцелария.

Приложение къмъ нея:

Цвѣтна карта на Шуменската областъ,

размѣръ: 42 X 29.

1-2

Доставя се отъ Д. Георгиевъ, ул. Асенова, 13 — Варна.

Печатница „Свѣтлина“ — Варна